

КАКО СЕ МЕРИ ЕКОНОМИЈА:

СРБИЈА У ТРАНЗИЦИЈИ

САДРЖАЈ

Уводна реч	5
1. Увод	8
2. Опште карактеристике система националних рачуна	10
2.1 Циљеви и сврха националних рачуна	10
2.1.1. Ко обавља економске активности	10
2.1.2. Када се региструју економске активности	12
2.1.3. Где се одвијају економске активности	13
2.1.4. Како се бележе и приказују економске активности	14
2.2. Структура националних рачуна	14
2.2.1. Односи између најважнијих агрегата	15
2.2.2. Производња, додата вредност и финална употреба расположивих средстава	17
2.2.3. Доходак, прерасподела и инвестиције	18
2.3. Обрачун бруто домаћег производа у сталним ценама	20
2.3.1. Обрачун бруто домаћег производа у сталним ценама	21
2.4. Квартални национални рачуни (КНР)	23
2.4.1. Основне карактеристике кварталних националних рачуна	23
2.4.2. Квартални обрачун бруто домаћег производа	30
2.4.3. Расходни приступ у сталним ценама	35
2.5. Ревизије у националним рачунима	37
2.5.1. Прелиминарне процене и текуће ревизије	38
2.5.2. Најважнији резултати последње ревизије	39
3. Приказ српске економије из угла националних рачуна	42
3.1. Структура и кретање бруто домаћег производа по производном методу	43
3.1.1. Основни резултати обрачуна у текућим ценама	43
3.1.2. Основни резултати обрачуна у сталним ценама	46
3.2. Структура и кретање бруто домаћег производа по расходном методу	49
3.3. Краткорочна динамика српске економије	52
3.4. Међународна поређења	57
4. Посебне теме	60
4.1. Материјални концепт у односу на Систем националних рачуна	60
4.2. Однос рачуноводства и националних рачуна	63
4.3. Ефекти приватизације	63
5. Закључак	68

УВОДНА РЕЧ

Званични статистички подаци готово свуда у свету представљају једно од незаобилазних средстава у раду политичара и пословних људи јер се доношење важних одлука и анализа остварених резултата данас не могу ни замислити без употребе тих података.

Стога, с пуним правом можемо рећи да је званична статистика неопходна основа демократских и тржишно оријентисаних друштава.

Поштовањем општих правила обезбеђује се упоредивост званичне статистике као и поверење у њу. За потребе Европске уније, Евростат има задатак да прикупља и објављује упоредиве статистичке податке за ниво Уније које добија од завода за статистику земаља чланица. Да би то било могуће развијен је заједнички „језик статистике“ који обухвата методе, структуре и техничке стандарде у оквиру Европског статистичког система. Све ово је формализовано у многобројним директивама и уредбама које су познате као *acquis communautaire* за област статистике.

У процесу стабилизације Републике Србије и њеног придруживања Европској унији, као и у преговорима за учлањење у ЕУ, званична српска статистика има двостурку одговорност: њена је дужност да постојеће статистичке стандарде усаглашава са стандардима ЕУ и да истовремено свим секторима јавне управе у Републици обезбеђује податке потребне за примењивање различитих стратегија и оцењивање њихових ефеката.

На самиту одржаном у Солуну 2003. године Србија је сврстана у ред земаља потенцијалних кандидата за придружење Европској унији. Да би то заиста и постала, потребно је да се започет процес усклађивања са стандардима ЕУ настави. Пошто овај процес подразумева и усклађивање у области статистике, Евростат с великом пажњом и интересовањем прати рад Републичког завода за статистику Србије.

У складу с тим, желим да честитам свима који су учествовали у изради ове публикације и да искористим прилику да нагласим да ће Евростат наставити своју сарадњу са Републичким заводом за статистику Србије, као и да ће подржавати његову сарадњу с партнерима у изградњи стабилног статистичког система у коме се производи званична статистика усклађена са стандардима Европске уније.

Луксембург, октобра 2007.

Питер Еверерс

директор

Евростат

Европска комисија

ПРЕДГОВОР

Велико ми је задовољство да нашим економистима, политичарима и међународним партнерима представим публикацију чија је сврха не само да олакша разумевање процеса који доводе до обрачуна националних рачуна у Србији и њихових основних агрегата већ и да посведочи о новој врсти односа Републичког завода за статистику Србије са својим корисницима, који подразумева улагање још већих напора у приказивање и анализу података које Завод производи и њихову потпуну транспарентност.

Израда ове публикације представља један у низу интересантних пројеката који нам предстоје. Наиме, наш је циљ да усаглашавање са стандардима ЕУ, које је у току, побољша начин нашег рада односно да доведе до напретка у испуњавању захтева како из земље, тако и из иностранства. Производња поузданих и квалитетних макроекономских података биће, без сумње, од користи свим нашим корисницима.

Запослени у сектору националних рачуна уложили су пуно труда како би ова публикација угледала светлост дана и ја им се на томе топло захваљујем.

Такође желим да се захвалим свима који су нам помагали у спровођењу реформи и развоју нашег статистичког система. Европска унија, Европска агенција за реконструкцију и Евростат пружили су нам заиста велику подршку.

Истакао бих да веома ценим професионални допринос свих оних који су били укључени у програм помоћи ЕУ у нашем Заводу, а које је овде немогуће поименце споменути. Они су нам били велика инспирација током трогодишње сарадње. Сада су успостављене и нераскидиве везе са колегама из ИСТАТ и завода за статистику Шведске и Мађарске, које превазилазе техничке циљеве овог пројекта.

На крају желим да истакнем и изузетну менаџерску подршку ИСТАТ и тима из канцеларије у Београду. Лично сам захвалан на изузетном раду и подршци вођи пројекта, Мишел Жувенал и вођи тима, Изабел де Пурбе.

Др Драган Вукмировић

директор

Међу мноштвом информација, односно података које статистика националних рачуна може данас да понуди стручној јавности и најширем кругу заинтересованих корисника често је тешко извршити адекватан избор показатеља, а потом их правилно интерпретирати и ваљано употребити у аналитичке сврхе. У овој публикацији покушали смо да укратко изложимо методолошке основе Система националних рачуна (SNA1993) и Европског система рачуна (ESA95) као међународно утврђених јединствених стандарда за макроекономско приказивање података о економским кретањима и структурама, како бисмо корисницима бар донекле приближили ову сложену материју. Ради бољег схватања суштине Система и лакшег сагледавања овде објављених резултата потрудили смо се да објаснимо кључне ствари и методолошке "тајне" националних рачуна на разумљив и интересантан начин коришћењем што је могуће једноставније терминологије.

Национални рачуни представљају срж, информативни и аналитички потенцијал статистичког система. Кроз њих се огледају, повезују и обједињују најразличитији извори података, општеприхваћени и примењени методи обрачуна, поступци, правила, дефиниције и класификације и добија најобухватнија и најприближнија слика економске стварности, тј. у границама прихватљиве разлике (статистичке грешке).

Основна сврха Система националних рачуна јесте да пружи што детаљније информације о основним макроекономским категоријама, економским активностима, везама, токовима и променама стања како унутар земље, тако и оних које се одвијају са иностранством и настају у процесу економске размене. Систем националних рачуна има вишеструку примену.

Као прво, рачуни су незаобилазна основа за вођење економске политике и доношење одлука на свим нивоима, јер омогућују мерење нивоа економског развоја, стопе економског раста, промена у производњи, потрошњи, штедњи, инвестицијама у основне фондове, извозу и увозу, дефициту, богатству, не само за економију у целини већ и на нивоу њених институционалних сектора (као што су нефинансијски сектор, држава и њени подсектори, финансијски сектор, домаћинства и непрофитне институционалне јединице које пружају услуге домаћинствима), на нивоу региона (регионални национални рачуни) и за поједине делатности (сателитски рачуни пољопривреде, туризма, здравства, образовања, животне средине). Могу се користити у предвиђању будућих кретања и сагледавању могућности дугорочног развоја и економског раста, као и у оцењивању и проучавању утицаја мера економске политике на кретања краткорочних, структурних, регионалних и макроекономских показатеља, који су интересантни и, без сумње, потребни аналитичарима, економистима, политичарима, медијима, предузећима, јавним и међународним институцијама, синдикатима, истраживачима и институтима, универзитетима и студентима али и свима који желе да буду информисани о променама које се дешавају у економији и које, у крајњој линији, утичу и на њихов свакодневни живот.

Систем рачуна показује како производња ствара нова и трансформише већ постојећа добра и услуге, а у исто време остварује доходак, који се касније расподељује, прерасподељује и користи за финалну потрошњу и штедњу, која ће омогућити повећање производње и потрошње у будућности.

Савремена макроекономска анализа не може се замислити без података приказаних у форми свеобухватног скупа јединствених, међусобно повезаних и по међународним стандардима усаглашених рачуна, биланса стања и табела које обезбеђује SNA.

На крају, овај Систем представља општеприхваћени међународни стандард и омогућава лакше поређење података између различитих земаља и региона света. Употребљава се за извештавање међународних организација и међународна поређења најзначајнијих агрегата (Бруто домаћи производ - БДП, БДП по становнику, однос инвестиција, државне потрошње и штедње према БДП) на основу којих се одобравају међународна помоћ, зајмови и кредити и одређује њихова

висина, а такође одређује и котизација и чланарина у међународним организацијама.

Ова публикација се, састоји од три дела и кратког закључка. У првом су описане опште одредбе националних рачуна, а читаоци које буду занимали детаљи могу погледати и друга издања Завода за статистику. У њему смо покушали да покажемо који су циљеви и сврха националних рачуна, тј. да одговоримо на неколико питања, а посебно на следећа: „Ко обавља економске активности?“, „Када се региструју економске активности?“, „Где се одвијају економске активности?“ и „Како се бележе и приказују економске активности?“. Надаље, разматраће се основни постулати националних рачуна (тј. да је, на нивоу укупне економије, вредност укупно расположивих добара и услуга једнака вредности укупно употребљених добара и услуга), као и низ табела и рачуна који повезују различите агрегате из система националних рачуна, као што су: додата вредност, БДП, расположиви доходак, штедња, нето позајмица/задужење. У одељцима 2.3 и 2.4 изнети су детаљи о обрачуну основних агрегата националних рачуна у сталним ценама и на кварталном нивоу. У оба случаја употреба индиректних индикатора уместо простих рачуноводствених правила и метода од изузетне је важности. Последњи део другог одељка посвећен је осетљивој проблему ревизија. Основни је закључак да, иако су ревизије по основу више агрегата биле обимне, оне нису много утицале на стопе раста реалног БДП-а, тако да корисник треба да буде уверен у поузданост добијених резултата који приказују кретање и структуру српске економије.

У другом делу ове публикације приказана је српска економија из угла националних рачуна. Наиме, уз помоћ обрачуна које Завод редовно објављује могу се измерити структура и развој понуде и потражње. Осим тога, усклађеност националних рачуна у Србији са међународним стандардима у овој области омогућава поређења структуре и динамике српске економије са структуром и динамиком економије других земаља.

Последњи део је посвећен анализи неких посебних тема, о којима се често расправља међу економистима у Србији, као што су: поређење некадашњег друштвеног производа и садашњег бруто домаћег производа; разлика између пословног рачуноводства и националних рачуна; ефекти приватизације на статистичке обрачуне. Све су ове теме осетљиве јер, нажалост, често могу бити погрешно протумачене и схваћене и довести до полемике. Надамо се да ће ова публикација допринети њиховом бољем разумевању.

2.1. ЦИЉЕВИ И СВРХА НАЦИОНАЛНИХ РАЧУНА

Систем националних рачуна је макроекономски систем презентације података који пружа увид у целокупну економију, као и информације о сваком од институционалних сектора у једној земљи. У исто време, одабраним низом трансакција и агрегата се приказују се однос између институционалних сектора и њихово учешће у укупним резултатима економских активности.

Мерење трансакција између економских чинилаца подразумева постојање низа дефиниција, класификација, односа међу рачунима и правила за њихово приказивање.

Мерење трансакција између економских чинилаца подразумева постојање низа

дефиниција, класификација, односа међу рачунима и правила за њихово приказивање. Систем националних рачуна (или краће SNA93), чија је последња ревизија објављена 1993. године и који се тренутно поново ревидира, обједињује низ препорука које су прихваћене од стране свих земаља света и међународних организација, тј. научних и политичких кругова, као и других професионалних корисника. Принципи из SNA93 су интегрисани и даље су се унапређивали за потребе земаља Европске уније, па је тако настала методологија која је позната под називом Европски систем рачуна 1995 (ESA95). Управо су то стандарди које Републички завод за статистику Србије настоји да достигне. SNA93 и ESA95, поред осталог, пружају одговоре на следећа основна питања:

- Ко обавља економске активности, тј. које су то „институционалне јединице“ укључене у трансакције;
- Када се региструју економске активности, тј. шта су стања и шта су токови и на које се време они односе;
- Где се одвијају економске активности, тј. који је географски опсег економских активности који се у систему националних рачуна узима у обзир;
- Како се региструју и приказују економске активности, тј. која су то правила за бележење и приказивање одређених трансакција.

2.1.1. КО ОБАВЉА ЕКОНОМСКЕ АКТИВНОСТИ

Обављање економских активности укључује велики број учесника који се различито понашају у економском процесу и имају различите економске циљеве. Они се групишу у институционалне јединице, које се према SNA93, деле на две основне групе:

- физичка лица или група лица која чине домаћинство и
- правна лица или друштвене јединице чије је постојање регулисано законом, независно од лица или јединица које их могу поседовати или контролисати.

Институционална јединица у Систему националних рачуна мора бити способна да се укључује, за сопствени рачун, у економске активности, везе и односе, тј. трансакције с другим јединицама. Како трансакције подразумевају промену власништва, то захтева да институционална јединица буде самостална целина (правно или физичко лице) која поседује своју имовину, послује, доноси одлуке, преузима финансијске обавезе, закључује уговоре, одговара пред законом и води књиговодство. Институционалне јединице од којих се састоји укупна економија групишу се у следеће институционалне секторе:

- нефинансијски сектор;
- финансијски сектор;
- сектор државе;
- сектор непрофитних институционалних јединица које пружају услуге домаћинствима

(НПД);

- сектор домаћинства.

Домаћинства као институционалне јединице имају двоструку функцију: као потрошачи и као произвођачи добара и услуга.

За потребе националних рачуна, домаћинства се, као институционалне јединице, дефинишу као мале групе особа

које деле исти простор за становање, које удружују део прихода или сав приход и имовину и које троше заједно иста добра и услуге, најчешће смештај и храну. Домаћинства као институционалне јединице имају двоструку функцију: као потрошачи и као произвођачи добара и услуга. Обично се сматрају потрошачким јединицама, али у пракси она суделују у многим економским активностима. Тако се, на пример, у сеоским домаћинствима производе пољопривредна добра и услуге за сопствене потребе, али су поједина домаћинства укључена и у производњу добара или обављање услуга за тржиште.

Нефинансијске институционалне јединице јесу оне које су формиране ради производње добара и услуга за тржиште и остваривања профита, без обзира на то

Нефинансијске институционалне јединице јесу оне које су формиране ради производње добара и услуга за тржиште и остваривања профита, без обзира на то ко су њихови власници, ко их контролише и како деле профит.

ко су њихови власници, ко их контролише и како деле профит. Одговарају пред законом за свој рад, уговоре, рачуне и обавезе. Ове јединице су, пре свега, произвођачи и немају издатке за финалну потрошњу. Ако таква јединица набавља и даје нека добра и услуге за своје раднике, то се онда сматра накнадом у природи која је даје радницима или као међуфазна потрошња јединице, у зависности од природе добара и услуга.

Финансијске институционалне јединице се баве финансијским посредовањем или споредним финансијским активностима које су блиско повезане са финансијским посредовањем. Улога финансијског посредовања је да усмерава средства од зајмодаваца ка зајмопримцима, посредујући између њих.

Непрофитне институционалне јединице (НПИ) могу да остварују добитак или губитак у процесу производње, али не доносе профит власницима или оснивачима.

Непрофитне институционалне јединице (НПИ) јесу законски или друштвени ентитети формиран да би производили

добра и обезбеђивали услуге. Могу да остварују добитак или губитак у процесу производње, али не доносе, односно не деле профит власницима или оснивачима. Ове јединице су укључене у тржишну или нетржишну производњу. Ако у целини или претежним делом обављају производњу за тржиште, понашају се као профитне (тржишне) институционалне јединице, а ако производе нетржишне робе и услуге, онда су оне непрофитне (нетржишне) институционалне јединице. Њихове активности су најчешће у области здравства, образовања, културе, аматерског спорта или су то разне професионална удружења која се финансирају из чланарина, донација, субвенција, прихода од својине, државних трансфера.

Државне институционалне јединице јесу законски ентитети на републичком и локалном нивоу са законодавном,

Државне институционалне јединице обезбеђују добра и услуге којима се подмирују индивидуалне и колективне потребе друштва.

судском и извршном влашћу над другим институционалним јединицама у земљи. Имају приходе из извора које контролише држава и формирају фондове које попуњавају од пореза, такси и других примања које плаћају друге институционалне јединице. Државне јединице имају издатке којима се задовољавају колективне потребе друштва (државна управа, безбедност и одбрана, примена закона итд.); обезбеђују бесплатно, или по нижим ценама, добра и услуге за домаћинства, или их путем трансфера бесповратно дају.

У Систему националних рачуна фондови социјалног осигурања, по дефиницији, чине специфичну врсту институционалних јединица, које се сматрају државним јединицама. Ова конвенција је уведена јер су државне јединице организовале ове фондове и контролишу их, а служе за то да обезбеде социјалну корист за све чланове друштва. У нашој земљи ови фондови су: Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање (РФПИО) запослених, РФПИО самосталних делатности, РФПИО пољопривредника, Републички завод за здравствено осигурање и Национална служба за запошљавање.

Насупрот овим резидентним јединицама, на територији других држава егзистирају нерезидентне институционалне јединице које ступају у одређене трансакције и везе са резидентним јединицама и формирају посебан сектор иностранство (Rest of the world – ROW). Овај сектор садржи и неке јединице које се налазе на територији наше земље, нпр. стране енклаве - амбасаде и међународне организације.

Насупрот резидентним јединицама, SNA разликује и нерезидентне институционалне јединице које формирају посебан сектор иностранство (ROW).

2.1.2. КАДА СЕ РЕГИСТРУЈУ ЕКОНОМСКЕ АКТИВНОСТИ

Време је важна компонента економске активности јер се све догађа током неког периода, остављајући последице и у одређеним временским тачкама, па се економска активност у Систему националних рачуна региструје на два начина. Један чине токови, а други стања.

Токови се односе на активности и њихове последице које су се догодиле у одређеном обрачунском периоду.

Токови су износи, агрегати индивидуалних трансакција

или осталих токова добара, услуга и фондова, у одређеном периоду. Односе се на активности и њихове последице које су се догодиле у одређеном обрачунском периоду. Токови садрже промену власништва добара које се приказује у тренутку те промене, односно услуге у тренутку када је пружена, затим производњу у тренутку када је производ произведен и међуфазну потрошњу када су материјали и залихе употребљени.

Стања су повезана са токовима, али су резултат раније акумулираних трансакција и осталих токова (који нису последица трансакција) и то је стање на почетку периода. Током времена са новим трансакцијама и осталим токовима мењају се обим и вредност фондова (средстава) и обавеза што доводи до промене стања на крају периода за који се врши обрачун.

Стања приказују вредност фондова (средстава) и обавеза у одређеним временским тачкама.

Трансакције су економски токови размене вредности између институционалних јединица и унутар њих самих, а деле се на новчане и неновчане.

Уопштено речено, трансакције су економски токови размене вредности

између институционалних јединица на бази узајамних уговора, као и унутар самих јединица, а деле се на новчане и неновчане. Новчане трансакције се обављају у новцу и у њима једна страна производи, обезбеђује добра, услуге, рад или имовину за другу која то плаћа. У новчане трансакције, исто тако, спадају зараде, порези или пензије. Постоје трансакције које се не обављају у новцу, већ у природи или путем трампе између институционалних јединица и унутар њих (интерне трансакције, које нису праћене новчаним токовима, и да би се приказале морају се проценити и новчано исказати).

Постоји разлика између текућих и капиталних трансакција. Капиталне трансакције јесу оне у којима се врши власничка расподела и прерасподела фондова кроз њихово прибављање, стицање, куповину или продају. Обављају се у новцу или у природи и прерасподељују штедњу и богатство. Остале трансакције су текуће и то: у процесима производње, размене и употребе добара и услуга (могу такође бити у новцу или природи и односе се на новостворена и постојећа добра), затим трансакције са сврхом расподеле и прерасподеле дохотка и финансијске трансакције, које приказују промене у финансијским фондовима.

Остали токови јесу промене обима и вредности средстава

Остали токови јесу промене обима и вредности средстава и обавеза које нису последица трансакција.

и обавеза које нису последица трансакција. То су, на пример, последице ратних разарања или неких других политичких догађаја, природних катастрофа (земљотреса, поплава, суша, итд.), открића или трошења природних богатстава. Овде спадају и промене настале услед измена класификација. Промене у имовини и потраживањима могу настати и због промена цена, или ревалоризације и то су губици или добици власника.

Повезаност и усклађеност Система националних рачуна има за последицу да се сви токови и стања приказују по истом концепту, дефиницијама и класификацијама, тј. да се сваки економски ток, или стање, најпре вредносно забележи у рачунима, а затим да се кроз Систем прикаже на исти начин и сложи према одређеним правилима.

2.1.3. ГДЕ СЕ ОДВИЈАЈУ ЕКОНОМСКЕ АКТИВНОСТИ

У Систему је потребно раздвојити трансакције резидената од оних које обављају нерезиденти, а такође домаћи и национални концепт.

Све економске активности се обављају на некој територији, па је зато потребно дефинисати економску територију

и разликовати резидентне и нерезидентне институционалне јединице. У Систему националних рачуна потребно је раздвојити трансакције резидената од оних које обављају нерезиденти, као и домаћи и национални концепт.

Институционалне јединице се ближе одређују појмом резидентности који се примењује се на све јединице, осим државних, али не на ствари, на земљиште или нематеријалну имовину које институционалне јединице поседују. Особе које чине домаћинства такође могу бити резиденти или нерезиденти. Критеријум за то је пребивалиште и економски интерес, осим у случају чланова наших дипломатских представништава који остају наши резиденти.

Институционална јединица је резидентна ако има економски интерес на економској територији једне земље, односно ако је ангажована у економским активностима и трансакцијама дужи временски период од једне године. Економска територија обухвата географску територију којом она управља једна земља и на којој људи, роба и капитал слободно циркулишу. Укључује и ваздушни простор, територијалне воде и територијалне енклаве у другим земљама, односно делове географске територије других држава која се јасно дефинише и користи по међународним споразумима. Стране територијалне енклаве (нпр. амбасаде, конзулати и сл.), иако се географски налазе на територији наше земље, нису део наше економске територије, за разлику од наших амбасада у иностранству које то јесу.

Институционална јединица је резидентна ако има економски интерес на економској територији једне земље, односно ако је ангажована у економским активностима и трансакцијама дужи временски период од једне године. Економска територија обухвата географску територију којом она управља једна земља и на којој људи, роба и капитал слободно циркулишу. Укључује и ваздушни простор, територијалне воде и територијалне енклаве у другим земљама, односно делове географске територије других држава која се јасно дефинише и користи по међународним споразумима. Стране територијалне енклаве (нпр. амбасаде, конзулати и сл.), иако се географски налазе на територији наше земље, нису део наше економске територије, за разлику од наших амбасада у иностранству које то јесу.

Институционална јединица има центар економског интереса ако постоји нека локација - место, или неки други простор (авион, брод, слободне царинске зоне, офшор компанија) на економској територији на којој се, или са које се ангажује у економским активностима и трансакцијама. Поседовање земљишта и објеката на економској територији земље сматра се довољним да власник има центар економског интереса у земљи, односно намеру да учествује у економским активностима.

Укупна производња није само резултат производних активности које се дешавају унутар географских граница једне земље.

Укупна производња није само резултат производних активности које се дешавају унутар географских граница

једне земље (домаћа економија), јер се део производње резидентних институционалних јединица може одвијати и у иностранству, као што део производње унутар граница земље могу обављати нерезидентне институционалне јединице (национални концепт). На пример, резидентима се сматрају сезонски радници који раде у иностранству (краће од годину дана), радници у пограничним зонама који сваки дан прелазе границу враћајући се у место пребивалишта, посаде бродова и авиона под нашом заставом, радници у нашим енклавама у иностранству, али и наши држављани стално запослени у страним енклавама на нашој територији.

Издаци за финалну потрошњу резидентних домаћинстава по домаћем концепту обухватају потрошњу у оквиру граница наше земље, док се по националном концепту она проширује и на потрошњу наших резидената у иностранству умањену за потрошњу нерезидената на нашој територији (туристи, ученици и студенти, посаде бродова и авиона, чланови дипломатских представништава, војне базе).

2.1.4. КАКО СЕ БЕЛЕЖЕ И ПРИКАЗУЈУ ЕКОНОМСКЕ АКТИВНОСТИ

У приказивању токова и стања примењују се нека основна правила. Сви рачуни у Систему базирају се на двојном књиговодству, па се и трансакције у рачунима евидентирају два пута на страни сваког учесника у трансакцији, и продавца и купца. На пример, продаја неког производа биће приказана на рачуну производње продавца, али истовремено и као трансакција која се одражава на готовину (продаја за новац) или краткорочно потраживање (продаја на кредит) на финансијском рачуну. На страни купца иста трансакција биће забележена као међуфазна потрошња, лична потрошња, инвестиција или промена у залихама у зависности од крајње намене купљеног производа, а као финансијска трансакција проузроковаће одговарајуће књижење дуговања на финансијском рачуну.

Свака од узајамних трансакција између различитих институционалних јединица захтева четири

Свака од узајамних трансакција између различитих институционалних јединица захтева четири једнака и истовремена приказивања у Систему рачуна и исказује се у стварним ценама које важе у тренутку њиховог обављања.

једнака и истовремена приказивања у Систему рачуна и исказује се у стварним ценама које важе у тренутку њиховог обављања. Тржишне цене су основа за вредновање производње и набавке добара и услуга у националним рачунима. У случајевима када не постоје новчане трансакције врше се процене да би се добиле вредности које одговарају тржишним. Користе се цене аналогне тржишним (код плаћања у природи или рада за сопствене потребе) или оне које покривају трошкове производње (у случају нетржишних произвођача).

У зависности од начина приказивања пореза, субвенција, трговинске марже и транспортних трошкова у вредностима трансакција у Систему постоји више врста тржишних цена, јер износ који купац плаћа а произвођач (продавац) прима није исти. Производња се исказује у базним ценама - износ који произвођач прима од купца за јединицу произведеног добра или услуге умањен за све порезе на производе и увећан за субвенције на производе. Она је једнака суми трошкова употребљених добара, услуга и фактора производње по јединици произведеног добра или услуге укључујући и профит. Искључени су сви транспортни трошкови које произвођач посебно зарачунава. Произвођачка цена садржи порезе на производе (укључујући и неодбитни ПДВ) које плаћа произвођач умањене за субвенције. Цене по којима се вреднује набавка јесу набавне (куповне) - износ који купац плаћа, а који укључује све порезе минус субвенције на производе (осим одбитног ПДВ) као и транспортне трошкове које купац посебно плаћа за испоруку робе на одређено место и у одређеном року.

2.2. СТРУКТУРА НАЦИОНАЛНИХ РАЧУНА

Укупна вредност расположивих добара и услуга (понуда) мора бити једнака укупној вредности утрошених добара и услуга (употреба) у посматраном периоду на нивоу укупне економије.

2.2.1. ОДНОСИ ИЗМЕЂУ НАЈВАЖНИЈИХ АГРЕГАТА

Основна релација на којој се базирају национални рачуни је да укупна вредност расположивих добара и услуга (понуда) мора бити једнака укупној вредности утрошених добара и услуга (употреба) у посматраном периоду на нивоу укупне економије.

укупна понуда добара и услуга = укупна употреба добара и услуга

Аутпут као укупна вредност свих добара и услуга произведених у одређеном периоду представља резултат производње свих резидентних институционалних јединица.

У отвореној економији, која учествује у спољнотрговинској размени, укупна понуда добара и услуга се састоји од

домаће производње (аутпута) и увоза. На страни употребе разликујемо међуфазну потрошњу (МФП), финалну потрошњу (ФП), бруто инвестиција (БИ) и извоз. Она добра која нису употребљена исказују се као повећање залиха, што је део бруто инвестиција.

аутпут + увоз = МФП + ФП + БИ + извоз

Аутпут као укупна вредност свих добара и услуга произведених у одређеном периоду представља резултат производње свих резидентних институционалних јединица. Аутпут се вреднује у базним ценама, са аспекта произвођача, кроз приходе од продаје добара и услуга у које су укључене субвенције на производе, за разлику од пореза на производе који се не сматрају приходом произвођача јер их плаћа купац. Све категорије на страни потрошње вреднују се са аспекта купца или финалног потрошача у куповним ценама. Износи пореза и субвенција на производе укључени су у вредности добара и услуга, с тим што порези увећавају, а субвенције умањују цену коју купац плаћа по јединици производа или услуге.

Међуфазна потрошња обухвата производе и услуге који се користе у процесу производње (али не укључује потрошњу основних фондова - амортизацију) током посматраног периода.

Међуфазна потрошња обухвата производе и услуге који се користе у процесу производње (али не укључује потрошњу основних фондова - амортизацију) током посматраног периода.

За разлику од међуфазне потрошње, финална потрошња се односи на добра и услуге произведене за рачун крајњих потрошача. Да би се обезбедило јединствено вредновање понуде и употребе добара и услуга неопходно је на нивоу економије додати укупан износ пореза на производе умањен за износ субвенција на производе. Стога је:

аутпут - МФП + (порези - субвенције на производе) + увоз = ФП + БИ + извоз

Пошто је према дефиницији

брuto додата вредност (БДВ) = аутпут - МФП

брuto домаћи производ (БДП) = БДВ + (порези - субвенције на производе)

горња једначина се може исказати и као:

БДП + увоз = ФП + БИ + извоз

Лева страна једначине, која показује понуду на нивоу укупне економије, се састоји од домаће производње и спољне понуде, односно увоза. Десна страна се састоји од домаће тражње (финалне потрошње и бруто инвестиција) и спољне тражње или извоза.

Еквивалентан облик ове једначине је:

БДП = ФП + БИ + извоз - увоз

Овај израз представља БДП у текућим ценама обрачунат расходном методом, као сума агрегата финалне употребе БДП - финалне потрошње (домаћинстава, непрофитних институција које пружају услуге домаћинствима и државе), инвестиција у основне фондове, промена у залихама, салда извоза и увоза добара и услуга (нето извоза).

Све ово показује да је БДП у текућим ценама обрачунат производним методом (као сума бруто додатих вредности свих резидентних институционалних јединица увећана за износ пореза на производе и умањена за износ субвенција на производе) једнак БДП по расходном методу.

У националним рачунима улагања у капитална добра, тј. куповина машина и опреме (укључујући и софтвер) и зграда (пословног простора, инфраструктуре, станова), промене у залихама, као и стицање минус продаја драгоцености, се такође називају и бруто инвестиције. То је главни фактор промене вредности нефинансијских средстава у економији. Када се искључе промене у залихама и драгоценостима, добијају се бруто инвестиције у основне фондове („бруто“ значи да је у трошкове који се мере укључена и потрошња основних фондова – амортизација). Овим агрегатом се мере укупни издаци за добра која ће се користити за производњу у будућности. Ову врсту производа, који се још називају и основни фондови, економисти једноставно зову инвестицијама. У свакодневној употреби термин „инвестиције“ се углавном односи на финансијска улагања на берзи и зато треба правити разлику између ова два значења.

Наредни агрегат, финална потрошња, обухвата добра и услуге који се користе за задовољавање личних или колективних потреба и деле се на:

- финалну потрошњу домаћинства;
- финалну потрошњу државе;
- финалну потрошњу непрофитних институционалних јединица које пружају услуге домаћинствима.

Финална потрошња домаћинства је такође позната и као лична потрошња. Финална потрошња домаћинства је такође

позната и као лична потрошња. Овим агрегатом су обухваћени укупни издаци за: храну, пиће, одећу, обућу, стамбене услуге (станарине), струју, трајна добра (возила), здравство, саобраћај, рекреацију и културу, образовање и др. Куповина станова и значајне реконструкције простора за становање се рачунају као бруто инвестиције у основне фондове домаћинства. Потрошња се односи на купљена добра и услуге који ће се употребити у одређеном периоду, док се трошкови за производе који ће се користити за будућу производњу третирају као бруто инвестиције у основне фондове. По правилу, куповина возила од стране домаћинства се сврстава у потрошњу, за разлику од куповине возила у пословне сврхе (нпр. такси возила) која се сматра бруто инвестицијом у основне фондове.

Финална потрошња државе и непрофитних институционалних јединица које пружају услуге домаћинствима је нетржишни аутпут који се обрачунава као сума расхода за текуће пословање умањених за бруто инвестиције за сопствени рачун и за тржишну продају, а истовремено увећаних за трошкове набавке добара и услуга који се бесплатно обезбеђују домаћинствима (социјални трансфери у натури).

Укратко, финална потрошња и бруто инвестиције су основне компоненте на страни тражње у макроекономији. Изједначавање понуде и потражње је основно правило националних рачуна којим се добија конзистентан економски модел. Бруто домаћи производ се такође може обрачунати и по доходној методи као збир бруто зарада запослених, пословног вишка/ мешовитог дохотка и пореза умањених за субвенције на производе и на производњу. То је још један начин да се провери поузданост резултата добијених по производном и расходном методу. Сваки од ових метода обрачуна бруто БДП би, макар теоретски, требало да да исте или сличне вредности. Међутим, у пракси се у већини случајева добијају различити резултати. Од извора података, њиховог квалитета, као и обухвата зависиће и поузданост добијених резултата

према сваком од наведених метода. Како на нивоу укупне економије може да постоји само један БДП, подаци морају бити усклађени комбиновањем свих метода, како би се добио крајњи обрачун.

Поред пружања информација о различитим економским активностима за земљу као целину, систем рачуна такође обезбеђује и информације за дефинисане институционалне секторе. Рачуни се уређују према основним правилима која важе за све рачуне и састоје се од леве и десне стране рачуна. Десну страну текућих рачуна чине извори средстава, односно трансакције које увећавају економске вредности јединица или сектора. Лева страна приказује употребу средстава и повезана је са трансакцијама које смањују економске вредности јединица или сектора. Код рачуна акумулације и биланса стања имовине десна страна рачуна приказује промене у обавезама, а лева страна промене у финансијским и нефинансијским средствима.

Сваки рачун садржи и такозвану билансну ставку која представља разлику (салдо) између десне и леве стране рачуна. Она затвара рачун на левој страни и преноси се као почетна ставка на десну страну следећег рачуна. На овај начин су сви рачуни повезани у једну целину. Билансна ставка (салдо) може да се јавља у нето и бруто вредности. Разлика између бруто и нето вредности је у потрошњи основних фондова (амортизацији). Бруто вредност билансне ставке садржи потрошњу основних фондова.

Систем рачуна можемо поделити на три основне групе:

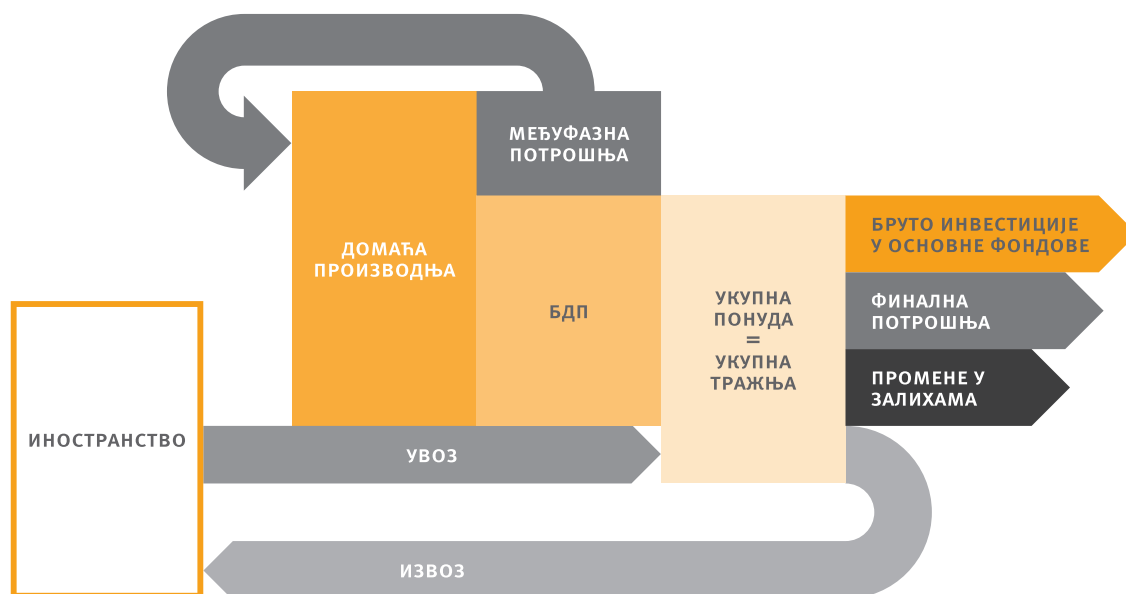
- текуће рачуне – приказују текуће трансакције везане за производњу добара и услуга, формирање дохотка, његову расподелу, прерасподелу и употребу.
- рачуне акумулације – приказују промене у финансијским и нефинансијским фондовима (средствима), обавезама и нето вредности током обрачунског периода као последице капиталних и финансијских трансакција и осталих токова.
- билансе стања – приказују вредност фондова (средстава) и обавеза на почетку и на крају обрачунског периода које се мења са сваком трансакцијом, променом цена или због неких других догађаја.

Рачуни текућих трансакција приказују производњу добара и услуга, формирање дохотка у производњи, његову расподелу и прерасподелу између институционалних јединица, и употребу дохотка у циљу потрошње и штедње. Због тога се рачуни текућих трансакција даље деле на рачун производње и рачуне дохотка.

2.2.2. ПРОИЗВОДЊА, ДОДАТА ВРЕДНОСТ И ФИНАЛНА УПОТРЕБА РАСПОЛОЖИВИХ СРЕДСТАВА

Бруто домаћи производ је основни и најпознатији агрегат у Систему националних рачуна. Први у низу текућих рачуна јесте **рачун производње**, основне активности сваког друштва. Приказује резултате производње, као и употребу добара и услуга да би се остварила производња, тј. међуфазну потрошњу. За институционалне секторе његова билансна ставка је **бруто додата вредност**, која се преноси на наредни рачун формирања дохотка као извор из кога се формирају примарни дохоци. Билансна ставка може бити дата у нето или бруто износу. Бруто додата вредност се добија када се од аутопута одузме међуфазна потрошња, а нето додата вредност одузимањем потрошње основних фондова (амортизације) од бруто додате вредности. За економију као целину билансна ставка је Бруто домаћи производ, основни и најпознатији агрегат у Систему националних рачуна, који се такође изражава у бруто и нето облику и једнак је збиру додатих вредности свих резидентних институционалних јединица или сектора, односно делатности дефинисаних Класификацијом делатности (КД) за све секторе националне економије.

Бруто домаћи производ је најважнији показатељ економске активности на нивоу земље. Он је у центру низа токова који почињу производњом и увозом, а завршавају се употребом расположивих средстава, као што је дато на следећем приказу.

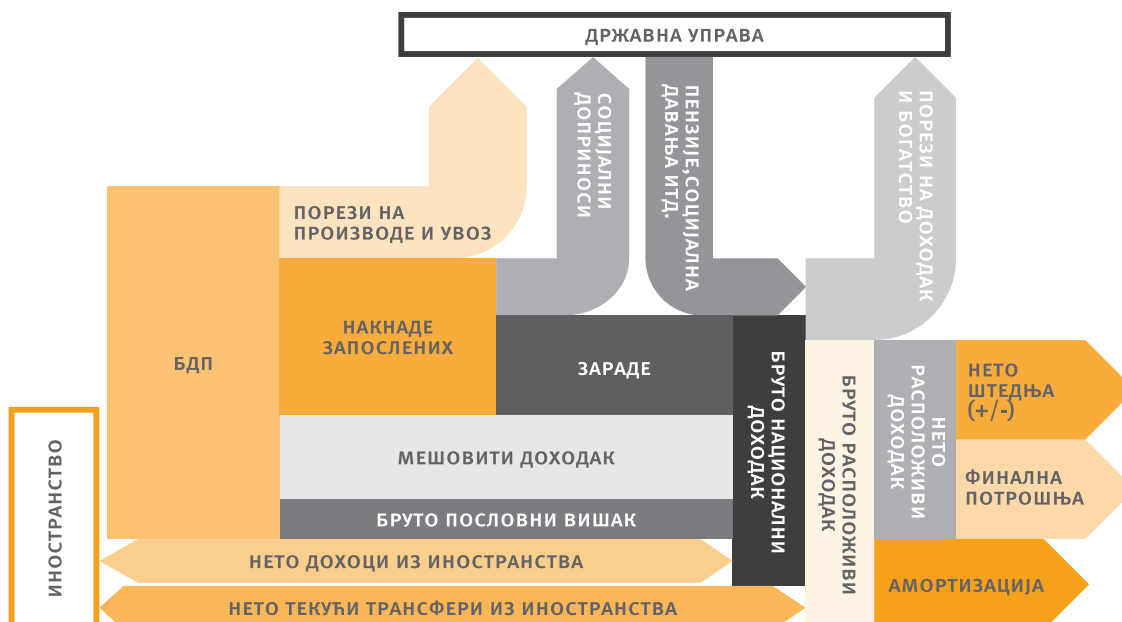
2.2.3. ДОХОДАК, ПРЕРАСПОДЕЛА И ИНВЕСТИЦИЈЕ

У низу текућих рачуна даље следе:

- рачун формирања дохотка
- рачун распоређивања примарног дохотка
- рачун прерасподеле дохотка
- рачун употребе дохотка

Ови рачуни приказују како се формира доходак у процесу производње, а затим како се тај доходак даље расподељује институционалним јединицама, прерасподељује кроз трансфере у новцу и натура између сектора и употребљава, односно расподељује на финалну потрошњу и штедњу између сектора који су крајњи потрошачи. Штедња је билансна ставка којом се завршавају текући рачуни и која се преноси на први од рачуна акумулације. Представља расположиви доходак који није употребљен за финалну потрошњу и користи се за стицање финансијских и нефинансијских средстава. Ако је штедња негативна, што значи да је финална потрошња већа од расположивог дохотка, настаје губитак који се покрива отуђењем капитала.

Приказ који следи показује односе између основних токова којима се одређује доходак и његова расподела на потрошњу и штедњу.

Рачуни акумулације приказују трансакције капитала и финансијске трансакције и деле се на:

- рачуне капитала
- финансијске рачуне
- рачуне осталих промена фондова

Рачуни акумулације приказују промене настале током обрачунског периода, у фондовима и обавезама. Ови рачуни приказују промене настале током обрачунског периода, у фондовима

(сопственим средствима које поседују јединице) и обавезама. За дефинисање фондова битно је власништво, без обзира да ли је индивидуално или колективно. Њихово поседовање, располагање и коришћење током времена треба да донесе економску корист. Употребом произведених фондова, нпр. машина и опреме, у процесу производње њихови власници оствариће добит, док финансијски фондови и земљиште доносе власнички доходак у виду камате, ренте или дивиденде. Својинско право мора се имати и над непроизведеним, природно добијеним фондовима, као што су земљиште, рудна налазишта, резерве горива, шуме да би били укључени у систем националних рачуна. Неоткривена рудна налазишта и резерве горива, некултивисане шуме које власницима не доносе корист, атмосфера и отворена мора која не могу имати власнике нису предмет SNA.

Кроз рачун капитала приказују се вредности стечених или расположивих нефинансијских фондова (средстава) и промене у нето вредности које су резултат трансакција, последица штедње као извора за акумулацију фондова, и капиталних трансфера. Трансфери су трансакције у којима једна институционална јединица даје добра, услуге или имовину некој другој јединици, а у замену за то не добија никакво добро, услугу или имовину. Трансфери могу бити у новцу и у натури; могу бити текући или капитални. Код капиталних трансфера врши се пренос власништва фондова.

У рачуну капитала билансна ставка је нето позајмица или нето задужење, као извор за позајмицу или потреба за задуживањем, у зависности да ли је позитивна или негативна и као таква преноси се на последњи у низу рачуна - финансијски рачун који приказује трансакције финансијских фондова и промене у обавезама. Једна од главних карактеристика система националних рачуна јесте једнакост билансних ставки рачуна капитала и финансијског рачуна, јер свака трансакција мора бити регистрована у неком од текућих рачуна или у рачуну капитала, а истовремено као новчана трансакција у финансијском рачуну. Такође финансијским трансакцијама неки сектори се задужују, а други могу да позајмљују. Како резидентне јединице обављају трансакције и са нерезидентима, збир нето задужења/нето позајмица свих институционалних сектора даје вредност на нивоу укупне економије, а то за земљу значи позајмицу или, као што је случај наше земље, задужење у иностранству.

Рачун осталих промена фондова показује токове који нису приказани као трансакције између почетног и крајњег биланса стања или у рачуну капитала и финансијском рачуну, већ су резултат непредвидљивих догађаја, дешавају се без сагласности власника и утичу на повећање фондова (нпр. откривање рудних налазишта) или на њихово смањење услед разних катастрофа.

Последњи у систему рачуна јесу биланси **Биланси стања приказују фондове, обавезе и сопствени стања. Приказују стања фондова, обавезе капитал у одређеним временским тачкама.**

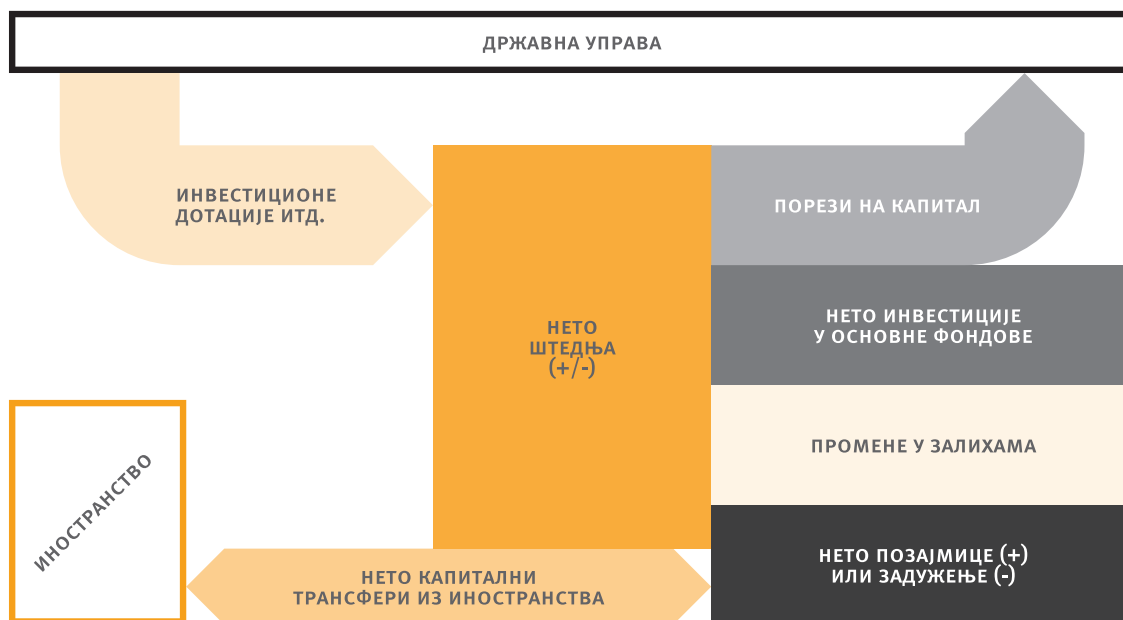
и сопствени капитал у одређеним временским тачкама. Због тога постоје биланси стања на почетку и на крају обрачунског периода, а такође и рачуни промена у билансима стања, који приказују промене настале у имовини, дуговањима и сопственим средствима између ове две временске тачке посматрања за све институционалне секторе. За укупну економију они показују национално богатство, или колико износе наши фондови и колике су нето обавезе наше земље према иностранству.

Рачуни акумулације и биланси стања приказују исту садржину: фондове, обавезе и нето вредности, али на различите начине. Први у одређеном периоду, а други у одређеним временским тачкама.

Скуп рачуна сектора иностранство приказује везе резидентних са нерезидентним јединицама само за економију у целини. Као последица отворености економије, у националне рачуне уводи се сектор

иностранство. Скуп рачуна овог сектора приказује везе резидентних са нерезидентним јединицама само за економију у целини. На страни извора бележе се увоз добара и услуга, које представљају производњу нерезидентата, тј. страних земаља. На страни употребе приказују се извоз добара и услуга - део производње произвођача у земљи којим се снабдева иностранство, тј. који употребљавају нерезидентне јединице. И овај рачун има билансну ставку, која представља салдо извоза и увоза добара и услуга, спољнотрговински суфицит или, као у случају наше земље, спољнотрговински дефицит.

Наредни приказ показује логичан ток, који иде од штедње до нето финансијског биланса.

2.3. ОБРАЧУН БРУТО ДОМАЋЕГ ПРОИЗВОДА У СТАЛНИМ ЦЕНАМА

Обрачун бруто домаћег производа у сталним ценама врши се под методолошком претпоставком да су остали непромењени ниво, структура и паритет цена из изабране базне године.

Бруто домаћи производ, додата вредност и други агрегати националних рачуна могу бити исказани

у сталним ценама како би се истакле промене које су у вези само са квантитативним факторима (физичким обимом), а не са променом цена. Извршити дефлацију значи обрачунати сваку ставку као да су цене сваког добра и услуге остале исте као што су биле током референтног периода.

Обрачун бруто домаћег производа Републике Србије у сталним ценама врши се методом екстраполације на фиксну базну годину (2002) помоћу једноструких индикатора. Обрачун бруто додате вредности у сталним ценама производном методом изведен је за 16 сектора, односно 60 области Класификације делатности која је усклађена са међународном класификацијом, NACE, Rev. 1. Бруто додата вредност у сталним ценама за сваки сектор добијена је сумирањем бруто додате вредности нижих нивоа (области), вреднованих у сталним ценама. За ниво области, обрачун је изведен екстраполацијом одговарајућих индикатора, изражених у облику базних индекса, на изабрану базну годину.

Обрачун бруто домаћег производа у сталним ценама врши се под методолошком претпоставком да су остали непромењени ниво, структура и паритет цена из изабране базне године. Како се у реалности врло често појављују нови производи, а постојећи производи мењају квалитет, количину, цену и слично, неопходно је да се изабрана базна година периодично мења. Према међународним препорукама базна година би требало да се мења сваких 5 година.

Постоје више метода обрачуна бруто домаћег производа у сталним ценама. Са теоријског становишта, метода дупле дефлације сматра се поузданијом, јер је потпуно у складу са обрачуном бруто додате вредности као разлике између аутпута и међуфазне потрошње. У овом методу се врши посебна дефлација за аутпут и инпут, а обрачун бруто додате вредности у сталним ценама је представљен као разлика дефлационираног аутпута и дефлационираног инпута. Ипак, ова метода је захтевнија у погледу потребних извора података.

2.3.1. ОБРАЧУН БРУТО ДОМАЋЕГ ПРОИЗВОДА У СТАЛНИМ ЦЕНАМА

Тренутна ситуација у статистичком систему Србије условљава примену једноструких индикатора у процесу обрачуна бруто домаћег производа у сталним ценама. Сходно томе, употреба једноструких индикатора подразумева да цене аутпута, међуфазне потрошње и додате вредности имају исту динамику. На тај начин додата вредност може бити дефлационирана када се на изворне податке примени одговарајући индекс цена. У методама једноструких индикатора се за дефлацију бруто додате вредности у текућој години користе индекси цена (инпута или аутпута) док се за екстраполацију бруто додате вредности из базне године користе квантитативни индекси (инпута или аутпута). Наравно, индекси цена који се користе приликом дефлације морају да имају исту базну годину као и бруто домаћи производ.

Један од разлога зашто не примењујемо метод дупле дефлације је тај што не располажемо одговарајућим индексима цена. Од 1. јануара 2007. године почело се са објављивањем индекса потрошачких цена који је усклађен са методологијом за обрачун индекса цена на мало у Европској Унији (Хармонизовани индекс цена). У Републичком заводу за статистику Републике Србије у току су пројекти за обрачун одређених индекса цена по међународним стандардима.

Располаже се следећим индексима цена:

- индекси цена произвођача индустријских производа,
- индекси цена произвођача производа пољопривреде и рибарства,
- индекси цена индустријских производа у трговини на велико,
- индекс цена угоститељских услуга,
- индекси цена на мало,
- индекси трошкова живота.

У току су пројекти обрачуна индекса цена инпута и аутпута у пољопривреди, индекс цена извоза и увоза и индекс цена услуга.

Обрачун бруто домаћег производа у сталним ценама за Републику Србију први пут је објављен у новембру 2005. године у едицији Радни документ бр. 50 „Бруто домаћи производ Републике Србије, 1999-2004. (у сталним ценама 2002. године)“. Други пут су објављени подаци након ревизије обрачуна бруто домаћег производа у текућим ценама, такође у едицији Радни документ бр. 57, у марту 2007. године „Бруто домаћи производ Републике Србије, 1999-2005. (у сталним ценама 2002. године)“. Ревизија годишњих обрачуна бруто домаћег производа у текућим ценама условила је ревизију до тада обрачунатих и публикованих серија података БДП у сталним ценама, јер је дошло до промене пондера у базној 2002. години. Највише промена у обрачуну у текућим ценама извршено је у следећим секторима: финансијско посредовање, послови с некретнинама и државна управа и обавезно социјално осигурање. Обрачун у сталним ценама извршен је по производном методу, на нивоу сектора и области Класификације делатности, за Републику Србију (без

података за Косово и Метохију).

Обрачун финалне потрошње, инвестиција и осталих агрегата са расходне стране у сталним ценама је још увек у току.

У наредној табели приказани су индикатори коришћени за обрачун бруто додате вредности по производном методу у сталним ценама – по делатностима.

ДЕЛАТНОСТ		ИНДИКАТОР
А	Пољопривреда Шумарство Водопривреда	Индекс физичког обима пољопривредне производње – нето Индекс физичког обима искоришћавања шума Индекс броја запослених
Б	Рибарство	Индекс броја запослених
В	Вађење руда и камена	Индекс физичког обима производње
Г	Прерађивачка индустрија	Индекс физичког обима производње
Д	Производња ел. енергије, гаса и воде	Индекс физичког обима производње
Ђ	Грађевинарство	Индекс часова рада
Е	Трговина на велико и мало, продаја и поправка моторних возила	Индекс промета у трговини, у сталним ценама
Ж	Хотели и ресторани	Индекс промета у угоститељству, у сталним ценама
З	Саобраћај, складиштење и везе	Индекс физичког обима услуга у саобраћају Индекс физичког обима услуга ПТТ саобраћаја Индекс број запослених (за област БЗ)
И	Финансијско посредовање	Подаци о стању депозита, стању кредита и броју запослених
Ј	Послови с некретнинама	Индекс броја запослених
К	Државна управа	Индекс броја запослених
Л	Образовање	Индекс броја ученика и студената
Љ	Здравствени и социјални рад	Индекс броја посета лекару, број штићеника у домовима за старе, број ученика и студената у студентским домовима
М	Остале комуналне, друштвене и личне услуге	Индекс броја запослених
Н	Приватна домаћинства са запосленим лицима	Индекс броја запослених

У делатностима за које се располаже индикаторима аутпута (пољопривреда, шумарство, индустрија, саобраћај) текуће вредности базне године се екстраполирају одговарајућим индексима физичког обима.

У обрачунима бруто додате вредности трговине и угоститељства прво је примењен метод дефлационирања текућих вредности промета одговарајућим индексима цена. Тако добијени индекси промета у сталним ценама користе се за обрачун бруто додате вредности трговине и угоститељства у сталним ценама.

Порези и субвенције на производе добијају су на основу административних извора података и за њихов обрачун у сталним ценама користе се расположиви индикатори у статистичком систему. Порез на додату вредност уведен је почетком 2005. године.

Најчешће коришћени индикатори у обрачунима услуга јесу индикатори инпута (индекси броја запослених).

Као резултат активности пројекта, финансираног од стране ЕУ (CARDS), у области сталних цена и техничке подршке представника Међународног монетарног фонда дошло је до побољшања у обрачуну бруто домаћег производа у сталним ценама. Посебни сектори и индикатори на којима се радило у циљу побољшања обрачуна бруто домаћег производа у сталним ценама су:

- обрачун додате вредности пољопривреде у сталним ценама коришћењем метода дупле дефлације,
- обрачун додате вредности грађевинарства у сталним ценама методом дупле дефлације,
- обрачун нетржишног аутпута (сектори - образовање, здравство и социјална заштита) помоћу аутпут индикатора.

Посебна пажња је посвећена обрачуну додате вредности пољопривреде у сталним ценама због великог учешће у укупној бруто додатој вредности која износи 14,4% у базној години. Статистика пољопривреде у току ове године ради на пројекту Економских рачуна пољопривреде по препорукама ЕАА методологије. На бази тренутно расположивих података велики проблем представља обрачун материјалних трошкова пољопривреде у сталним ценама. Статистика цена такође ради на обрачуну индекса цена инпута пољопривредних производа по међународним стандардима.

Статистика грађевинарства располаже детаљним подацима (за преко 100 производа) о количини и вредности утрошеног материјала у грађевинарству, на основу чега се рачуна Ласперов индекс просечних цена. У складу са овим, метод који је коришћен је приближан методу двоструке дефлације. Тако је аутпут дефлациониран имплицитним индексом цена на бази утрошеног материјала и трошкова рада, а међуфазна потрошња дефлационирана просечном ценом грађевинског материјала. Статистика цена такође планира увођење обрачуна индекса цена грађења.

Годишњи обрачун додате вредности у сталним ценама за секторе образовања, здравства и социјалне заштите побољшан је захваљујући примени одговарајућих аутпут индикатора.

2.4 КВАРТАЛНИ НАЦИОНАЛНИ РАЧУНИ (КНР)

2.4.1. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ КВАРТАЛНИХ НАЦИОНАЛНИХ РАЧУНА

Квартални рачуни представљају хармонизован скуп индикатора који обезбеђује општу слику економских активности у краћем временском периоду од периода који обухватају годишњи рачуни, која је истовремено много детаљнија од оне коју пружају краткорочни индикатори. Основна улога им је да пруже благовремене информације за праћење и анализу краткорочног кретања економије.

Квартални рачуни су интегрални део система националних рачуна.

Представљају повезан систем трансакција, рачуна и билансних ставки забележених у кварталној динамици. Заснивају се на истим принципима, дефиницијама

и структурама као и годишњи рачуни. Основна улога кварталних рачуна јесте да пруже информације за праћење и анализу краткорочног кретања економије неопходне за доношење битних одлука у оквиру текуће економске политике. Њихов велики значај произилази из чињенице да представљају хармонизован скуп индикатора који обезбеђује општу слику економских активности у краћем временском периоду од периода који обухватају годишњи рачуни, која је истовремено много детаљнија од оне коју пружају краткорочни индикатори. Из тог разлога квартални национални рачуни треба да буду актуелни, прецизни и довољно детаљни.

Квартални рачуни пружају информације које обухватају различите врсте економских активности и сектора економије. Самим тим омогућавају праћење значајних економских категорија као што су:

производња, инвестиције у основне фондове, потрошња домаћинства, државна потрошња, увоз, извоз и др. и исказани су у форми погодној за међународно поређење. Дефинисани су у форми која

пружа краткорочну систематичну слику економске активности једне земље уз истовремену практичну примену економске теорије. Овако дефинисани представљају значајан инструмент за израду разноврсних економских анализа за вођење економске политике и доношење одлука на свим нивоима државе и унутар јавних и приватних предузећа пружајући основне податке за анализу и праћење фаза економског циклуса, економетријско моделирање и прогнозе будућих кретања.

Веома су корисни за анализу динамичких односа између кључних економских категорија кроз добро дефинисан концептуални оквир разноврсних, али истовремено повезаних и усаглашених информација, што их разликује од традиционалних статистичких краткорочних индикатора.

Десезонирање је интегрални део кварталних обрачуна јер су кварталне серије података у великој мери изложене утицају краткорочних кретања дефинисаних као сезонске флукуације. Из тог разлога агрегати кварталних обрачуна би требало да буду представљени на начин којим се најбоље рефлектују тренд економске активности и преломне тачке пословног циклуса.

месечним изворима података, а обрачуни су расположиви најкасније 90 дана по истеку квартала. Истовремено ревизије су неизбежне код краткорочних обрачуна, јер се једино на тај начин може усагласити потреба за тачним и поузданим подацима са једне и ограниченим роковима са друге стране. Важно је нагласити да су у потпуности конзистентни са годишњим рачунима кроз усаглашавање годишњих и кварталних обрачуна применом разноврсних статистичких и математичких техника. На крају треба додати и да је десезонирање интегрални део кварталних обрачуна јер су кварталне серије података у великој мери изложене утицају краткорочних кретања дефинисаних као сезонске флукуације. Из тог разлога агрегати кварталних обрачуна би требало да буду представљени на начин којим се најбоље рефлектују тренд економске активности и преломне тачке пословног циклуса.

Специфичности кварталних националних рачуна произилазе из њихове намене. Да би испунили све горе наведене циљеве КНР се заснивају на кварталним и

Квартални и годишњи национални рачуни

Посматрајући намену, садржај, ниво агрегације, изворе података и временски оквир, квартални рачуни могу се позиционирати између годишњих рачуна, с једне стране, и специфичних краткорочних економских индикатора, с друге стране. Квартални рачуни представљају добро компромисно решење за изградњу повезаног и усклађеног система информација. Подаци се бележе у већој динамици и могу се базирати на краткорочним статистикама, а да при том остану потпуно усаглашени са годишњим рачунима.

Годишњи рачуни пружају драгоцене информације о економским структурама и дугорочним трендовима. Са аспекта краткорочних анализа показали су одређене недостатке зато што: не пружају краткорочне информације од значаја за вођење текуће економске политике, прикривају краткорочне флукуације пословног циклуса и углавном су расположиви тек након шест или више месеци од истека референтне године.

Квартални национални рачуни и специфични краткорочни економски индикатори

У свим светским статистикама постоје развијени специфични индикатори који се често користе

за краткорочне економске анализе и који су, у месечној динамици, расположиви врло брзо након истека референтног периода (индекси индустријске производње, индекси цена, подаци о запослености, зарадама, промету у трговини на мало, на велико, у спољној трговини и сл.). Ови индикатори обезбеђују информације о специфичним врстама економских активности и о различитим секторима економије.

Међутим, треба имати у виду да ови индикатори не представљају повезан систем информација јер покривају само поједине аспекте или секторе економске активности. Осим тога примењене класификације нису јединствене и разликују се у зависности од области коју покривају, док се начин и садржај презентовања података разликује од области до области. С обзиром на то да не представљају јединствено дефинисан концептуални оквир разноврсних али истовремено повезаних и усаглашених информација, не могу се користити за детаљнију анализу економије.

Методе обрачуна, индикатори и извори података

Годишњи рачуни чине општи оквир за избор и развој извора података кварталних обрачуна. Теоријски, годишњи и квартални рачуни требало би да користе иста начела и методе у избору и примени извора података за обрачуна. Квартални извори података често су ужи у обухвату и детаљности услед проблема који настају због трошкова прикупљања и стриктних рокова. Из тих разлога, квартални обрачуни базирају се пре свега на избору расположивих индикатора из постојећих извора.

Статистичке методе које се користе за састављање кварталних рачуна могу се сврстати у две основне категорије: директне и индиректне. Директне методе базирају се на изворима који су потпуно исти као и код годишњих обрачуна и примењују се у случају када се годишњи и квартални подаци поклапају у смислу количина, цена, трошкова. Подаци се прикупљају у кварталној периодици, путем истраживања са потпуним обухватом посебно намењених за извођење агрегата рачуна. Годишње вредности добијају се као сума кварталних износа, уз мање корекције. Такође, као врста директног извора могу послужити и статистичка истраживања на бази узорка, чији се резултати регресионим моделима проширују на цео скуп.

Индиректне методе су знатно више заступљене. Најчешће, базирају се на дезагрегацији података годишњих рачуна уз помоћ статистичких или математичких метода које користе референтне краткорочне индикаторе, као што су индекс индустријске производње, вредност промета у статистици трговине, број запослених и сл. Избор између разноврсних индиректних поступака мора узети у обзир минимизирање грешке процене квартала текуће године како би прелиминарне годишње процене добијене збиром кварталних износа биле што ближе коначним годишњим подацима.

Метода екстраполације

Екстраполација представља повезивање кварталних индикатора са последњим расположивим годишњим обрачунима применом статистичких и математичких модела. Користећи информацију о кретању одабраних индикатора, пројектује вредности одговарајућих агрегата националних рачуна за референтни квартал текуће године. Поузданост обрачуна пре свега зависи од тога у којој мери индикатори рефлектују кретање одговарајућих категорија у рачунима. Ова метода се најчешће примењује и може се сматрати стандардном у кварталним обрачунима.

Индикатори који се користе за обрачуна текућег квартала могу бити различити од индикатора коришћених за раније периоде. Индикатори текућег квартала пре свега зависе од расположивости података, док индикатори коришћени у обрачунима за раније периоде имају задатак да дају што тачнију информацију. Стога вредност претходног квартала може да се узме као основа процене текућег квартала. Индикатори текућег квартала могу да се промене уколико не одражавају стварно стање или показују екстремна одступања. Промена индикатора може бити привремена или трајна у зависности од степена одступања и варијација од посматране појаве. Из тог разлога неопходно је континуирано праћење економске ситуације и развијање нових индикатора ради побољшања квалитета процена. Основни предуслов квалитета јесте сарадња свих релевантних институција које обезбеђују податке.

Квартални национални рачуни добри су у оној мери у којој то дозвољавају подаци који се користе за њихово састављање. Извори података су разноврсни и покривају читав низ економских и финансијских показатеља директно или индиректно повезаних са агрегатима рачуна. Основни услови које индикатор треба да испуни су следећи:

- да што боље одражава промене посматране појаве;
- да буде расположив за текући квартал;
- да обезбеди да годишња вредност добијена као сума четири квартала буде што приближнија вредности годишњих обрачуна.

Остале методе

Остале методе, као што је екстраполација тренда, која се заснива на предвиђању будућих на бази кретања претходних вредности или једноставно дељење годишњих података на четири квартала у подједнаким износима, примењују се ређе. Њихова примена ограничава се на оне категорије чије величине не утичу значајно на формирање укупне вредности агрегата. Поред тога, у неким случајевима резултати процена не рефлектују стварну ситуацију иако су примењени одговарајући индикатори. Дешава се да добијени резултати имају другачију динамику од кретања посматране економске појаве. У таквим случајевима је неопходно извршити корекције и базирати процене на више информација и анализирати кретање посматране појаве у ранијим периодима да би се добила што реалнија слика.

Кварталне процене заснивају се најчешће на индиректној индикатор методи применом скупа краткорочних индикатора који најбоље рефлектују ниво одговарајуће економске активности или агрегата националних рачуна. Индиректни индикатори изводе се из посебних истраживања у статистичком систему, намењених за праћење специфичних области економије или обележја (производња, цене, зараде, запослени и сл.). Поред статистичког система, као индиректни извори могу се користити и административни подаци који нуде велики број статистичких информација.

При састављању националних рачуна, коришћени индикатори морају бити прилагођени потребама кварталних обрачуна. Индивидуалне категорије сумирају се на ниво агрегата уз помоћ индивидуалних података приказаних у вредносном облику, комбиновањем различитих елементарних информација о ценама и количинама. Препорука је да се као индикатори за кварталне обрачуна у текућим ценама користе вредносни подаци из истраживања примарно намењених за обрачун агрегата из система, док се специфични индикатори у форми индексних бројева могу користити за извођење кварталних обрачуна макроекономских агрегата у сталним ценама.

Индикатори су најчешће расположиви:

- Као вредносни подаци на основу којих се директно могу изводити вредности појединих агрегата националних рачуна у краткорочној динамици (резултати из статистичких истраживања посебно креираних за потребе кварталних рачуна, подаци из платног биланса Народне банке Србије, подаци о приходима и расходима буџета Министарства финансија и сл.). Треба нагласити да се ови подаци користе као елементарна информација подложна корекцијама и логично је да се разликују од вредности финалног агрегата националних рачуна услед додатних обрачуна који проистичу из регулативе Система националних рачуна.
- Као индексни бројеви – индекс цена, индекс индустријске производње и сл. који се не могу примењивати директно у обрачунима агрегата, већ се користе као полазна основа за сложене обрачуна применом статистичких и математичких модела. Користећи информацију о њиховом кретању, пројектују се вредности одговарајућих агрегата за референтни квартал текуће године.

Усаглашавање годишњих и кварталних националних рачуна

Услед примене различитих извора и метода код кварталних и годишњих обрачуна, јавља се неконзистентност у годишњим вредностима, добијеним као збир вредности четири квартала и вредностима добијеним на бази годишњих обрачуна што значајно може да изазове неразумевање и забуну код корисника.

По правилу, годишњи подаци обезбеђују поузданије информације о укупном нивоу и дугорочним трендовима, док квартални обрачуни обезбеђују експлицитне информације о краткорочним кретањима у серији. Да би се решио проблем комбиновања серија високофреквентних података (квартални обрачуни) и серија са мање фреквентним подацима (годишњи обрачуни), врши се њихово усаглашавање такозваном "benchmarking" процедуром и као резултат добија потпуна конзистентност кварталних и годишњих обрачуна.

На овај начин обезбеђује се да сума четири квартала буде једнака вредности добијеној годишњим обрачуном, односно да се у што већој мери задрже кварталне стопе раста (краткорочна кретања у серији су од централног интереса за кварталне обрачуна) под ограничењем које дају годишњи подаци. Тај процес спроводи се када годишњи подаци постану расположиви за текућу годину, као и када се раде ревизије годишњих података за серије уназад.

Комбиновањем серија високофреквентних података (квартални обрачуни) и серија са мање фреквентним подацима (годишњи обрачуни), добија се однос између годишњих вредности добијених као сума четири квартала и вредности изведених на основу годишњих обрачуна у форми коефицијента „BI ratio“. Ово је веома битна информација која се пројектује на кварталне вредности текуће године и обезбеђује да годишња вредност изведена као сума четири квартала буде што приближнија будућим резултатима финалног годишњег обрачуна.

Постоји велики број разноврсних математичких метода које су развијене у ове сврхе. Процес усаглашавања кварталних и годишњих података може се посматрати као унапређење кварталних података, кроз укључивање у обрачун годишњих информација као тачнијих и детаљнијих. Сваки пут када се врши усаглашавање годишњих и кварталних података за последњу расположиву годину кварталне вредности целе серије аутоматски се мењају, с тим што су одступања кварталних вредности од почетних процена мања што се серија више удаљава од последње расположиве године. Код кварталних обрачуна текуће године пројектује се „BI ratio“ последње расположиве године на прелиминарне кварталне процене. С обзиром на то да се метода екстраполације базира на последњим расположивим подацима који су често некомплетни, неопходно је спроводити корекције сваки пут када се дође до потпунијих информација ради повећања квалитета и поузданости кварталних обрачуна.

Такође је значајно извршити корекције и када годишњи подаци постану расположиви јер је неопходно усагласити кварталне и годишње стопе раста, односно годишње вредности добијене на бази кварталних и годишњих обрачуна, при чему се ревидирају вредности кварталних обрачуна за текућу и претходну годину. Теоријски, било би најбоље извршити ревизију целе серије, али доказано је да је утицај промене највећи на последње две године.

Постоје два основна модела усаглашавања кварталних и годишњих обрачуна: математички и статистички. Избор између ове две методе заснива се, поред осталог, на минимизирању пројектоване грешке одступања прелиминарних од финалних годишњих обрачуна, као и на расположивости кварталних података. Статистички модел који су развили Chow и Lin 1971. године користи се за дезагрегацију годишњих вредности и екстраполацију вредности квартала текуће године. Заснива се на процени економетријских односа који обезбеђују потпуну усаглашеност одабраних краткорочних индикатора са годишњим обрачунама и оптималну екстраполацију кварталних вредности за текућу годину.

EUROSTAT је прихватио примену статистичког модела и развио програм ECOTRIM почетком деведесетих година. Последња верзија је 1.01. ECOTRIM.

Ревизије и публикување

Ревизије су општа карактеристика националних рачуна. Нарочито су значајне код кварталних обрачуна јер

Ревизије су неопходне код краткорочних обрачуна, јер се једино на тај начин може истовремено усагласити потреба за тачним и поузданим подацима са једне стране, и ограниченим роковима са друге.

су кварталне информације подложније променама. Прелиминарни обрачуни заснивају се на некомплетним подацима и касније се употпуњују бољим информацијама када оне постану доступне. Основна сврха ревизија јесте спровођење корекција увек када се идентификује неслагање иницијалних процена и финалних обрачуна. Неизбежне су код краткорочних обрачуна, јер се једино на тај начин може истовремено усагласити потреба за тачним и поузданим подацима са једне стране, и ограниченим роковима са друге. Најчешће се спроводе када се успостављају нови извори података или уводе нове методе обрачуна појединих категорија. Поред тога ревизије су неопходне када дође до промене у методолошким концептима, дефиницијама и класификацијама или до измене законске регулативе постојећег рачуноводственог система.

Постоје следеће врсте ревизија:

- Годишње ревизије, које се спроводе када годишњи подаци постану расположиви, па је неопходно извршити усаглашавање кварталних и годишњих стопа раста, односно годишњих вредности добијених на бази кварталних и годишњих обрачуна. Оне се такође врше уколико су спроведене ревизије годишњих података за претходне године.
- Текуће ревизије, које су редовна пракса, а спроводе се због специфичности кварталних обрачуна (стриктни рокови и ограничени извори података), пре свега за кварталне текуће године. Из тих разлога текући обрачуни обично представљају прелиминарне процене које се ревидирају сваки пут када основни подаци постану расположиви, а у циљу повећања квалитета и поузданости кварталних података.

Поступак публикувања кварталних процена одвија се у следећим фазама:

- Објављивање прелиминарних кварталних процена заснованих на расположивим подацима. Ови подаци су веома битни јер садрже актуелне информације и због тога је веома важно да дају што тачнију слику текуће економске ситуације.
- Прва ревизија прелиминарних процена претходних квартала као резултат увођења потпунијих информација ради повећања квалитета и поузданости кварталних обрачуна.
- Друга ревизија: квартални подаци добијени индиректном методом обично се разликују од годишњих података чак и када су индикатори добри. Због тога, када се обрачунају годишњи резултати неопходно их је усагласити са годишњим вредностима добијеним као сума четири квартала. Овако ревидирани квартални подаци могу се користити за процене следећих квартала. Ревизије се могу спроводити сваки пут када се мењају годишње процене.

Десезонирање

Десезонирање је интегрални део кварталних обрачуна. Специфичности кварталних обрачуна проистичу из периодике у којој се прикупљају (краћи периоди од календарске године), при чему су кварталне серије података у великој мери изложене утицају краткорочних кретања дефинисаних као сезонске флукуације. Једна од основних карактеристика кварталних обрачуна јесте велика подложност економских категорија краткорочним утицајима, као што су временске прилике, навике, законодавство. Услед специфичности које носе различити периоди једне године (месеци, квартали), у статистичком смислу бесмислено је поредити их уколико су присутне сезонске варијације. Из тих разлога пожељно је обезбедити десезониране серије основних агрегата кварталних рачуна и приказати их на начин којим се најбоље рефлектују тренд економске активности и преломне тачке пословног циклуса.

Аналитички смисао недесезонираних података огледа се у пружању информација о томе шта се стварно десило, а што је битно за праћење текуће економске активности, док се десезонирањем оригиналних података добијају информације о основним кретањима и тренду у серији.

Постоје најмање четири узрока сезонских флукуација:

- календарски ефекти – календарски распоред државних празника током године, који утиче на варијације броја радних дана по месецима, што има значајан утицај на кретање посматраних вредности, као што су производња, продаја или увоз;
- временски ефекти – школски распуст, годишњи одмори, крај универзитетске године, који се углавном понављају у истом периоду сваке године. Ови ефекти су предвидиви и најчешће утичу на промене у кретању броја запослених;
- климатски ефекти – температурне промене, падавине и остале климатске појаве, који имају директне ефекте на различите економске активности, нарочито на пољопривредну производњу, производњу електричне енергије, грађевинску делатност, саобраћај, а самим тим и индиректне ефекте на остале категорије у серији;
- ефекти предвиђања сезонских варијација – предвиђање сезонског карактера може да изазове стварне сезонске ефекте. Предвиђањем се планирају будуће пословне активности које могу да изазову сезонска кретања (на пример, претпоставка да ће се продаја играчака повећати нарочито за Нову годину). Сезонске варијације могу да настану и без њиховог планирања, али су у том случају друге природе или другог облика.

Наведени узроци сезонских варијација најчешће су међусобно повезани и често их је тешко раздвојити. У већини временских серија стварни сезонски утицај је производ мешавине многих фактора који делују истовремено, директно или индиректно, на кретање одређене појаве.

Десезонирање се врши углавном за серије података који су неопходни за планирање и доношење дугорочних одлука, а односе се на производњу, продају, залихе, личну потрошњу, државне приходе и расходе.

Десезонирање је процес декомпозиције временске серије ради бољег разумевања кретања посматране појаве у времену. Процесом десезонирања отклањају се сви сезонски ефекти унутар једне године који утичу на варијације у кретању серије. Крајњи циљ је приказати агрегиране податке у форми временске серије која најбоље рефлектује тренд економске активности. Статистичка анализа полази од претпоставке да на варијације у временској серији утичу следеће компоненте:

- тренд представља, краткорочно гледано, лагано мењање нивоа посматране појаве као последице структурних промена;
- циклус приказује краткорочне флукуације (наизменични периоди пада и раста) посматране појаве као последице кретања економске активности;
- сезонске варијације представљају комбинацију сезонских ефеката који се јављају у размацима мањим од једне године и понављају правилно током дужег низа година (природне појаве, административне и правне мере и сл.);
- календарски ефекти, као последице календарских варијација из године у годину (преступна година, покретни празници, варијације у броју радних дана и сл.);
- случајне флукуације, које укључују ефекте непредвидивих појава (природне катастрофе, штрајкови, неочекиване временске појаве и сл.).

Тренд и циклус компоненте најчешће се посматрају заједно као тренд – циклус компонента зато што је веома тешко утврдити појединачни утицај који имају на кретање посматране појаве.

У оквиру календарске компоненте посебан третман имају следећа три елемента:

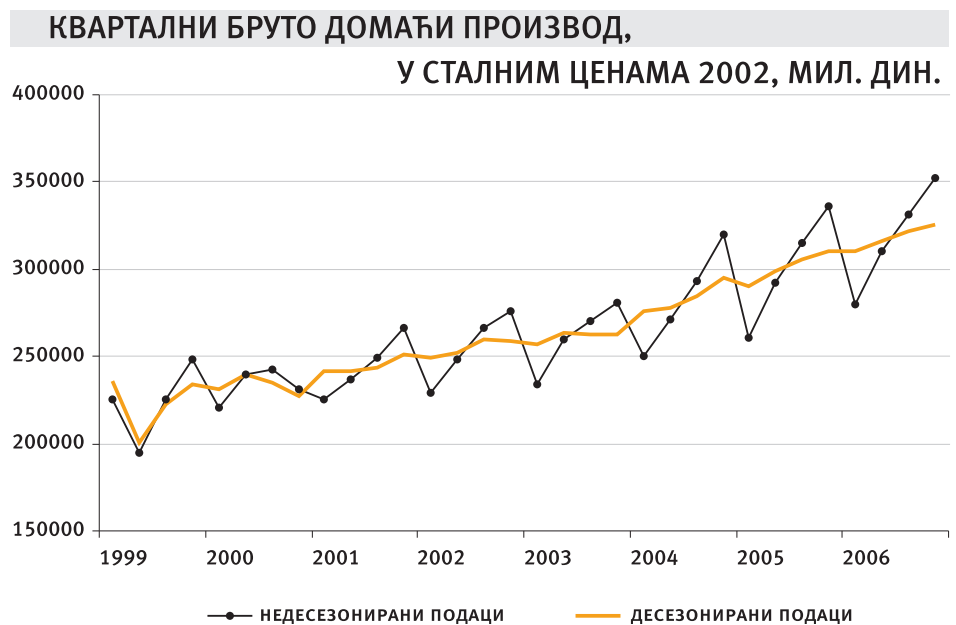
- Календарски ефекти, који су повезани са варирањем економских активности у појединим данима у години, као што је Божић, Ускрс и сл. Ови дани обично су повезани са повећањем продаје. Божићни празници највећи утицај имају у децембру или јануару, док Ускрс и други покретни празници, имају утицај у различитим месецима током године, што захтева посебан третман у статистичким обрадама.

- Ефекти радних дана – сваки месец или квартал има различити број радних и викенд дана, што има значајан утицај на варијације пословне активности (посматрано у кварталној или месечној периодици).
- Ефекти продајних дана, којима се утврђују ефекти које имају различити дани у недељи на кретање пословне активности.

Развијен је низ аналитичких техника и пакета програма који омогућавају да се изведе процес десезонирања (програми X-11-ARIMA, X-12-ARIMA, TRAMO – SEATS и др.).

Предуслов за добијање квалитетних десезонираних података представља обезбеђивање што дуже временске серије. Земље које се налазе у фази увођења кварталних рачуна морају да располажу серијом података за најмање пет година, које су релативно стабилног сезонског карактера.

У следећем графикону дат је пример ефеката десезонирања. Циклично кретање српске економије може се сагледати јасније из десезонираних, него из оригиналних (недесезонираних) података.

2.4.2. КВАРТАЛНИ ОБРАЧУН БРУТО ДОМАЋЕГ ПРОИЗВОДА

Развој кварталних обрачуна у Србији одвијао се знатно другачије него у другим економијама које имају дугу традицију израде националних рачуна. У развијеним земљама квартални обрачуни су развијани годинама на експерименталној основи, пре него што су проглашени као довољно поуздани да би били презентовани јавности. За Србију као земљу у транзицији није било довољно времена за вишегодишње развијање, због чега су квартални обрачуни развијани паралелно, а у неким областима чак и пре годишњих обрачуна. Истовремено дешавале су се велике и брзе економске промене услед чега су државни органи и институције са једне и међународне организације са друге стране, захтевали актуелне макроекономске информације ради праћења економије у Србији. У Заводу за статистику Републике Србије започето је са израдом кварталних обрачуна бруто домаћег производа по производном приступу 2004. године, док је у 2006. и 2007. интензивирао рад на обрачунама основних агрегата употребе бруто домаћег производа.

Квартални обрачун бруто домаћег производа према производном приступу

Производни приступ се најчешће користи у изради кварталних обрачуна бруто домаћег производа. Обрачуни изведени по овом приступу дају детаљне информације о доприносу сваке поједине економске активности укупном привредном расту, као и о перспективама даљег економског деловања.

Бруто домаћи производ омогућава да се измери и искаже индивидуални допринос сваке поједине активности или групе активности у једној економији укупном аутпуту (производњи) расположивом за финалну употребу (потрошња, инвестиције, итд.).

Експериментални обрачун у текућим ценама урађен је за период од првог квартала 1999. године, за ниво области и сектора Класификације делатности. Серија података реконструисана је и базира се на обрачунима у сталним ценама и одговарајућим изведеним дефлаторима.

Од 2007. године уведено је ново статистичко истраживање које ће представљати значајан извор података за обрачун бруто додате вредности нефинансијског сектора у кварталној периодици. Од предузећа су, из рачуноводствене евиденције, тражене основне информације као што су: приходи од продаје, пословни расходи, инвестиције у основне фондове, плате, промене у залихама, и сл.

Производни приступ у сталним ценама

Обрачун је урађен за период од првог квартала 1999. године, за ниво сектора и области Класификације делатности. Општи методолошки оквир свих обрачуна дат је у приручницима Међународног монетарног фонда и EUROSTAT-а. Обрачун се у потпуности ослања на једноструку индикатор методу (комбиновањем индикатора аутпута и инпута), која представља директан обрачун бруто додате вредности у сталним ценама коришћењем једног индикатора и полази од претпоставке да је кретање индикатора у директној корелацији са кретањем бруто додате вредности. Такође се сматра да су међусобни односи аутпута, међуфазне потрошње и бруто додате вредности, посматрано у краткорочној периодици, стабилни.

Основне карактеристике су следеће:

- обрачун је изведен према Класификацији делатности (усаглашеној са међународном класификацијом делатности NACE, Rev. 1) за ниво сектора и области;
- у сталним ценама - база година 2002;
- методом екстраполације;
- коришћена је индиректна једнострука (single) индикатор метода комбинацијом индикатора аутпута и инпута.

Начин обрачуна

Обрачуни су изведени за ниво 16 сектора и 60 области Класификације делатности. Бруто додата вредност сваког сектора добијена је агрегирањем бруто додатих вредности нижих нивоа (области) вреднованих у сталним ценама. Сумирањем бруто додатих вредности свих сектора добијена је укупна бруто додата вредност у сталним ценама.

Квартални бруто домаћи производ добијен је као сума укупне бруто додате вредности и вредности пореза на производе минус субвенције на производе у сталним ценама.

За ниво области обрачун је изведен множењем индикатора сваке поједине области, израженог у форми базног индекса (референтна година је 2002), са бруто додатом вредношћу те области базне године (2002).

Избор базне године

Избор базне године условљен је великим бројем економских и статистичких фактора. Препорука је да за базну годину не треба узимати екстремне године, јер се у старту губи квалитет и поузданост обрачуна. Под екстремним годинама пре свега се мисли на ратне године, године са екстремном инфлацијом и слично.

Постоји више разлога за избор 2002. као базне године. Пре свега, дошло је до промена у статистичком систему, услед преласка са Јединствене класификације делатности на Класификацију делатности. Извршена је промена пондера у статистици индустрије (нова база година је 2002). Осим тога, период 1999-2001. обележила је изузетно висока инфлација, док су 2001. и 2003. биле екстремне године за пољопривредну производњу.

Пондери у базној години

Пондери у базној години одређени су према учешћу бруто додате вредности у базним ценама сваке области Класификације делатности у укупној бруто додатој вредности. Ово је опште начело у утврђивању пондера. За одређени број делатности одступило се од тог начела, па се ишло на нижи ниво рашчлањивања, што је последица специфичности појединих индикатора коришћених у обрачуну. Пондери базне године омогућавају да се добије вредносни (новчани) износ у ценама базне године различитих индекса обима (за различите периоде) коришћених у обрачуну. То се једноставно изводи множењем индекса одређеног периода (са референтном годином која је једнака базној) са бруто додатом вредношћу у текућим ценама базне године.

Извори података

Кварталне процене заснивају се на индиректној индикатор методи применом скупа краткорочних индикатора који најбоље рефлектују ниво одговарајуће економске активности или агрегата националних рачуна. Индикатори се изводе из посебних истраживања у статистичком систему, намењених за праћење специфичних области економије или обележја (производња, цене, зараде, запослени и сл.). Поред статистичког система, могу се користити и административни подаци који нуде велики број статистичких информација. Индикатори из званичног статистичког система, коришћени код обрачуна су:

- месечни подаци о индустријској производњи (индикатор аутпута);
- месечни подаци о обиму искоришћавања шума (индикатор аутпута);
- годишњи подаци о пољопривредној производњи (индикатор аутпута);
- месечни подаци о вредности промета у трговини на велико, мало, угоститељству (индикатори аутпута);
- квартални подаци о грађевинарству – извршени часови рада (индикатор инпута), вредност изведених радова (индикатор аутпута);
- месечни подаци о ноћењу туриста, саобраћају и комуникацијама (индикатори аутпута);
- месечни подаци о кретању броја запослених (индикатор инпута);
- месечни подаци о кретању цена: на мало, произвођача пољопривредних производа, угоститељских услуга, индустријских производа у трговини на велико.

Додатно, административни и остали подаци коришћени у кварталним обрачунима су:

- месечни подаци о приходима и расходима буџета (порез на производе и услуге, порез на увоз, субвенције);
- месечни подаци о стању депозита и кредита комерцијалних банака.

Обрачун кварталног бруто домаћег производа према расходном приступу

Квартални бруто домаћи производ обрачунат према расходном приступу мери укупне издатке за финалну употребу добара и услуга. Састоји се од издатака за финалну потрошњу (издаци за потрошњу домаћинства, непрофитних институција које пружају услуге домаћинствима, и државе), бруто инвестиција у основне фондове, промене у вредности залиха, вредности извоза добара и услуга (плус) и вредности увоза добара и услуга (минус). Обрачуни бруто домаћег производа према производном и расходном приступу нису изведени у потпуности коришћењем независних извора података, јер је промена у вредности залиха добијена као резидуал и као таква једним делом садржи и статистичку разлику која би настала извођењем два потпуно независна обрачуна.

Основне карактеристике

Обрачуни су изведени за период од првог квартала 1999. године, за све категорије употребе бруто домаћег производа. Издаци за финалну потрошњу домаћинства обрачунати су за 12 група Класификације о личној потрошњи по намени (COICOP); издаци државе обрачунати су

према Класификацији функција државе (COFOG); обрачун бруто инвестиција у основне фондове изведен је у складу са прегруписавањем инвестиција у основне фондове (Рiб); обрачун вредности извоза и увоза изведен је према Међународној трговинској класификацији (SITC). Процене су изведене у текућим и сталним ценама. Општи методолошки оквир свих обрачуна дат је у приручницима Међународног монетарног фонда и EUROSTAT-а.

Индикатори из званичног статистичког система, коришћени код обрачуна су:

- квартални подаци из Анкете о потрошњи домаћинстава (за обрачун издатака за финалну потрошњу домаћинстава);
- месечни подаци о вредности промета у угоститељству (за обрачун издатака за финалну потрошњу домаћинстава);
- месечни подаци о ноћењу туриста (за обрачун издатака за финалну потрошњу домаћинстава);
- месечни подаци о извозу и увозу добара (за нето извоз и бруто инвестиције у основне фондове);
- месечни подаци о зарадама и броју запослених (за издатке државе);
- месечни подаци о кретању цена: на мало, произвођача индустријских производа и угоститељских услуга;
- месечни подаци о индустријској производњи (за бруто инвестиције у основне фондове);
- квартални подаци о грађевинарству - вредност изведених радова (за бруто инвестиције у основне фондове).

Поред тога, користе се и следећи административни извори:

- месечни подаци о приходима и расходима буџета свих нивоа управе, као и о приходима и расходима фондова социјалног осигурања (Министарство финансија);
- месечни подаци о извозу и увозу услуга из платног биланса (Народна банка Србије).

Расходни приступ у текућим ценама

Индикатори који се користе за кварталне обрачуне према расходном приступу, исказани су као вредносни подаци на основу којих се директно могу изводити вредности основних агрегата употребе бруто домаћег производа у текућим ценама. Најчешће се користе следеће методе:

- Обрачун на основу података из истраживања о потрошњи домаћинстава;
- Обрачун на основу финансијских података из истраживања о пословању предузећа;
- Commodity-flow метода;
- Метода трошкова;
- Остале методе.

Издаци за финалну потрошњу домаћинстава

Основни извор за обрачун издатака за финалну потрошњу домаћинстава је квартално статистичко истраживање "Анкета о потрошњи домаћинстава", која је усаглашена с међународним стандардима и препорукама EUROSTAT-а, ILO-а и UN-а, чиме се обезбеђује међународна упоредивост података. Ови подаци представљају све набавке добара и услуга неопходних за свакодневни живот људи – храна, одећа, трајна потрошна добра, становање, превоз, личне услуге и сл. Обрачун се изводи за 12 COICOP група. Остали извори, као што су статистике трговине, туризма, угоститељства и саобраћаја, користе се као допунске информације или алтернативни индикатори. Месечни подаци о ноћењима туриста и о вредности оствареног промета у угоститељству користе се као алтернативни индикатори за обрачун COICOP групе хотели и ресторани, док се подаци из статистике саобраћаја користе за обрачун COICOP група транспорт и комуникације.

Издаци за финалну потрошњу непрофитних институција које пружају услуге домаћинствима (НПИ)

НПИ су законски или друштвени ентитети формиран да би производили добра или обезбеђивали услуге, без остварења профита. Чине га непрофитне институционалне јединице које пружају услуге за своје чланове или друга домаћинства (синдикалне организације, професионална удружења, политичке партије,

религиозне организације, друштвени, рекреациони и аматерски спортски клубови, као и добротворне и хуманитарне организације). НПИ имају мали удео у БДП Републике Србије, због чега су кварталне вредности издатака НПИ за финалну потрошњу добијене екстраполацијом годишњих вредности применом статистичких и математичких метода.

Издаци за финалну потрошњу државе

Издаци за финалну потрошњу државе обрачунавају се као нетржишни аутпут. Нетржишни аутпут сектора државе обрачунава се према основним компонентама трошкова које доприносе његовој производњи. У пракси, нетржишни аутпут у базним ценама једнак је збиру накнада запосленима, међуфазне потрошње, потрошње основних фондова и индиректних пореза на производњу.

Подаци који се користе у обрачунима преузимају се од Министарства финансија од 2003. године. Распољиви су у месечној динамици и односе се на све нивое управе као и на све фондове социјалног осигурања (месечни подаци о приходима и расходима буџета свих нивоа управе, као и о приходима и расходима фондова социјалног осигурања). За извођење индикатора државне потрошње пре 2003. године, коришћени су подаци из статистичког система (подаци о броју запослених и просечним платама) као и подаци о материјалним трошковима буџетских корисника исказани кроз промет преко жиро рачуна који су преузимани до 2002. године од Службе за платни промет.

Потрошња основних фондова и индиректни порези на производњу у кварталној периодици, добијени су применом математичких и статистичких метода екстраполацијом годишњих вредности.

Бруто инвестиције у основне фондове

Бруто инвестиције у основне фондове су агрегат употребе бруто домаћег производа, који се односи на набавку нових основних фондова. Бруто инвестиције у нове основне фондове обухватају набавке извршене непосредно од извођача грађевинских радова, произвођача опреме или произведена у сопственој режији, односно само оне основне фондове која још нису била предмет купопродаје између непосредних корисника тих добара. Такође се обухвата половна опрема набављена у иностранству, инвестиције у значајнија побољшања постојећих основних фондова, инвестиције у значајнија побољшања земљишта, трошкови преноса власништва настали приликом откупа земљишта, као и набавка половних путничких аутомобила од физичких лица.

Обрачун бруто инвестиција у основне фондове изведен је у складу са стандардном класификацијом за регруписавање инвестиција (Рiб). За групе 4 и 5 (инвестиције у стамбене и остале грађевинске објекте) једини расположиви индикатор у статистичком систему јесте вредност грађевинских радова изведених на зградама и осталим грађевинама који се преузима у кварталној динамици од статистике грађевинарства.

За групе 2 - инвестиције у транспортна средства и 3 - инвестиције у уређаје, машине и осталу опрему, не располаже се директним индикаторима, већ су квартални индикатори изведени применом commodity-flow приступа.

Теоријски, ова метода подразумева обрачун вредности укупно расположивих добара и услуга (домаћа производња плус увоз добара и услуга) намењених свим категоријама потрошње (међуфазна потрошња, финална потрошња, бруто инвестиције у основне фондове, промене у залихама и извоз добара и услуга) у одређеном обрачунском периоду, посматрано на нивоу целе економије. Вредност инвестиција у основне фондове добија се када се од укупно расположивих добара и услуга одузме вредност добара и услуга намењена осталим категоријама потрошње.

То се може представити једначином на следећи начин:

$$\text{ИНВ} = A + (Y - I) - P$$

где је:

ИНВ = бруто инвестиције у основне фондове

A = аутпут (вредност производње)

Y = увоз

I = извоз

P = збир осталих категорија потрошње

У случају извођења кварталних индикатора за инвестиције у основне фондове за групе 2 - инвестиције у транспортна средства и 3 - инвестиције у уређаје, машине и осталу опрему, обрачун је поједностављен. Претпоставка је да су укупно расположива транспортна средства, уређаји, машине и остала опрема употребљени искључиво за бруто инвестиције. Вредност расположивих добара добијена је сумирањем домаће производње и увоза и одузимањем извоза оних делатности које су највише повезане са производњом транспортних средстава, уређаја, машина и остале опреме. Добијени резултати користе се као индикатори за кварталну расподелу годишњих података и екстраполацију вредности за текућу годину.

Основни статистички извори су годишња и месечна истраживања о индустријској производњи и подаци из статистике спољне трговине за оне делатности које су највише повезане са производњом и понудом транспортних средстава, уређаја, машина и остале опреме.

Остале категорије бруто инвестиција, група 1 - производи пољопривреде, рибарства и водопривреде и 6 - остали производи, које имају мало учешће у укупним инвестицијама, добијене су методом екстраполације тренда.

Промене у вредности залиха

Промене у вредности залиха добијене су индиректно као резидуална ставка. У статистичком систему за сада не постоје информације у кварталној периодици које би директно могле бити коришћене за обрачун промене у вредности залиха.

Извоз и увоз добара и услуга

Подаци о увозу и извозу робе преузимају се из статистике спољне трговине. Класификација извоза и увоза робе у спољној трговини врши се према Номенклатури статистике спољне трговине, која се заснива на Стандардној међународној трговинској класификацији ОУН, ревизија 3. Подаци из платног биланса користе се као индикатор кварталног обрачуна извоза и увоза услуга. Платни биланс је у надлежности Народне банке Србије и саставља се према методологији Међународног монетарног фонда.

2.4.3. РАСХОДНИ ПРИСТУП У СТАЛНИМ ЦЕНАМА

Вредност сваког појединачног агрегата употребе БДП добијена је агрегирањем вредности нижих нивоа вреднованих у сталним ценама. Генерално, обрачун у сталним ценама је изведен дефлационирањем вредности у текућим ценама одговарајућим индексом цена. У свим обрачунима, где је то било могуће, коришћени су публиковани разноврсни индекси цена из статистичког система, док се у појединим случајевима примењивао специфични дефлатор наменски креиран у сврхе обрачуна.

Издаци за финалну потрошњу домаћинстава у сталним ценама

Квартални подаци о издацима за финалну потрошњу домаћинстава у сталним ценама добијени су дефлационирањем података у текућим ценама одговарајућим изведеним дефлаторима за ниво 12 COICOP група.

Конструисани дефлатори базирају се на индексима цена на мало, који се преузимају у редовној месечној периодици од статистике цена. За потребе обрачуна финалне потрошње домаћинства у сталним ценама, направљена је веза између индекса цена на мало сваке групе производа и троцифарског нивоа COICOP класификације о личној потрошњи по намени. На овај начин, пратећи поделу на 12 COICOP група, добијени су пондери за даље груписање базичних информација у дефлаторе, потребне за квартални обрачун у сталним ценама.

Издаци за финалну потрошњу НПИ у сталним ценама

Издаци за финалну потрошњу непрофитних институција које пружају услуге домаћинствима обрачунати су у сталним ценама дефлационирањем одговарајућим индексом цена.

Издаци за финалну потрошњу државе у сталним ценама

Издаци за финалну потрошњу државе обрачунати су у сталним ценама дефлационирањем сваке трошковне категорије нетржишног аупута одговарајућим индексом цена. Међуфазна потрошња дефлационирана је посебно изведеним дефлатором за те сврхе. Дефлатор је изведен пондерисањем индекса цена годишњом структуром основних трошкова за обављање текућих активности државних институција (трошкови ел. енергије, ПТТ, превоза, горива, лекова, канцеларијског материјала, разноврсних услуга и сл.). Плате запослених у сталним ценама обрачунате су коришћењем дефлатора изведених комбиновањем индекса трошкова живота и индекса просечних плата запослених у државним институцијама. Остали елементи нетржишног оутпута дефлационирани су општим индексом цена.

Бруто инвестиције у основне фондове у сталним ценама

За обрачун бруто инвестиција у основне фондове у сталним ценама од великог значаја је техничка структура основних категорија инвестиција ради обрачуна одговарајућих пондера. Пондери представљају учешће елемената техничке структуре (грађевински радови, опрема – домаћа и увозна, и остало) у укупним инвестицијама. За домаће машине и опрему, као дефлатор је коришћен одговарајући индекс цена произвођача за домаће тржиште. За увезене и извезене машине и опрему коришћени су индекси јединичних вредности увоза и извоза. За грађевинарство, свака врста грађевинских радова дефлационирана је одговарајућом компонентом индекса грађевинских трошкова (одговарајући индекси цена произвођача - индекси цена елемената и материјала за уграђивање у грађевинарству), односно, посебно за стамбене зграде, за нестамбене зграде и за остале грађевине. Све остале компоненте у текућим ценама дефлационирани су одговарајућим индексом цена произвођача.

Промене у вредности залиха у сталним ценама

Промене у вредности залиха у сталним ценама добијене су као статистичка разлика.

Извоз и увоз добара и услуга у сталним ценама

Обрачуни извоза и увоза добара и услуга у сталним ценама изведени су појединачно – за робу и за услуге. Обрачуни извоза и увоза робе изведени су према групама добара, дефлационирањем одговарајућим индексима цена. Индекси јединичних вредности извоза коришћени су за дефлационирање вредности извезене робе, а индекси јединичних вредности увоза коришћени су за дефлационирање вредности увезене робе. Извоз услуга дефлациониран је коришћењем одговарајуће компоненте индекса домаћих цена. Увоз услуга дефлациониран је коришћењем пондерисаног просека индекса цена најзначајнијих трговинских партнера Републике Србије и земаља које су најзначајније дестинације туриста из Републике Србије.

Ревизије и публикување

Подаци за три квартала посматране године подложни су ревизији, сваки пут када квалитетнији

и потпунији подаци постану расположиви, до момента објављивања резултата за четврти квартал године t (у марту године $t+1$), када се добија прва годишња процена за годину t . Следећа ревизија врши се тек након што годишњи обрачуни постану расположиви.

Први резултати кварталног обрачуна бруто домаћег производа за кварталте текуће године расположиви су најкасније 90 дана по истеку текућег квартала.

Усаглашавање годишњих и кварталних података

Услед примене различитих извора и метода код кварталних и годишњих обрачуна, јавља се неконзистентност у годишњим вредностима, добијеним као збир вредности четири квартала и вредностима добијеним на бази годишњих обрачуна што значајно може да изазове неразумевање и забуну код корисника. Да би се решио овај проблем врши се њихово усаглашавање и обезбеђује потпуна конзистентност кварталних и годишњих обрачуна.

EUROSTAT је развио програм ECOTRIM почетком деведесетих година. Последња верзија је 1.01. ECOTRIM и користи се у процедури усаглашавања кварталних и годишњих обрачуна бруто домаћег производа Републике Србије.

2.5. РЕВИЗИЈЕ У НАЦИОНАЛНИМ РАЧУНИМА

Једна од општих методолошких карактеристика националних рачуна јесте могућност ревизије – не само у виду корекција почетних процена и прелиминарних резултата, већ и финалних обрачуна и објављених статистичких података увек када је то неопходно. Чињеница је да се и у најразвијенијим статистичким системима ревизије подразумевају и спроводе на исти начин за читав временски период за који су подаци расположиви, (тзв. враћање серија уназад). На тај начин се обезбеђује конзистентна, упоредива серија података за макроекономску анализу и прогнозирање будућих кретања.

У досадашњем начину објављивања статистичких података и информисања најширег круга корисника обавезно се истицала разлика између процењених и коначних података. Неслагање иницијалних процена, у тренутку када се још не располаже комплетним информацијама, и финалних обрачуна који се врше на бази потпунијих и ажурираних података готово је неизбежно и захтева корекцију. Утврђени рокови за спровођење истраживања, добијање резултата и њихово публикување одређују временске интервале у којима се подаци коригују више пута у току обрачунског периода. Са становишта корисника који схватају суштину Система националних рачуна спровођење ревизија је разумљиво и прихватљиво. Објаснићемо само основне разлоге због којих се оне врше. Ревизије се примењују код годишњих, а нарочито код кварталних обрачуна, јер су кварталне информације подложније променама и потребно их је усагласити са годишњим вредностима. Такође, промене резултата у текућим ценама захтевају ревизију података у сталним ценама и поновно усаглашавање кварталних и годишњих обрачуна.

У Систему националних рачуна ревизије се спроводе као последица увођења нових и побољшања постојећих извора података, промена у класификацијама, успостављања нових принципа, регулатива и међународних препорука који представљају основни методолошки оквир.

У Систему националних рачуна, генерално, ревизије се спроводе као последица увођења нових и побољшања постојећих извора података, промена у класификацијама, успостављања нових

принципа, регулатива и међународних препорука који представљају основни методолошки оквир.

Најважнији извор података у обрачуна бруто домаћег производа и других макроекономских агрегата поред резултата статистичких истраживања

Најважнији извор података у обрачуна бруто домаћег производа и других макроекономских агрегата поред резултата статистичких истраживања јесу административни извори.

јесу административни извори (финансијски извештаји – биланс стања, биланс успеха, статистички анекс), затим подаци Народне банке Србије, Министарства финансија, Управе за трезор, Пореске управе, Управе царина и других институција. Међутим, да би се изградиле статистички интегрисан систем и конзистентан систем националних рачуна, усклађени са свим међународним стандардима и класификацијама, потребно је много труда, времена, знања, вештине и улагања у стручне кадрове и техничке капацитете.

Такође, треба непрекидно радити на увођењу нових и усклађивању постојећих извора података са потребама националних рачуна, који су у протеклом периоду били углавном засновани и у знатној мери се ослањали на већ устаљена статистичка истраживања коришћена за потребе обрачуна по материјалном концепту – који је сада напуштен. У досадашњем развоју, статистички информациони систем није био у прилици да паралелно и равномерно напредује у свим областима, тако да су у овом тренутку национални рачуни испред развијености система извора података.

Упоредо са побољшањем и ажурирањем база података, задатак статистичара из области националних рачуна биће даље изналажење адекватних индикатора за индиректне методе оцењивања и добијање поузданијих података, који ће, у случају методолошке неусклађености и одступања било које врсте, увек изнова бити кориговани.

2.5.1. ПРЕЛИМИНАРНЕ ПРОЦЕНЕ И ТЕКУЋЕ РЕВИЗИЈЕ

На путу свог позиционирања у међународном окружењу, наша земља, која пролази кроз транзициони период развоја, треба да испуни одређене услове. Од статистике се очекују конкретне и видљиве активности, које подразумевају све ширу листу захтева у извештавању, достављању и објављивању података у међународним прегледима и публикацијама. Рокови се скраћују, али за потребе домаћих корисника и заинтересоване јавности – никада довољно. Морам се сложити да је нереално очекивати немогуће, да на основу уведених претпоставки и непотпуних информација, често недовољно поузданих и проверених, много пре завршетка обрачуноског периода доносимо закључке о стању посматране појаве или њеном кретању у дужем временском периоду и пласирамо их као званичне и одрживе. Објављивање непроверених података, произвољних и недовољно поткрепљених оцена и поређење на бази неупоредивих показатеља у средствима јавног информисања веома често може да доведе до забуне, а онда се статистици упућују критике за искривљену слику о економској стварности.

Ипак, једино се званичним могу сматрати подаци Републичког завода за статистику, уз обавезно навођење извора приликом њиховог коришћења. **Једино се званичним сматрају подаци Републичког завода за статистику, уз обавезно навођење извора приликом њиховог коришћења.**

Статистици се исто тако веома често, махом неаргументовано, замера кашњење, односно временско заостајање у пружању финалних резултата у односу на период посматрања. Треба знати, међутим, да је тај пут одређен не само логичним следом појединих фаза и предвиђеним роковима у спровођењу истраживања, већ и свешћу свих давалаца података и осталих учесника о потреби статистичког извештавања и њиховим позитивним односом према обавези давања информација као инпута у производњи статистичких података.

Прелиминарне процене обично се врше на високом нивоу агрегације, на основу тренутно расположивих, некомплетних података и уведених претпоставки, а због ограничених и све краћих рокова за добијање, анализу и верификацију резултата, ма колико професионално радили мора доћи до неслагања почетних процена и крајњих обрачуна. Тада се врше текуће

корекције од процењених преко претходних па до коначних података, на шта су корисници већ навикли. На тај начин се прве процене годишњих вредности БДП могу дати већ почетком текуће године за претходну годину на основу процењеног БДП у сталним ценама и расположивих индекса цена за претходну годину, а када будемо квартално обрачунавали БДП у текућим ценама, први годишњи подаци, као збир квартала, биће расположиви у року од 90 дана по истеку референтног периода.

Први резултати обрачуна бруто домаћег производа у сталним ценама за квартал текуће године расположиви су најкасније 90 дана по истеку квартала. Подаци за три квартала посматране године подложни су ревизији до момента објављивања резултата за четврти квартал исте године. Усаглашавање кварталних и годишњих серија података спроводи се сваке године након објављивања годишњих података, при чему се врши ревизија свих кварталних вредности у серији. Рок за утврђивање претходних резултата код годишњег обрачуна у текућим ценама је од девет до дванаест месеци по истеку претходне године. Овако добијени подаци се могу кориговати у интервалу од две, три, или чак пет година, у зависности од тога да ли се располаже supply-use односно input-output табелама у систему – што се код нас планира у будућем развоју националних рачуна.

За разлику од текућих ревизија (корекција) које се спроводе кад се дође до нових, бољих и потпунијих статистичких информација, разлози за периодичне опште ревизије у националним рачунима су:

- успостављање нових извора података, или немогућност даљег коришћења старих, раније расположивих извора;
- увођење нових или побољшање постојећих метода обрачуна;
- измена законске регулативе, као у случају преласка на међународне рачуноводствене стандарде.

2.5.2. НАЈВАЖНИЈИ РЕЗУЛТАТИ ПОСЛЕДЊЕ РЕВИЗИЈЕ

У Републичком заводу за статистику Србије до сада је извршена само једна општа ревизија у области националних рачуна и то у 2006. години за целокупну временску серију података којом се располаже. Резултати ревизије објављени су у публикацији " Систем националних рачуна Републике Србије, 1997-2004".

Обрачун бруто домаћег производа и израда макроекономских рачуна за Републику Србију у складу са међународно признатим стандардима врши се од 1997. године, од када постоје публиковани подаци. Чињеница је да смо у протеклом периоду претрпели значајне промене у обрачунском систему и економији уопште, пролазећи кроз фазе политичке и финансијске нестабилности, санкција, изражене инфлације, својинске и организационе трансформације. Драматичан преокрет у развоју наше земље, сасвим је извесно утицао на то да промене у кретању и структури појединих агрегата у Систему националних рачуна из године у годину постану неравномерније, а варијације буду знатно веће него што је то случај са уређеним системима. То је захтевало поновно преиспитивање ваљаности, обухватности и поузданости расположивих статистичких информација из најразличитијих извора, проверу примењених метода, уведених претпоставки и верификацију извршених процена и обрачуна.

Доследнија примена методолошких решења, прелазак на Међународне стандарде финансијског извештавања у рачуноводственом систему при вођењу пословних књига и састављању финансијских извештаја, као и побољшање статистичке базе података која служи као основа за израду националних рачуна условили су потребу за већом, генералном ревизијом до сада обрачунатих и публикованих серија података из ове области. Промену резултата су у највећој мери одредиле две најзначајније корекције.

Једна, извршена у сектору државе чији су аутпут (вредност производње), бруто додата вредност и финална потрошња обрачунати по трошковном односно расходном методу, где су такође укључени и издаци за народну одбрану, а не по методу наплаћених пореских прихода, што је раније био случај. Исти принцип примењен је и код непрофитних институција које пружају услуге домаћинствима (НПИД). У ранијем обрачуну сектора државе плате и зараде су узимане по нето принципу, а по новој методологији треба укључити и све

порезе и доприносе на зараде (брutto принцип).

Друга значајна измена извршена је у сектору домаћинства. Обрачун издатака за личну потрошњу извршен је директним процењивањем свих трошкова према Класификацији личне потрошње по намени (COICOP), док се раније лична потрошња изводила као резидуална ставка. Вредност импутиране ренте процењена је тзв. „User cost“ методом који је стандардизован од стране Евростата и употребљава се за обрачун укупних трошкова услуга становања за станове у којима живе власници. Спроведене корекције у оквиру свих институционалних сектора и подсектора, као и обрачун основних макроекономских категорија у складу са методологојом SNA93 и ESA95 утицали су на директан или индиректан начин, у већој или мањој мери да се бруто домаћи производ за Републику Србију измени, односно повећа у односу на раније објављене податке.

ПРОМЕНЕ БДП У ТЕКУЋИМ ЦЕНАМА, 1997 – 2004. (у милионима динара)				
	БДП - раније објављени подаци	БДП - ревидирани подаци	разлика	% корекције
1997	104.399,8	126410,6	22.010,8	21,1
1998	140.926,1	169516,7	28.590,6	20,3
1999¹⁾	177.625,2	210.232,3	32.607,1	18,4
2000	355.168,0	397.655,6	42.487,6	12,0
2001	708.422,8	783.896,7	75.473,9	10,7
2002	919.230,5	1.020.116,5	100.886,0	11,0
2003	1.095.402,2	1.171.563,8	76.161,4	7,0
2004	1.310.300,0	1.431.313,1	121.013,1	9,2

1) Од 1999. без података за Косово и Метохију

То се одразило и на обрачун бруто домаћег производа у сталним ценама, јер су се промениле текуће вредности а самим тим и пондери у базној 2002. години. Подаци кварталног обрачуна БДП у сталним ценама од првог квартала 1999. године такође су морали бити ревидирани према годишњим обрачунима у сталним ценама.

ПРОМЕНЕ СТОПЕ РАСТА БДП, 2000 – 2005.			
	раније објављени подаци	ревидирани подаци	% корекције
2000	5.2	4.5	- 0.7
2001	5.1	4.8	- 0.3
2002	4.5	4.2	- 0.3
2003	2.4	2.5	0.1
2004	9.3	8.4	- 0.9
2005	6.8	6.2	- 0.4
2000-2005	5.6	5.1	- 0.5

РЕВИДИРАНИ ПОНДЕРИ У 2002.		
	стари пондери	нови пондери
Пољопривреда, шумарство, водопривреда	16.9	14.8
Рибарство	0.1	0.1
Вађење руда и камена	1.9	1.7
Прерађивачка индустрија	21.5	18.5
Производња електричне енергије, гаса и воде	4.1	3.5
Грађевинарство	3.9	3.4
Трговина на велико и мало, продаја и поправка моторних возила	9.2	8.1
Хотели и ресторани	1.2	1.1
Саобраћај, складиштење и везе	9.2	8.0
Финансијско посредовање	7.0	5.6
Послови с некретнинама	10.0	15.7
Државна управа, одбрана, обавезно социјално осигурање	4.1	7.9
Образовање	3.4	3.7
Здравствени и социјални рад	4.7	5.6
Остале комуналне, друштвене и личне услуге	2.6	2.4
Приватна домаћинства са запослен м лицима	0.1	0.1

Подаци из горње табеле показују да, иако су ревизија бруто домаћег производа и промене у структури додате вредности биле прилично обимна, то није много утицало на реални раст БДП. Штавише, стопе раста су ревидиране за највише -0,9%, а само у 2001. години забележен је бржи раст у односу на претходни обрачун БДП.

Корисници треба да буду упознати са разлозима кориговања резултата и да то прихвате као општи стандард и редовну статистичку праксу.

Генералне ревизије су заиста огроман и веома сложен посао који подразумева висок степен стручности и одговорности

у доношењу одлуке о коначној величини макроекономских категорија у иначе честим случајевима неслагања резултата добијених применом различитих извора података или различитих метода обрачуна. Корисници треба да буду упознати са разлозима кориговања резултата и да то прихвате као општи стандард и редовну статистичку праксу. Оно што их на први поглед може довести у недоумицу јесте сазнање да се посао националних рачуна никад не доводи до краја. Увођењем нових метода, класификација, дефиниција, конвенционалних решења, иде се у правцу потпуне хармонизације са европским стандардима. Користећи праксу и искуство других земаља, стручну и техничку помоћ међународних организација и експерата у оквиру посебних пројеката, долазимо до нових могућности и сазнања које настојимо да применимо у пракси.

Узимајући у обзир који све разлози могу одредити учесталост спровођења ревизија, можемо очекивати да ће промене постојеће Класификације делатности (NACE Rev.2) која ће у статистичком систему почети да се примењује од 2008. године, а у националним рачунима од 2011. године и измена методологија SNA93 и ESA95 које су у току, сасвим извесно захтевати наредну ревизију. Додатни разлог за то биће увођење supply-use табела и даље учешће у међународним пројектима, превасходно оријентисаним на развој статистичког система, у складу са потребама националних рачуна. Успостављање статистичког пословног регистра, нове административне и статистичке евиденције и начина извештавања, слободна размена података и уређивање протокола о сарадњи са овлашћеним институцијама послужиће као ослонац у овом процесу.

Предузимање корака на даљем развоју националних рачуна подразумева још много нових ревизија, можда у дужим временским интервалима, али засигурно увек када се укаже потреба и, са становишта струке, оцени и донесе одлука.

Нова етапа у друштвеном и економском развоју Републике Србије отпочела је крајем 2000. године. Са укидањем економских и политичких санкција наступио је период транзиције и укључивања наше земље у међународне економске токове. Промена амбијента и стварање нових услова пословања довели су до значајног пораста економске активности и успостављања макроекономске стабилности, што потврђује и кретање основних агрегата националних рачуна.

У периоду од 2001. до 2005. године бруто домаћи производ по становнику повећан је преко два пута, са 1574 USD у 2001. на 3525

У периоду од 2001. до 2005. бруто домаћи производ по становнику повећан је преко два пута. У овом периоду кумулативан раст БДП у сталним ценама 2002. достигао је 23%, а реалан раст БДП износио је у просеку 5,3% годишње.

USD у 2005. години. Висок раст економске активности пратила је двоцифрена инфлација која је после енормне стопе у 2001. години од 91,8% смањена на 16,5% (просек године) у 2005. Стабилност општег нивоа цена заснивала се на стабилности девизног курса, константном расту девизних резерви и чврстој монетарној и фискалној политици. Међутим, како се кретање цена у посматраном периоду одразило и на вредност БДП у текућим ценама, анализа показатеља у сталним ценама треба да покаже колики је напредак заиста остварен. У посматраном периоду кумулативан раст БДП у сталним ценама 2002. достигао је 23%. Реалан раст БДП износио је у просеку 5,3% годишње.

У 2004. години остварена је највиша стопа раста БДП од 8,4% као резултат значајног повећања пољопривредне и индустријске производње.

Највећу стопу раста имали су саобраћај и везе (12,5%), трговина (16,3%) и

финансијско посредовање (12,0%). У 2004. години остварена је највиша стопа раста од 8,4% као резултат значајног повећања пољопривредне и индустријске производње, а такође и услуга чије је функционисање било отежано у условима изолованости националне економије. И у 2005. години остварен је значајан реалан раст од 6,2% чему је највише допринео сектор услуга, а нарочито трговина и саобраћај, складиштење и везе. Ова година је иначе била лоша за пољопривредну производњу која бележи негативну стопу раста од -4,9%. И у 2000., 2002. и 2003. години пад пољопривредне производње, с једне стране, и значајно учешће ове делатности у формирању бруто домаћег производа, с друге стране, успорили су укупан економски раст.

Консолидација и приватизација банкарског система такође је утицала на кретања у финансијском сектору, који обухвата Народну банку Србије, пословне банке и друге финансијске организације, друштва за осигурање као и берзе и брокерско-дилерска друштва, са просечним учешћем у укупном БДВ израженом у сталним ценама од 6,2% у периоду 2002 – 2005. Трансформација неких пословних банака и подсектора осигурања утицала је на то да, после негативне стопе раста и негативног доприноса реалном расту БДП, наступи период стабилнијег и израженијег раста који од 2002. до 2005. године достиже просек од 12%. У овом периоду двоструко је смањен број банака на 40, постепено је враћено поверење у банкарски систем и, самим тим, повећана је нова девизна штедња преко седам пута у 2005. години у поређењу са 2001. Реални раст БДП у протеклом периоду био је праћен негативним салдом текућих трансакција и високом стопом незапослености, што је неповољно утицало на макроекономску стабилност и успоравало економски развој.

3.1. СТРУКТУРА И КРЕТАЊЕ БРУТО ДОМАЋЕГ ПРОИЗВОДА ПО ПРОИЗВОДНОМ МЕТОДУ

3.1.1. ОСНОВНИ РЕЗУЛТАТИ ОБРАЧУНА У ТЕКУЋИМ ЦЕНАМА

Просечни годишњи номинални раст бруто домаћег производа у периоду од 2002. до 2005. износио је 22,2%. Томе су највише допринеле услуге (12,6 процентних поена годишње) од којих трговина са 2,7, послови с некретнинама са 3,2 и саобраћај и везе са 1,9 процентних поена. Допринос прерађивачке индустрије од 2,8 поена је такође значајан. Ове делатности и у структури додате вредности имају велико учешће, без обзира на пад са 18,5% номиналне додате вредности из 2002. на 16,9% у 2005.

СТРУКТУРА БРУТО ДОДАТЕ ВРЕДНОСТИ У ТЕКУЋИМ ЦЕНАМА ПО ДЕЛАТНОСТИМА (у текућим ценама)					
	2002	2003	2004	2005	просек 2002-2005
Пољопривреда, шумарство, водопривреда	14.8	13.1	13.7	11.9	13.2
Рибарство	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0
Вађење руда и камена	1.7	1.7	1.9	2.2	1.9
Прерађивачка индустрија	18.5	16.7	17.2	16.9	17.2
Производња електричне енергије, гаса и воде	3.5	4.1	4.4	4.1	4.1
Грађевинарство	3.4	4.2	4.7	4.5	4.3
Трговина на велико и мало, продаја и поправка моторних возила	8.1	8.9	9.7	12.2	10.0
Хотели и ресторани	1.1	1.1	1.1	1.2	1.1
Саобраћај, складиштење и везе	8.0	8.0	7.9	8.6	8.2
Финансијско посредовање	5.6	5.1	4.0	4.0	4.5
Послови с некретнинама	15.7	15.5	15.7	15.8	15.7
Државна управа, одбрана, обавезно социјално осигурање	7.9	8.8	7.0	5.5	7.1
Образовање	3.7	4.5	4.2	4.4	4.2
Здравствени и социјални рад	5.6	5.6	5.8	5.7	5.7
Остале комуналне, друштвене и личне услуге	2.4	2.6	2.5	2.8	2.6
Приватна домаћинства са запосленим лицима	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
БРУТО ДОДАТА ВРЕДНОСТ (БДВ)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

НОМИНАЛНА СТОПА РАСТА ДОДАТЕ ВРЕДНОСТИ ПО ОБЛАСТИМА (у процентима)					
	2002	2003	2004	2005	просек 2002-2005
Пољопривреда, шумарство, водопривреда	-5.9	0.0	27.3	5.6	6.1
Рибарство	3.0	-27.1	3.2	38.0	1.7
Вађење руда и камена	63.5	15.7	36.4	38.7	37.5
Прерађивачка индустрија	5.9	1.8	25.9	19.2	12.8
Производња електричне енергије, гаса и воде	269.2	30.9	31.9	12.3	63.6
Грађевинарство	33.4	38.9	38.7	14.4	30.9
Трговина на велико и мало, продаја и поправка моторних возила	34.7	24.4	32.7	52.7	35.7
Хотели и ресторани	46.9	19.5	18.8	32.7	29.0
Саобраћај, складиштење и везе	38.4	13.1	20.1	32.4	25.6
Финансијско посредовање	81.7	2.3	-2.9	19.1	21.1
Послови с некретнинама	19.7	11.2	23.5	22.7	19.2
Државна управа, одбрана, обавезно социјално осигурање	39.1	25.4	-3.3	-4.0	12.8
Образовање	63.6	36.7	16.4	26.5	34.7
Здравствени и социјални рад	49.7	14.5	24.7	20.6	26.7
Остале комуналне, друштвене и личне услуге	59.4	23.1	20.5	36.0	33.9
Приватна домаћинства са запосленим лицима	16.7	10.1	11.5	16.4	13.6
Бруто додата вредност (БДВ)	25.5	12.8	22.0	21.3	20.3
Нето порез на производе	66.4	26.7	22.9	27.3	34.8
БРУТО ДОМАЋИ ПРОИЗВОД (БДП)	30.1	14.8	22.2	22.3	22.2

ДОПРИНОС РАСТУ НОМИНАЛНЕ ДОДАТЕ ВРЕДНОСТИ ПО ДЕЛАТНОСТИМА (у процентним поенима)					
	2002	2003	2004	2005	просек 2002-2005
Пољопривреда, шумарство, водопривреда	-1.16	0.01	3.58	0.76	1.20
Рибарство	0.00	-0.01	0.00	0.01	0.00
Вађење руда и камена	0.82	0.26	0.63	0.74	0.48
Прерађивачка индустрија	1.29	0.33	4.31	3.30	2.79
Производња електричне енергије, гаса и воде	3.22	1.09	1.30	0.55	0.76
Грађевинарство	1.07	1.32	1.62	0.68	0.99
Трговина на велико и мало, продаја и поправка моторних возила	2.61	1.97	2.90	5.09	2.68
Хотели и ресторани	0.43	0.21	0.21	0.36	0.27
Саобраћај, складиштење и везе	2.78	1.05	1.61	2.56	1.86
Финансијско посредовање	3.16	0.13	-0.15	0.77	0.82
Послови с некретнинама	3.24	1.76	3.63	3.55	3.15
Државна управа, одбрана, обавезно социјално осигурање	2.80	2.02	-0.29	-0.28	0.92
Образовање	1.79	1.35	0.73	1.12	0.98
Здравствени и социјални рад	2.32	0.81	1.39	1.19	1.24
Остале комуналне, друштвене и личне услуге	1.10	0.54	0.53	0.91	0.63
Приватна домаћинства са запосленим лицима	0.02	0.01	0.01	0.02	0.02
Бруто додата вредност (БДВ) (*)	22.62	10.98	18.50	17.90	18,03
Нето порез на производе (*)	7.52	3.87	3.67	4.40	3,94

Напомена: допринос додате вредности (ДВ) сектора j у периоду $(t-1, t)$ (m_j : $DV_{t,j}$) укупном расту (БДВ) се израчунава као $100 \times (DV_{t,j} - DV_{t-1,j}) / BDV_{t-1}$ или као процентуална промена $DV_{t,j}$ пондерисана количником $DV_{t-1,j} / BDV_{t-1}$. (*) допринос расту БДП

Допринос пољопривреде номиналној додатој вредности и њено учешће у структури БДВ из године у годину доста варирају, због значајног утицаја климатских фактора. Њен просечни допринос расту номиналне додате вредности између 2002. и 2005. је био 1,2 процентна поена годишње. Достигао је максимум од 3,6 поена у 2004. а минимум од -1,2 поена у 2002. Учешће у номиналној додатој вредности опало је са 14,8% у 2002. на 11,9% у 2005. С друге стране, учешће услуга се све време повећавало (са 58,1% у 2002. на 60,4% у 2005.) што сведочи о модернизацији српске економије.

3.1.2. ОСНОВНИ РЕЗУЛТАТИ ОБРАЧУНА У СТАЛНИМ ЦЕНАМА

Општу слику о најзначајнијим кретањима у српској економији, коју показују резултати у текућим ценама, углавном потврђују и обрачуни у сталним ценама, који елиминишу утицај цена на додату вредност и бруто домаћи производ.

СТРУКТУРА БРУТО ДОДАТЕ ВРЕДНОСТИ У СТАЛНИМ ЦЕНАМА ПО ДЕЛАТНОСТИМА (у текућим ценама)					
	2002	2003	2004	2005	просек 2002-2005
Пољопривреда, шумарство, водопривреда	14.8	13.6	15.0	13.5	14.2
Рибарство	0.1	0.1	0.0	0.0	0.1
Вађење руда и камена	1.7	1.7	1.6	1.6	1.7
Прерађивачка индустрија	18.5	17.1	17.2	16.3	17.2
Производња електричне енергије, гаса и воде	3.5	3.6	3.3	3.3	3.4
Грађевинарство	3.4	3.7	3.6	3.4	3.5
Трговина на велико и мало, продаја и поправка моторних возила	8.1	8.9	9.6	11.1	9.5
Хотели и ресторани	1.1	1.0	1.0	0.9	1.0
Саобраћај, складиштење и везе	8.0	8.6	9.2	10.8	9.2
Финансијско посредовање	5.6	6.0	6.1	6.8	6.2
Послови с некретнинама	15.7	15.9	14.9	14.6	15.2
Државна управа, одбрана, обавезно социјално осигурање	7.9	8.1	7.7	7.3	7.8
Образовање	3.7	3.6	3.4	3.2	3.4
Здравствени и социјални рад	5.6	5.5	5.1	4.9	5.2
Остале комуналне, друштвене и личне услуге	2.4	2.4	2.2	2.1	2.3
Приватна домаћинства са запосленим лицима	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
БРУТО ДОДАТА ВРЕДНОСТ (БДВ)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

РЕАЛНЕ СТОПЕ РАСТА ДОДАТЕ ВРЕДНОСТИ ПО ДЕЛАТНОСТИМА					
	2002	2003	2004	2005	просек 2002-2005
Пољопривреда, шумарство, водопривреда	-3.2	-7.0	19.1	-4.9	0.5
Рибарство	2.4	-6.1	4.7	-0.3	0.1
Вађење руда и камена	-0.2	5.1	1.3	3.4	2.4
Прерађивачка индустрија	-2.9	-6.0	8.7	-0.1	-0.2
Производња електричне енергије, гаса и воде	-1.6	3.1	-0.1	5.3	1.6
Грађевинарство	-7.4	10.8	3.5	2.0	2.0
Трговина на велико и мало, продаја и поправка моторних возила	14.9	11.6	17.0	22.0	16.3
Хотели и ресторани	0.6	-1.8	-0.6	-2.8	-1.2
Саобраћај, складиштење и везе	2.3	9.5	15.8	23.4	12.5
Финансијско посредовање	11.8	9.1	9.9	17.4	12.0
Послови с некретнинама	1.8	2.5	1.4	3.5	2.3
Државна управа, одбрана, обавезно социјално осигурање	1.7	3.5	2.8	0.4	2.1
Образовање	3.3	-0.4	1.6	-1.5	0.7
Здравствени и социјални рад	0.6	-0.2	1.1	0.9	0.6
Остале комуналне, друштвене и личне услуге	1.9	2.0	0.1	3.2	1.8
Приватна домаћинства са запосленим лицима	-1.3	1.7	0.8	4.2	1.3
БРУТО ДОДАТА ВРЕДНОСТ (БДВ)	1.1	1.3	8.3	5.5	4.0
Нето порез на производе	27.9	9.5	9.3	10.2	14.0
БРУТО ДОМАЋИ ПРОИЗВОД (БДП)	4.2	2.5	8.4	6.2	5.3

ДОПРИНОС РЕАЛНОМ РАСТУ ДОДАТЕ ВРЕДНОСТИ (у сталним ценама из 2002. у процентним поенима)					
	2002	2003	2004	2005	2002-2005
Пољопривреда, шумарство, водопривреда	-0.50	-1.03	2.59	-0.74	0.07
Рибарство	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Вађење руда и камена	0.00	0.09	0.02	0.06	0.04
Прерађивачка индустрија	-0.56	-1.10	1.49	-0.02	-0.04
Производња електричне енергије, гаса и воде	-0.06	0.11	0.00	0.17	0.06
Грађевинарство	-0.27	0.37	0.13	0.07	0.07
Трговина на велико и мало, продаја и поправка моторних возила	1.06	0.94	1.51	2.11	1.16
Хотели и ресторани	0.01	-0.02	-0.01	-0.03	-0.01
Саобраћај, складиштење и везе	0.18	0.76	1.36	2.16	0.99
Финансијско посредовање	0.60	0.51	0.60	1.06	0.61
Послови с некретнинама	0.28	0.39	0.22	0.51	0.35
Државна управа, одбрана, обавезно социјално осигурање	0.13	0.28	0.23	0.03	0.17
Образовање	0.12	-0.01	0.06	-0.05	0.03
Здравствени и социјални рад	0.03	-0.01	0.06	0.04	0.03
Остале комуналне, друштвене и личне услуге	0.05	0.05	0.00	0.07	0.04
Приватна домаћинства са запосленим лицима	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Бруто додата вредност (БДВ) (*)	0.94	1.12	6.99	4.62	3.51
Нето порез на производе (*)	3.29	1.38	1.44	1.59	1.65

Напомена: допринос додате вредности (ДВ) сектора j у периоду $(t-1, t)$ (тј.: $ДВ_{t,j}$) укупном расту (БДВ) се израчунава као $100 \times (ДВ_{t,j} - ДВ_{t-1,j}) / БДВ_{t-1}$ или као процентуална промена $ДВ_{t,j}$ пондерисана количником $ДВ_{t-1,j} / БДВ_{t-1}$.
 (*) допринос расту БДП

Не рачунајући повећање цена, просечна стопа раста БДП између 2002. и 2005. била је 5,3% годишње, при чему је минимум био у 2003. (иако само 2,5%, то је ипак више у поређењу са многим западноевропским земљама), а максимум од 8,4% у 2004.

У периоду од 2002. до 2005. реалном расту додате вредности су, у просеку, највише допринеле услуге. У периоду од 2002. до 2005. реалном расту додате

вредности су, у просеку, највише допринеле услуге (3,4 процентна поена од укупних 4). Око једне трећине укупног доприноса услуга се односи на трговину (1,2 процентна поена), а више од једне четвртине на саобраћај (1,0 процентни поен). Допринос расту финансијских услуга је такође био значајан (0,6 процентних поена у просеку). Ови подаци потврђују водећу улогу коју услуге имају у српској економији.

Са друге стране, обрачуни у сталним ценама показују да је допринос прерађивачке индустрије био скоро занемарљив (-0,04 процентних поена у просеку), што је у супротности са резултатима обрачуна у текућим ценама. Заиста, прерађивачка индустрија је наизглед више допринела инфлацији него реалном расту, јер је њен допринос повећању номиналног дохотка био за око 3 процентна поена већи од доприноса реалном расту. Осим тога, кретање додате вредности у овој делатности је било променљиво, са доприносом општем расту од максималних 1,5 поена у 2004. (тј. више од 17% од укупног раста БДП-а) до минималних -0,6 поена у 2002. Допринос

прерађивачке индустрије је био негативан нарочито од 2001. до 2003. да би, са све већим прилагођавањем индустријске производње потребама тржишта, поново постао позитиван, али не тако значајно.

Допринос пољопривреде се такође мењао из године у годину – у просеку је скоро био раван нули, али је овај сектор знатно допринео општем расту у 2004. (са 2,6 процентних поена, што је више од једне трећине укупног раста). Лоши резултати пољопривреде у осталим годинама су, са -0,5 до -1,0 процентних поена, доприносили нижем расту БДП. И поред тога, учешће додате вредности у сталним ценама је релативно стабилно. Примећује се да је оно за 1,1 процентних поена веће код сталних у односу на текуће цене, што је резултат брже динамике ценовних компоненти у структури вредности.

Учешће услуга у сталним ценама се повећавало у периоду од 2002 – 2005. (са 58,1% на око 62%, уз мање разлике у односу на одговарајуће обрачунае у текућим ценама). Трговина и саобраћај показују перманентан раст у посматраном периоду, што је резултат отварања наше земље, експанзије приватног сектора, повећаног броја саобраћајних средстава, посебно путничких аутомобила. Такође, и улагања у систем фиксне телефоније, али пре свега интензиван развој мобилне телефоније као најпрофитабилнијег сегмента телекомуникација одредили су увек позитивну, а у 2005. години изузетно високу стопу раста од 23,4% у области саобраћаја и 22,0% у трговини. Учешће индустрије и грађевинарства је опало са око 27% на мање од 25% (потврђујући резултате одговарајућих обрачуна у текућим ценама). Такође и образовање, здравство и социјални рад бележе раст и повећање учешћа у структури БДВ, због све већих улагања у ове делатности.

3.2. СТРУКТУРА И КРЕТАЊЕ БРУТО ДОМАЋЕГ ПРОИЗВОДА ПО РАСХОДНОМ МЕТОДУ

У периоду од 2002 – 2005. финална потрошња је била најважнија компонента агрегатне тражње у Србији, са просечним учешћем од 94,1% номиналног бруто домаћег производа. У оквиру потрошње, највећи део се односи на потрошњу домаћинства и НПД (73,8%), док финална потрошња сектора државе учествује са око 20%.

Даље, бруто инвестиције у основне фондове учествују са 16,1%, а спољна компонента агрегатне тражње (тј. извоз) са око 23% у укупном номиналном дохотку произведеном у Србији. У таквим условима, увоз роба и услуга је имао кључну улогу у задовољавању агрегатне тражње достижући 45,9% БДП. Као последица тога, спољни дефицит Србије је достигао максималних 23,2% БДП.

СТРУКТУРА УПОТРЕБЕ БДП (у текућим ценама у процентима)					
	2002	2003	2004	2005	2002-2005
Издаци за финалну потрошњу	103.5	98.9	90.5	88.2	94.1
Издаци за личну потрошњу	91.6	87.0	81.6	81.5	84.6
Сектора домаћинства и НПД	81.2	76.4	70.7	70.3	73.8
Сектора државе	10.4	10.6	10.8	11.1	10.8
Издаци за колективну потрошњу	11.9	11.9	8.9	6.7	9.4
Бруто инвестиције у основне фондове	11.8	16.1	17.7	17.3	16.1
Промене у залихама	5.5	6.6	20.1	16.1	13.1
Извоз добара и услуга	19.9	20.6	22.2	26.0	22.7
Увоз добара и услуга (–)	40.7	42.2	50.6	47.6	45.9
БРУТО ДОМАЋИ ПРОИЗВОД	100.0	100.0	100.0	100.0	100

У периоду од 2002 – 2005. бруто инвестиције у основне фондове и издаци за личну потрошњу сектора државе су биле најдинамичније компоненте тражње (са просечним растом од 38,8% и 29,1% годишње, у поређењу са растом номиналног БДП од 22,2%). Насупрот овоме, издаци за колективну потрошњу су расли у просеку свега 7,1% годишње.

ДИНАМИКА АГРЕГАТА УПОТРЕБЕ БДП (стопа годишњег раста у текућим ценама)					
	2002	2003	2004	2005	2002-2005
Финална потрошња	30.1	9.7	11.8	19.1	17.4
Лична потрошња	29.5	9.1	14.5	22.1	18.6
Домаћинства и непрофитне јединице које пружају услуге домаћинствима	27.2	8.0	13.1	21.6	17.2
Државни сектор	50.9	17.5	24.9	25.5	29.1
Колективна потрошња	35.0	14.6	-7.8	-7.9	7.1
Бруто инвестиције у основне фондове	48.2	56.7	34.1	19.2	38.8
Промене у залихама
Извоз добара и услуга	19.2	18.9	32.0	43.1	27.9
Увоз добара и услуга (–)	28.4	18.9	46.7	14.9	26.6
БРУТО ДОМАЋИ ПРОИЗВОД	30.1	14.8	22.2	22.3	22.2

Иако су почетком посматраног периода стопе раста биле исте, касније су издаци за финалну потрошњу спорије расли у односу на БДП. У оквиру потрошње, само су издаци за личну потрошњу сектора државе расли брже од БДП током све четири године.

Бруто инвестиције у основне фондове су показале значајан раст у поређењу са БДП

Бруто инвестиције у основне фондове су показале јак раст у поређењу са растом БДП-а. Извоз је такође растао по много већој стопи од БДП од 2003.

(достичући скоро четвороструку стопу раста БДП у 2003.) са изузетком у 2005. што потврђује значај и улогу инвестиција у расту српске економије. Од 2003. године извоз је такође растао по много већој стопи у односу на БДП, што показује да производи из Србије постају све конкурентнији на светском тржишту. У исто време, после раста по високој стопи до 2004., увоз је у 2005. години коначно порастао мање од БДП, показујући да се, кроз реструктурирање српске економије, побољшава способност српских предузећа да задовоље агрегатну тражњу.

Према очекивању, раст агрегатне тражње у Србији у периоду од 2002 – 2005. био је углавном подстакнут потрошњом.

Према очекивању, раст агрегатне тражње у Србији у

периоду од 2002 – 2005. био је углавном подстакнут потрошњом, чија је динамика допринела укупном повећању номиналног БДП са 18,1 процентних поена (учествујући са око 82% у укупном расту). Њен допринос је опао у 2003. и 2004. а вратио се на 17,3 процентна поена у 2005. Колективна потрошња је имала негативан допринос у последње две године. Такође је био значајан и допринос извоза и инвестиција (6,1 и 4 процентна поена у просеку), без обзира што је улога инвестиција у основне фондове била релативно мања у последње две године.

Допринос промена у залихама је веома варирао током посматраног периода. Нарочито је био снажан и позитиван у 2004. чиме је учествовао у бржем расту БДП, након успоравања у 2003., док је био незнатно позитиван у 2002. и 2003. а скоро неутралан у 2005. Нагомилавање залиха у 2004. је, по свој прилици, било повезано са изузетно великим увозом добара пре увођења ПДВ у 2005. години.

Спољнотрговинска размена у прве четири године транзиције бележила је неповољну тенденцију бржег раста увоза од извоза. У 2005. години извоз је значајно повећан, а увоз

Најважнији сектори наше економије још увек су у великој мери увозно оријентисани. Спољнотрговинска размена у прве четири године транзиције бележила је неповољну тенденцију бржег раста увоза од извоза.

смањен у односу на претходну годину, што је условило и смањење дефицита са 28,4% у 2004. години на 21,6% БДП у 2005. години. Просечно учешће увоза у периоду од 2002.

до 2005. године од 45,9% у номиналном БДП потврђује чињеницу да су најважнији сектори наше економије још увек у великој мери увозно оријентисани. Последњих година у увозу доминирају Руска федерација, Италија, Немачка, Кина, Мађарска, Аустрија и Турска, док су наши највећи извозни партнери Италија, Босна и Херцеговина, Немачка, Црна Гора, Словенија, Македонија, Француска и Аустрија. У наменској структури извоза и увоза најзаступљенији је материјал за репродукцију. Највише се увозе нафта и њени деривати, природни гас, хемијски и текстилни производи, машине, апарати, друмска возила, а у извозу доминирају гвожђе и челик, житарице, воће и поврће, храна, хемијски производи, одећа и обућа. Динамичнији раст извоза у поређењу са увозом забележен у 2005, а прилагођавање економске структуре захтевима домаће тражње, политика стимулисања извоза и развојни карактер увоза у наредном периоду представљаће полазну основу за смањење неравнотеже спољне трговине и значајан подстицај за даљи раст БДП.

Треба напоменути да је (негативан) допринос увоза расту номиналног БДП био веома значајан само у 2004. (када је умањио потенцијални раст БДП за око 20 процентних поена), док се његов значај смањивао током последњих година, чиме је потпомогнут опоравак трговинског биланса Србије.

ДОПРИНОС РАСТУ НОМИНАЛНОГ БРУТО ДОМАЋЕГ ПРОИЗВОДА (у процентним поенима)					
	2002	2003	2004	2005	2002-2005
Финална потрошња	31.1	10.1	11.7	17.3	18.1
Лична потрошња	27.1	8.4	12.6	18.0	17.1
Домаћинства и непрофитне јединице које пружају услуге домаћинствима	22.6	6.5	10.0	15.3	14.3
Државни сектор	4.5	1.8	2.6	2.8	2.6
Колективна потрошња	4.0	1.7	-0.9	-0.7	0.8
Бруто инвестиције у основне фондове	5.0	6.7	5.5	3.4	4.0
Промене у залихама	1.5	2.0	18.1	-0.5	3.3
Извоз добара и услуга	4.2	3.8	6.6	9.6	6.1
Увоз добара и услуга	-11.7	-7.7	-19.7	-7.5	-11.0

У просеку, током периода од 2001. до 2005. дознаке су покривале скоро једну десетину бруто домаћег производа у текућим ценама.

Економски и социјални проблеми становништва и низак животни стандард у великој мери су превазилажени захваљујући дознакама из иностранства,

које шаље наша дијаспора. Подаци из Платног биланса говоре да је регистровани прилив дознака из иностранства у сталном порасту, а то још више важи за део који се не евидентира. На основу процена Народне банке Србије, у земљу се, незваничним каналима у "цеповима и ковертама", унесе више него дупло новца од званично регистрованог износа. Процена је извршена на основу трансакција у мењачницама, нове девизне штедње и извршене корекције откупа девиза од страних туриста која се методолошки сматра приходом од туризма.

Дознаке као додатни приход домаћинства доприносе порасту њихове потрошње или штедње, представљају значајан извор инвестиција, али говоре и о економији једне земље. У просеку, током периода од 2001. до 2005. дознаке су покривале скоро једну десетину бруто домаћег производа у текућим ценама и 22% увоза, са доприносом повећању домаће тражње (не рачунајући залихе) од 2,2 процентна поена годишње и доприносом повећању финалне потрошње домаћинства од 3,1 процентна поена. Нарочито се издваја допринос повећању потрошње домаћинства из 2004. када је био највеће (достигући 38% од укупног повећања).

ДОЗНАКЕ ИЗ ИНОСТРАНСТВА						
	2001	2002	2003	2004	2005	просек 2001-2005
У милионима динара	77.514	95.567	102.502	147.121	193.737	123.288
По ставновнику у динарима	10.353	12.751	13.705	19.733	26.018	16.512
У милионима УСД	1.168	1.484	1.780	2.520	2.904	1.971
По становнику у УСД	156	198	238	338	390	264
Као % БДП-а	9,9	9,4	8,7	10,3	11,1	9,9
Као % увоза	24,0	23,0	20,7	20,3	23,3	22,3
Допринос повећању домаће тражње (*)		2,0	0,6	3,3	3,0	2,2
Допринос повећању финалне потрошње домаћинства		2,8	0,8	5,0	4,6	3,1

1) Извор: Народна банка Србије

(*) не рачунајући промене у залихама

3.3. КРАТКОРОЧНА ДИНАМИКА СРПСКЕ ЕКОНОМИЈЕ

Квартални бруто домаћи производ у сталним ценама, омогућава да се измери и искаже индивидуални допринос сваке активности или групе активности укупном економском расту.

Десезонирањем оригиналних података кварталних обрачуна, добијене су серије основних агрегата производње и употребе БДП-а. На основу ових података обрачунати су доприноси појединих активности као и основних агрегата употребе међугодишњем расту бруто домаћег производа.

Анализом десезонираних серија података кварталног обрачуна бруто домаћег производа, у сталним ценама 2002. по производном приступу, може се извести закључак да су на краткорочно кретање БДП-а највећи утицај имали пољопривредна производња, саобраћај и везе и финансијски сектор.

Након значајних осцилација и пада у последњем кварталу 2000. године српска

Анализом десезонираних серија података кварталног обрачуна бруто домаћег производа, у сталним ценама 2002. по производном приступу, може се извести закључак да су на краткорочно кретање БДП-а највећи утицај имали пољопривредна производња, саобраћај и везе и финансијски сектор.

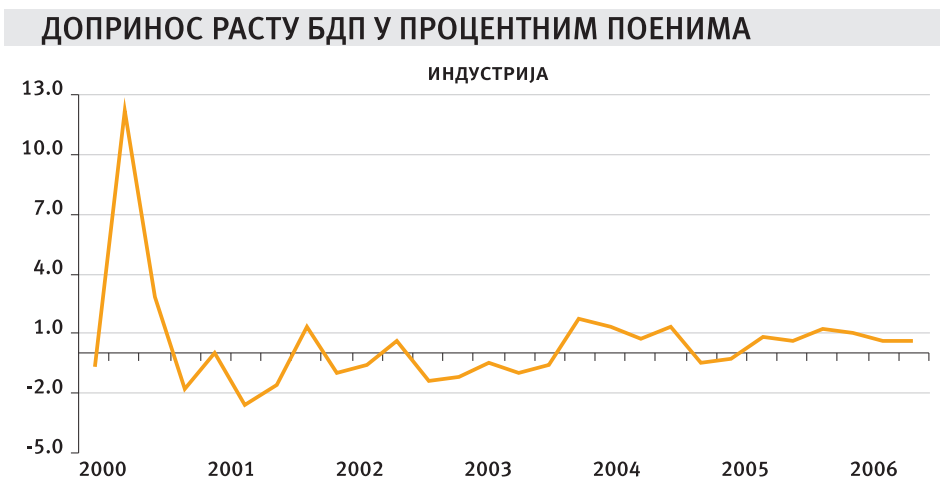
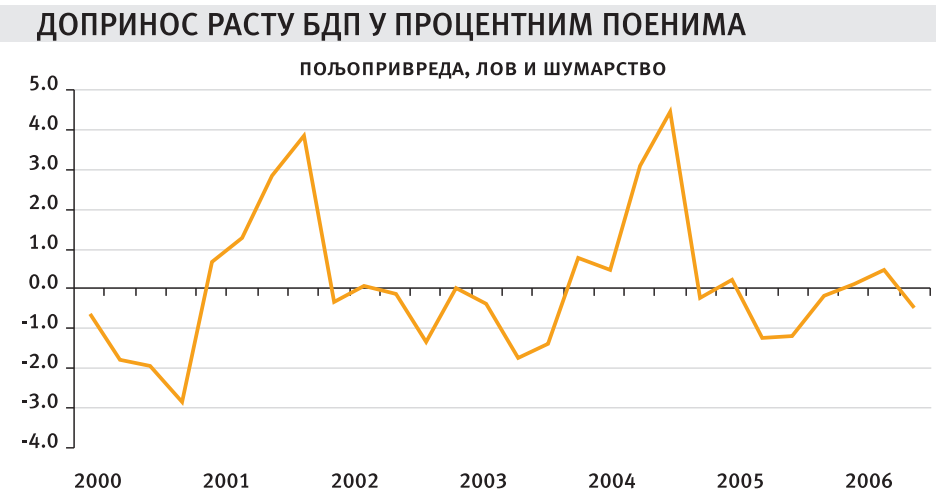
КВАРТАЛНА ДИНАМИКА БДП, У СТАЛНИМ ЦЕНАМА 2002

економија је знатно убрзала међугодишњи раст, достижући максимум од 10,5% у последњем кварталу 2001. Затим долази до успоравања раста све до друге половине 2003. године, када је забележен минимум од 1,3%. Опоравак је настављен до последњег квартала 2004. године када је стопа раста БДП-а достигла максимум од 12,6%. После тога наступа период стабилног и континуираног раста при чему су годишње стопе осцилирале око 6%.

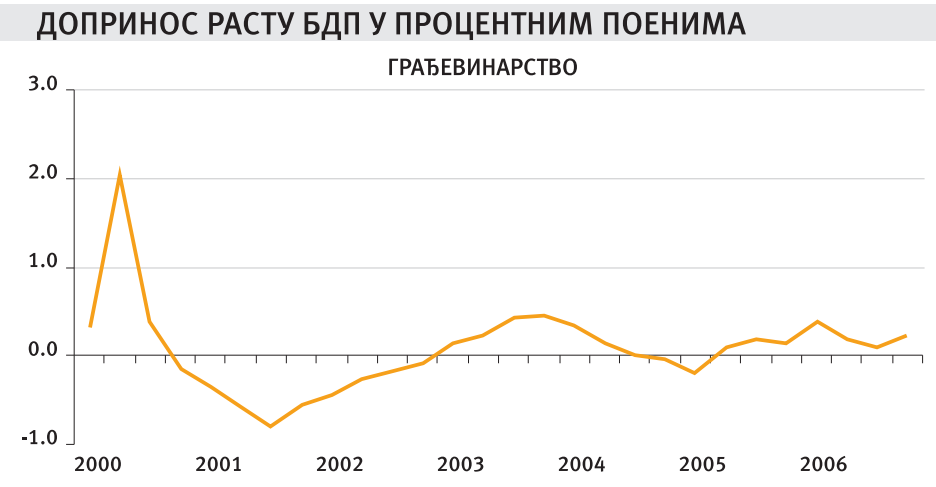
Са становишта понуде, краткорочни раст БДП-а је био под јаким утицајем осцилација у пољопривредној производњи.

Краткорочни раст БДП-а у великој мери био је под јаким утицајем осцилација у пољопривредној производњи, која је допринела максимумима у последњим кварталима 2001. и 2004. године са око 3,8 и 4,4 процентна поена, респективно, паду у последњем кварталу 2000. са 2,9 поена, као и успоравању раста БДП-а у другој половини 2003. године са око 1,5 поена.

Допринос индустрије (вађење руда и камена, прерађивачка индустрија и производња електричне енергије, гаса и воде) је, неочекивано, имао врло умерене цикличне осцилације, уколико се занемари скок у другом кварталу 2000. године.

Грађевинарство је имало контрацикличан утицај на раст БДП-а ублажавајући велики раст у последњем кварталу 2001. и током целе 2004 године, док је у другој половини 2003. године овај сектор позитивно допринио успореном расту БДП-а.

ДОПРИНОС РАСТУ БДП У ПРОЦЕНТНИМ ПОЕНИМА

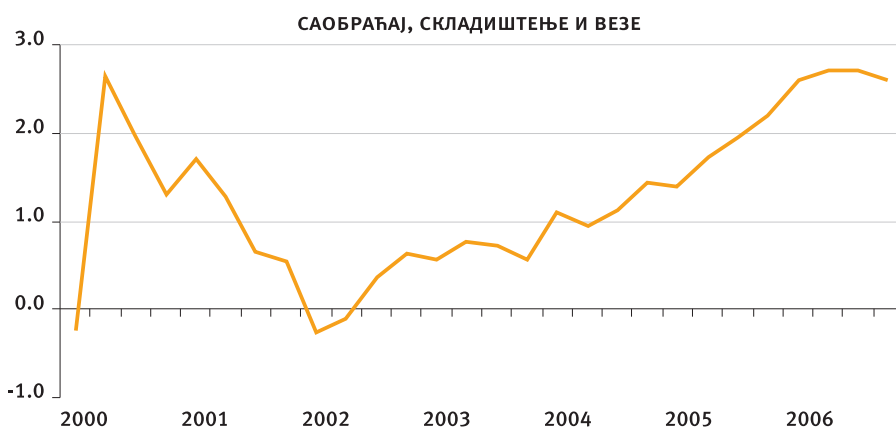
На раст БДП-а су јако утицале осцилације активности трговина на велико и мало, продаја и поправка моторних возила.

Сектор трговине допринео је значајном расту БДП-а у последњим кварталима 2001. и 2004. године, са око 1,7 и 2,0 процентна

поена, респективно, док је са 0,2 процентна поена допринео паду БДП-а у последњем кварталу 2000. године. Највећи допринос расту (око 2,4 процентна поена) остварен је у другом и трећем кварталу 2005. године.

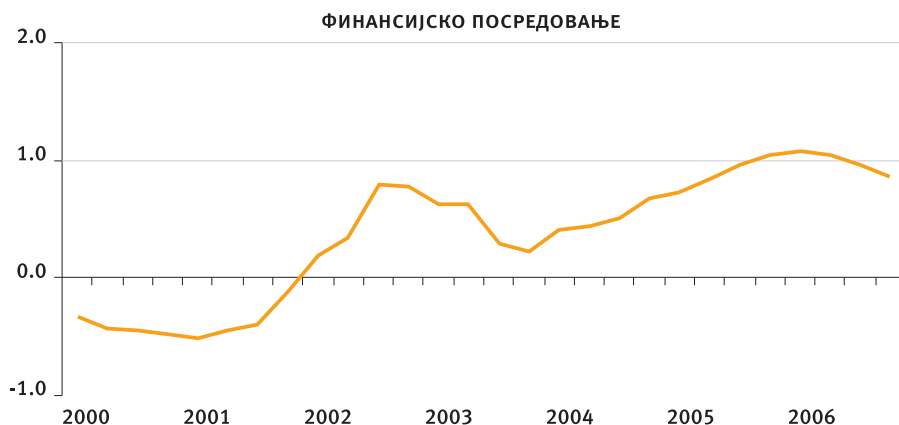
Сектор Саобраћај, складиштење и везе имао је све већи допринос расту бруто домаћег производа (приближно од 1 до 3 процентна поена) од друге половине 2002. године без циклених осцилација, што је помогло стабилизацији српске економије.

ДОПРИНОС РАСТУ БДП У ПРОЦЕНТНИМ ПОЕНИМА

Сектор Саобраћај, складиштење и везе имао је све већи допринос расту бруто домаћег производа (приближно од 1 до 3 процентна поена) од друге половине 2002. године без циклених осцилација, што је помогло стабилизацији српске економије. Негативан допринос расту бруто домаћег производа овог сектора забележен је само у првој половини 2002. године.

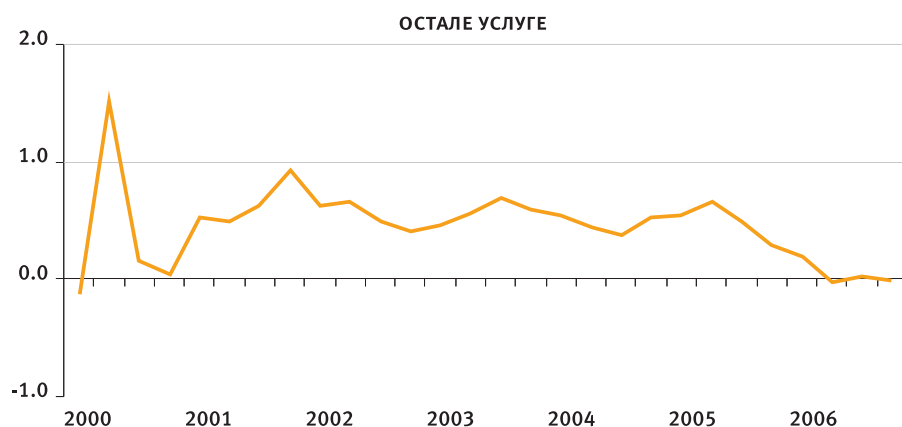
ДОПРИНОС РАСТУ БДП У ПРОЦЕНТНИМ ПОЕНИМА

До прве половине 2002. године краткорочно кретање Сектора финансијско посредовање имало је негативан утицај на раст БДП-а. Након опоравка банкарског система и успореног раста Сектора

финансијско посредовање који се одвијао све до последњег квартала 2003. године овај сектор у све већој мери доприноси стабилном расту БДП-а.

ДОПРИНОС РАСТУ БДП У ПРОЦЕНТНИМ ПОЕНИМА

Осим скока у другом кварталу 2000. године допринос осталих услуга расту бруто домаћег производа био је прилично стабилан, али не и значајан.

На основу десезонираних података, може се закључити да су на међугодишњи раст бруто домаћег производа највећи утицај имали издаци за финалну потрошњу домаћинства.

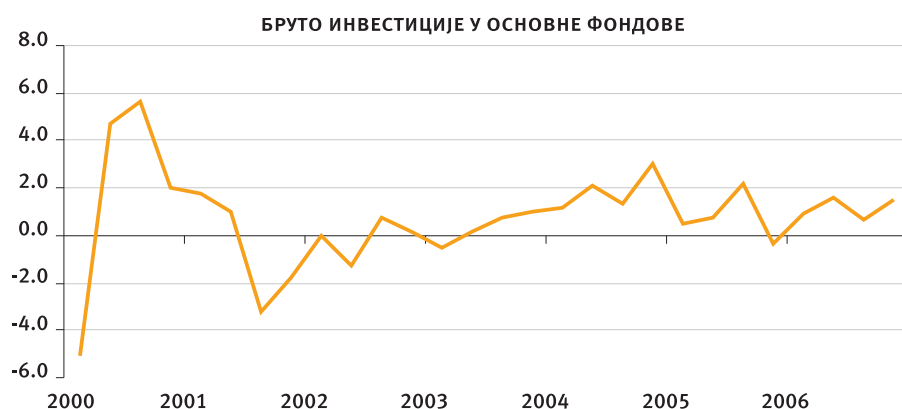
Према првим резултатима кварталних обрачуна основних агрегата употребе БДП-а у сталним ценама 2002. године, а на основу десезонираних података, може се закључити да су на међугодишњи раст бруто домаћег производа највећи утицај имали издаци за финалну потрошњу домаћинства. Поред овог агрегата, значајан допринос расту БДП-а у посматраном периоду имали су бруто инвестиције у основне фондове и извоз.

Издаци за финалну потрошњу домаћинства и НПИ значајно су допринели максимумима у расту БДП у последњим кварталима 2001. и 2004. године (8,1 и 12,8 процентних поена, респективно), паду у последњем кварталу 2000. године са 4,9 процентна поена, као и успоравању раста БДП-а у последњем кварталу 2005. године са 1,4 процентна поена.

ДОПРИНОС РАСТУ БДП У ПРОЦЕНТНИМ ПОЕНИМА

ДОПРИНОС РАСТУ БДП У ПРОЦЕНТНИМ ПОЕНИМА

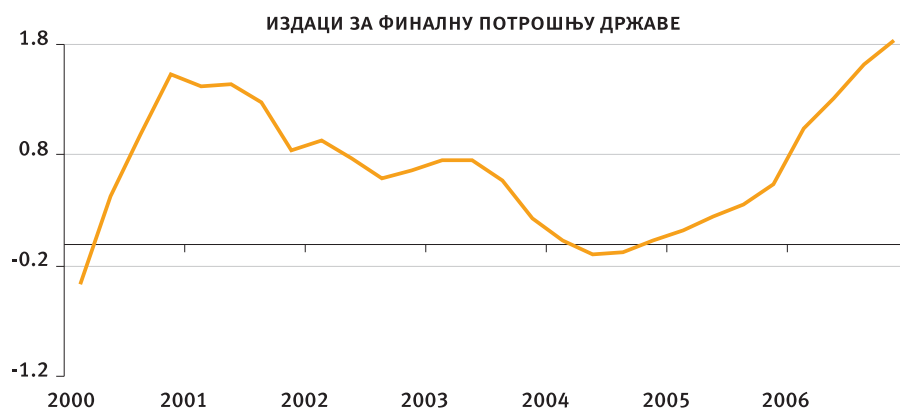

Као резултат опоравка српске економије након критичног периода (1999 - 2000.), бруто инвестиције у основне фондове забележиле су раст већ у трећем кварталу 2000. године са доприносом расту БДП-а од 5,7 процентних поена. Затим је уследило успоравање раста до трећег квартала 2001. године када је забележен минимум са негативним доприносом расту БДП-а од 3,2 процентна поена.

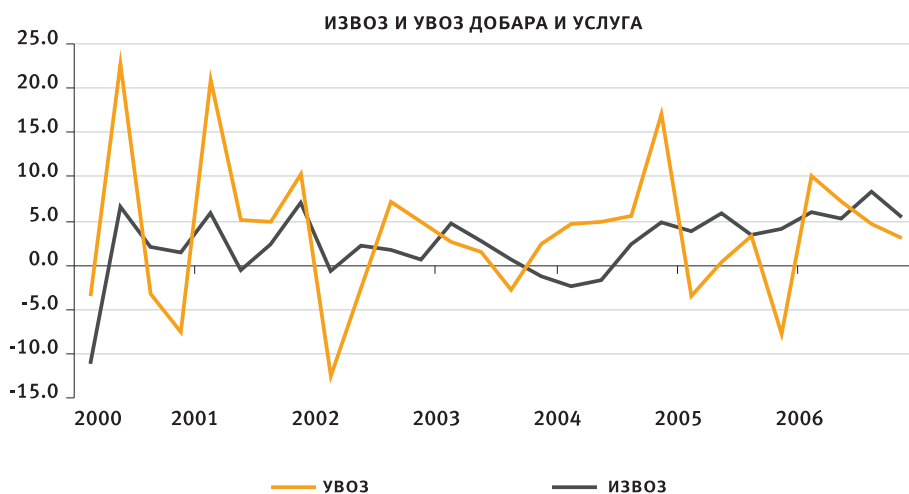
Стабилно кретање трајало је до последњег квартала 2004. године када су бруто инвестиције у основне фондове оствариле допринос расту од 3,0 процентна поена. У последњем кварталу 2005. године забележен је минимум са негативним доприносом расту од 0,4 процентна поена.

Допринос издатака за финалну потрошњу државе расту БДП-а био је прилично стабилан, али не и значајан током посматраног периода. После максимума у четвртном кварталу 2000. године утицај овог агрегата на раст БДП-а смањивао се све до другог и трећег квартала 2004. када је забележен минимум и негативни допринос расту од 0,1 процентног поена. Након тога забележен је континуиран позитиван допринос овог агрегата.

ДОПРИНОС РАСТУ БДП У ПРОЦЕНТНИМ ПОЕНИМА

ДОПРИНОС РАСТУ БДП У ПРОЦЕНТНИМ ПОЕНИМА

Допринос извоза имао је умерене цикличне осцилације током посматраног периода. После пада у првом кварталу 2004. године када је забележен минимум са негативним доприносом расту од 2,4 процентна поена, у наредном

периоду извоз је значајно допринио расту БДП-а. Исто тако, раст БДП-а био је под јаким утицајем осцилација у кретању увоза добара и услуга. Увоз је имао негативан допринос максимумима у расту БДП-а у последњим кварталима 2001. и 2004. године (10,3 и 17,2) процентна поена, респективно). Успоравање раста увоза током 2005. године достиже минимум у последњем кварталу. У првом кварталу 2006. године негативан допринос увоза расту БДП-а износио је 10,0 процентних поена.

С обзиром на то да у статистичком систему Србије за сада не постоје информације у кварталној периодици које би директно могле бити коришћене за обрачун промене у вредности залиха, овај агрегат добијен је индиректно као резидуал.

ДОПРИНОС РАСТУ БДП У ПРОЦЕНТНИМ ПОЕНИМА

Допринос промена у вредности залиха веома је флукутирао током посматраног периода. Промене у вредности залиха значајно су допринеле максимумима у расту БДП-а у последњим кварталима 2001. и 2004. године (6,7 и 9,3 процентних поена, респективно), паду у последњем кварталу 2000. године са 20,3 процентна поена, као и успоравању раста БДП-а у последњем кварталу 2005. године са 8,5 процентна поена.

3.4. МЕЂУНАРОДНА ПОРЕЂЕЊА

Пошто Систем националних рачуна дефинише заједничка правила за приказивање економских кретања, сами рачуни представљају најбољу основу за међународна економска поређења. Међутим, приликом поређења података између различитих земаља треба узети у обзир и постојање одређених потешкоћа. Статистички системи земаља нису на истом нивоу развијености, па ни подаци нису истог квалитета. Поред тога, упоређивање података по земљама отежано је и због различитости институција система и различитих валута и нивоа цена.

Један од основних и најчешће коришћених показатеља развијености економије јесте бруто домаћи производ по становнику. У теорији, он представља укупну вредност добара и услуга које, у просеку, произведе сваки становник једне земље, а истовремено је користи за потрошњу или штедњу.

БРУТО ДОМАЋИ ПРОИЗВОД ПО СТАНОВНИКУ У ЕВРИМА				
Земља	2002	2003	2004	2005
ЕУ-25	21500	21800	22700	23500
ЕУ-15	24500	24800	25800	26500
Албанија	1521	1622	1881	2095 ¹⁾
Босна и Херцеговина	1713	1794	1953	2100
Бугарска	2100	2300	2600	2800
Мађарска	6961	7376	8144	8815
Македонија, БЈР	1981	2025	2128	2296
Румунија	2200	2400	2800	3700
Словенија	11866	12461	13146	13807
Србија	2242	2407	2643	2837
Хрватска	5500	5900	6500 ¹⁾	7000 ¹⁾
Црна Гора ¹⁾	2109	2245	2654	2864

Извор: Еуростат и национални заводи за статистику

¹⁾ претходни резултати или процена

Посматрајући бруто домаћи производ по становнику можемо закључити да је овај агрегат на знатно нижем нивоу у земљама југоисточне Европе у односу на ЕУ-25. У бољем положају су Хрватска, Мађарска и Словенија (последње две су од 2004.г. чланице ЕУ-25.)

Ипак, у целини гледано, јаз између најбогатијих и најсиромашнијих земаља се временом смањује са око 107% БДП земаља ЕУ-25 у 2002. на 104% у 2005. Ово потврђује да се у економијама балканских земаља одвијају транзициони процеси, иако су њихове економске структуре међусобно различите.

СТРУКТУРА ФИНАЛНЕ УПОТРЕБЕ БДП (ПРОСЕК 2002-2005) (у процентима)				
Земља	Финална потрошња домаћинства ¹⁾	Финална потрошња државе	Бруто инвестиције	Нето извоз
ЕУ-25	58.2	20.8	19.8	1.2
ЕУ-15	58.2	20.8	19.6	1.4
Албанија	76.2	11.0	36.9	-24.1
Босна и Херцеговина	91.5	23.5	20.1	-35.1
Бугарска	70.2	18.4	23.5	-12.0
Мађарска	55.0	22.5	25.1	-2.6
Македонија, БЈР	77.5	20.4	20.7	-18.6
Румунија	68.5	17.4	22.6	-8.5
Словенија	55.2	19.6	25.3	-0.2
Србија	73.8	20.2	29.2	-23.2
Хрватска	58.6	20.6	30.5	-9.7
Црна Гора	74.7	28.1	16.2	-19.0

Извор: Еуростат и национални заводи за статистику

¹⁾ укључујући НПИД

У поређењу са просеком Европске Уније, учешће издатака за финалну потрошњу домаћинства је ниже у Словенији и Мађарској, у Хрватској је приближно на нивоу просека земаља ЕУ, док је за земље југоисточне Европе карактеристично високо учешће ових издатака у бруто домаћем производу. У издацима за финалну потрошњу државе (индивидуалну и колективну) мање су изражене разлике међу посматраним земљама. Изузетак представљају Албанија, где је просечно учешће ових издатака свега 11%, и Црна Гора у којој је то учешће на вишем нивоу и износи 28,1%. Када се посматра Србија, просечно учешће издатака за финалну потрошњу државе у БДП од 20.2% креће се у оквиру просека ЕУ. За земље у транзицији карактеристично је релативно веће учешће бруто инвестиција у односу на ЕУ – преко 20%. Изузетак представља Црна Гора, у којој је просечно учешће бруто инвестиција у посматраном периоду свега 16,2% - што је ниже и у односу на друге земље југоисточне Европе, али и на просек Европске Уније. На крају, све приказане земље имају спољнотрговински дефицит, за разлику од просека ЕУ-25 где је исказан суфицит. Посебно висок спољнотрговински дефицит постоји у земљама југоисточне Европе, што је последица ниске развијености и немогућности да се произведу одређена добра и услуге. То условљава повећани увоз из других земаља, који није у довољној мери покривен извозом земље.

Стопе раста бруто домаћег производа у сталним ценама такође се разликују од земље до земље.

РЕАЛНА СТОПА РАСТА БРУТО ДОМАЋЕГ ПРОИЗВОДА (у процентима)				
Земља	2002	2003	2004	2005
ЕУ-25	1.2	1.3	2.4	1.7
ЕУ-15	1.1	1.1	2.3	1.6
Албанија	4.2	5.8	5.7	5.8 ¹⁾
Босна и Херцеговина	5.5	3.0	6.0	5.5 ¹⁾
Бугарска	5.6	5.0	6.6	6.2
Мађарска	4.4	4.2	4.8	4.1
Македонија, БЈР	0.9	2.8	4.1	4.1
Румунија	5.1	5.2	8.5 ¹⁾	4.1 ¹⁾
Словенија	3.5	2.7	4.4	4.0
Србија	4.2	2.5	8.4	6.2
Хрватска	5.6	5.3	3.8	4.3
Црна Гора	1.7	2.4	4.2	4.0

Извор: Еуростат и национални заводи за статистику

¹⁾ претходни резултати или процена

Реалне стопе раста бруто домаћег производа у земљама југоисточне Европе више су у односу на стопе раста у ЕУ-25. То се објашњава резултатима приватизације и растом сектора услуга, који у овим земљама има све веће учешће у формирању БДП, као и већ поменути високим спољнотрговинским дефицитом. Дефицит је последица либерализације спољне трговине након дугогодишње кризе и, услед тога, повећане тражње за квалитетнијим увозним производима.

У Србији су у 2002. и нарочито у 2003. години забележене ниже стопе раста БДП. То је последица негативне стопе раста у пољопривреди и прерађивачкој индустрији, које имају релативно високо учешће у формирању БДП. По забележеним стопама раста у 2004. и 2005. години Србија се налази у самом врху међу посматраним земљама.

4.1. МАТЕРИЈАЛНИ КОНЦЕПТ У ОДНОСУ НА СИСТЕМ НАЦИОНАЛНИХ РАЧУНА

У ранијем периоду, у целој бившој Југославији, па самим тим и у Србији, Систем привредних биланса, познат као материјални концепт или систем материјалне производње (МПС), коришћен је као стандард за приказивање макроекономских података и био довољан да опише тадашњи економски и друштвени систем. Резултати обрачуна по систему привредних биланса расположиви су за период од 1967. до 1998. године, која је уједно и последња година публикација. Најважнији агрегат старог система јесте друштвени производ (ДП), који се обрачунавао до 2005. године. Имајући у виду да се основни макроекономски агрегати који су припадали методологији система материјалне производње више не обрачунавају, било би добро да се истакну главне концептуалне разлике између друштвеног производа и бруто домаћег производа.

Друштвени производ је био примерен економском систему у којем се производња дефинисала по ужем концепту, који је обухватао материјалну производњу и материјалне услуге, односно привредне делатности. Ванпривредне делатности, као што су образовање, здравство, државна администрација, финансијске услуге и др., нису учествовале у стварању друштвеног производа, већ само у његовој прерасподели. На пример, у оквиру овог система, зараде и плате које су исплаћиване медицинском особљу, просветним радницима, државним службеницима итд. третирали су се као расподела додате вредности која је створена у материјалној производњи, односно пољопривреди, индустрији, грађевинарству, саобраћају... За разлику од друштвеног производа, бруто домаћи производ се обрачунава по ширем концепту производње који укључује и све непривредне услуге.

Систем привредних биланса настао је у СССР раних двадесетих година прошлог века. После Другог светског рата, био је уведен у свим земљама тзв. социјалистичког блока тј. планским привредама. Од почетка 70-их па надаље, концепт материјалне производње и систем националних рачуна имали су једнак третман у међународној статистици и заузимали су централно место у статистичким системима земаља где су били у употреби. Тако су се и упоредо развијали у наредним годинама. У ствари, систем материјалне производње је био званични статистички стандард који се користио за мерење економије и њеног развоја скоро седамдесет година у СССР и тридесет година у преосталих 15 земаља са планском економијом. Те земље су биле: Албанија, Бугарска, Кина, Куба, Чехословачка, Источна Немачка, Мађарска, Камбоџа, Демократска Република Кореја, Лаос, Монголија, Пољска, Румунија, Вијетнам и Југославија. Ово значи да су сви економски подаци о земљама са планском економијом који су били објављивани у домаћим и међународним публикацијама били у складу са основним поставкама система материјалне производње. Паралелно постојање ова два система није сметало њиховом развоју, чак су и међусобно утицали на развој сваког од њих. Током 80-их неке од социјалистичких земаља покушале су да обрачунају основне индикаторе система националних рачуна. Са пропадањем планских економија у централној и источној Европи, систем материјалне производње је полако уступао место систему националних рачуна.

Оба ова система су заокружени макроекономски системи презентације података, јер обезбеђују дефиниције, класификације и правила која важе не само за њих изоловано, него и за остале делове статистичког система. Указујући на потребе за одређеним подацима, они идентификују недостатке постојећих база података у статистичком систему и делују у правцу њиховог сталног побољшања. Такође служе и за проверу квалитета података и доследности појединих делова статистичког система. Оба система су у стању да региструју све потребне трансакције, али се

SNA боље сналази у тој улози и омогућава лакше међународно поређење.

Поређења међу земљама, које користе различите системе презентације макроекономских података (SNA односно МПС), једноставно нису могућа без великог труда да се један систем претвори у други. На пример, ако би једна земља у којој је заступљен систем материјалне производње објавила да је стопа економског раста 5%, а друга која примењује систем националних рачуна да је код ње 4%, немогуће је одредити која је од њих имала већу стопу раста без стављања и једне и друге у исту равн. Материјална производња у првој земљи је можда порасла за 5%, док је раст нематеријалне производње, као што су услуге – здравство, образовање, државна управа, професионалне услуге итд.- можда био равн нули. Према овим подацима стопа раста у систему материјалне производње је 5%, али ако би била мерена по правилима SNA, могла би да буде и само 3%, када се упореди са стопом раста друге земље у којој је стопа 4% у складу са SNA. Тумачењу ових резултат потребно је посветити доста пажње.

У систему материјалне производње економске делатности се деле на област материјалне производње и услуга повезаних са материјалном производњом и област нематеријалних услуга. Само прва ствара национални доходак док друга тај доходак троши. Систем материјалне производње и његови основни агрегати друштвени производ и национални доходак обухватају само материјалну производњу (индустрију, пољопривреду, грађевинарство), тј. производњу материјалних, опипљивих добара, укључујући и материјалне услуге којима се материјална добра допремају од произвођача до потрошача (саобраћај и трговина), али и одржавање капиталних добара (одржавање и поправке). Нематеријалне услуге, као што су делатности финансијског посредовања, здравство, образовање, државна управа и одбрана, пословне и личне услуге не сматрају се производним делатностима. Ови сектори се дефинишу као корисници националног дохотка, тј. вишка који се ствара у области материјалне производње. Систем националних рачуна полази од шире концепције производње према којој она, поред материјалне производње, обухвата и све врсте услуга – дакле и оне нематеријалне.

Оно што је друштвени производ у Систему привредних биланса – један од најважнијих макроекономских агрегата и основна мера економске активности земље у одређеном периоду – у Систему националних рачуна представља бруто домаћи производ. Као и друштвени производ, он је мера финалне производње, која се на страни употребе распоређује на личну потрошњу, колективну потрошњу, инвестиције и нето извоз – али је квантитативно већи јер у обрачун производње укључује и оне делатности које се по методологији Система привредних биланса сматрају непроизводним. Структура употребе бруто домаћег производа разликује се од структуре употребе друштвеног производа и може се рећи да на потпунији начин и реалније осликава потрошњу једне земље, по облицима и крајњим корисницима. Аналитичка вредност бруто домаћег производа је утолико већа у односу на друштвени производ.

ПОРЕЂЕЊЕ ИЗМЕЂУ БРУТО ДОМАЋЕГ ПРОИЗВОДА И ДРУШТВЕНОГ ПРОИЗВОДА (у текућим ценама)					
	2000	2001	2002	2003	2004
БДП (у милионима динара)	397.656	783.897	1.020.117	1.171.564	1.431.313
Друштвени производ (у милионима динара)	315.389	553.304	701.473	808.012	1.029.423
Разлика у %	26,1	41,7	45,4	45,0	39,0
БДП по становнику (у динарима)	52.905	104.472	136.015	156.614	191.784
Друштвени производ по становнику (у динарима)	40.711	71.606	93.480	107.268	137.934
Разлика у %	30,0	45,9	45,5	46,0	39,0

Свест о потреби преласка на нови систем националних рачуна родила се, као део опште реформе статистике у бившој Југославији, још током 80-их година. Нажалост, рад на увођењу система националних рачуна је био нагло прекинут са распадом Југославије и стварањем нових независних држава. После неколико година обележених хиперинфлацијом, изолацијом и прекидом свих званичних веза Србије са светом, политичке

промене и драматични преокрет у развоју наше земље су учиниле да наредне године буду одлучујуће и у развоју статистике. Започети су важни пројекти у настојању да се и даље развија и усклади са међународним стандардима. Усвајање и рад на примени класификације NACE Rev.1 отворио је врата за даљи развој националних рачуна у складу са методологијама SNA93 и ESA95. Међутим, тај нови приступ у обрачуна националних рачуна је, у почетку, био заснован на изворима података који су се користили у систему материјалне производње и из кога су били наслеђени.

Прелазак на слободно тржишно пословање у нашој земљи и прилагођавање њеног економског система економским системима развијених земаља условили су потребу да се овим променама прилагоди и наш статистички систем. То је, пре свега, значило да се са старог макроекономског система презентације података – Система привредних биланса, пређе на нови – Систем националних рачуна, али и да се изврши реорганизација постојећих, као и увођење нових извора података.

Достизање међународних стандарда у области макроекономских рачуна у Србији се, са друге стране, огледа и у брзом развоју тржишне економије у Србији у транзиционом периоду, што је праћено дерегулацијом и приватизацијом предузећа у државном и друштвеном власништву.

Од увођења 2000. године, систем националних рачуна се све више прихвата као статистички стандард. Те године Републички завод за статистику први пут објављује Систем националних рачуна Републике Србије за 1997. и 1998., у складу са SNA93 и ESA95. Не дуго затим, Завод је престао са обрачуном старих макроекономских привредних биланса, али су друштвени производ и национални доходак по становнику, као основни макроекономски агрегати и мере економске продуктивности и регионалног развоја наставили да буду „врло популарни“ индикатори међу најширим круговима корисника.

Још неки недостаци су убрзали прелаз са система материјалне производње ка систему националних рачуна. На пример, поједини делови Система привредних биланса су се развијали независно једни од других, што је резултирало губитком конзистентности, тј. недоследном применом појединих дефиниција и класификација у различитим деловима Система. Проблеми у изради биланса били су све већи, нарочито изражени на плану повезивања производне и расходне стране. Правилно билансирање рачуна је било онемогућено и једном принципјелном грешком која се односила на третман индиректних пореза и субвенција, тј. неодрживом претпоставком да је погрешно укључивање субвенција у друштвени производ, иако су оне резултат прерасподеле, компензује погрешним изузимањем царина из друштвеног производа, дакле једног дела посредних пореза – тако да наш друштвени производ није одговарао ни једној од познатих дефиниција, са аспекта цена по којима је обрачунат. Такође, цене које се користе у ова два система су различите. У тржишним економијама понуда и потражња за добрима и услугама регулишу цене, док то у планским економијама ради централна власт. Како би се подстакле инвестиције уместо потрошње, цене капиталних добара су релативно ниже у односу на цене потрошачких добара. Проблем цена нарочито долази до изражаја код обрачуна у сталним ценама када се индекси цена користе за дефлационирање вредности у текућим ценама.

Још једна суштинска (али не и концептуална) разлика између МПС и SNA је да у Систему привредних биланса није предвиђена могућност ревизије серија података: једном проглашени коначним, подаци остају такви какви јесу, иако би се накнадно могли побољшати. За разлику од система материјалне производње, систем националних рачуна сада припрема кориснике за ревизије, тј. за квалитетније податке у односу на оне који се објављују први пут.

Бруто домаћи производ се обрачунава само на нивоу укупне економије. Друштвени производ се, међутим, обрачунавао и исказивао и на нижим нивоима груписања. Са становишта

територије, подаци о друштвеном производу расположиви су све до нивоа општина, што се наводи и као основни разлог његовог опстајања у статистичком систему последњих година. Начелна решеност да се са његовим обрачуном прекине и раније, наиме, имала је за препреку законску обавезу објављивања података о друштвеном производу по становнику за ниво општина закључно са 2005. годином, будући да је он представљао један од главних законом прописаних индикатора развијености општина.

4.2. ОДНОС РАЧУНОВОДСТВА И НАЦИОНАЛНИХ РАЧУНА

Употреба рачуноводствених података у националним рачунима није нова пракса и заправо је стандардизација рачуноводства и увођење обавезујућег контног оквира тридесетих година 20–ог века у Немачкој, Шведској и Француској, а нешто касније и у планским привредама, отворила велике могућности за обрачун макроекономских агрегата и стварање свеобухватне слике националне економије, што и јесте основна улога националног рачуноводства. Употреба пословног књиговодства и књиговодствених евиденција у макроекономским анализама и обрачунима је нарочито присутна у земљама тзв. франко-немачке традиције рачуноводства, у које спада и Србија, и чија методолошка решења и праксу, за разлику од англо-саксонске традиције, карактерише виши степен стандардизације у финансијском извештавању, постојање контног плана, као и утврђивање резултата за пореске сврхе.

Предности употребе рачуноводства у националним рачунима су вишеструке. Као прво, финансијски извештаји - биланс стања и успеха - садрже већ припремљене поједине елементе неопходне за обрачун бруто домаћег производа и састављање националних рачуна. Самим тим, када је реч о овим подацима, смањује се оптерећење за економске субјекте у погледу попуњавања статистичких упитника као и трошкови и време у погледу организације и спровођења статистичких истраживања. Примена јединственог контног плана представља велику помоћ у макроекономским обрачунима, пре свега у погледу униформности бележења пословних трансакција и конзистентности података. Поред наведеног, финансијски извештаји, које прикупља Народна банка Србије, омогућавају скоро потпуну покривеност свих економских субјеката, а контроле које се спроводе, као и обавезне ревизије за велика и средња предузећа омогућавају већи степен поузданости у погледу валидности података у односу на статистичка истраживања. Такође, финансијски извештаји се могу користити за процену основних показатеља за оне јединице које нису обухваћене статистичким истраживањем или за које подаци нису доступни. На крају истакнимо да у предузећима са разноврсним производним асортиманом и разгранатом организационом структуром информације које обезбеђује погонско књиговодство (cost-accounting) су од великог значаја за потпунији обухват секундарних делатности предузећа и алокацију трошкова управе, администрације и помоћних делатности на одговарајуће јединице истоврсне делатности (KAU) што је од велике важности у процесу састављања инпут-аутпут табела као и обрачуна бруто додате вредности по различитим делатностима.

Међутим, примена рачуноводства у обрачуну бруто домаћег производа и састављању националних рачуна има и своја ограничења. Елементи националних рачуна не могу се добити простим збрајањем података из појединачних финансијских извештаја. Финансијски извештаји примарно су оријентисани ка утврђивању пословног резултата предузећа на основу којег ће се утврдити износ пореске обавезе као и доходи власника предузећа тј. улагача и поверилаца. Са друге стране, национално рачуноводство има у фокусу производни капацитет националне економије као и начин на који се расподељује додата вредност. Сходно томе, финансијски извештаји не могу пружити све податке на довољно детаљном нивоу који је неопходан за потребе националног рачуноводства. Национални рачуни захтевају, поред података које пружа пословно рачуноводство, читав низ података из ванкњиговодствених евиденција предузећа а одређени подаци се нужно морају прибавити путем статистичких истраживања нарочито када је реч о обрачуну бруто домаћег

производа са расходне стране. Поред наведеног, садржај појединих билансних позиција не одговара у потпуности захтевима које пред статистичаре поставља систем националних рачуна. Посебан проблем представљају разлике у вредновању између система материјалне производње и система националних рачуна, о чему је било више речи раније.

У даљем тексту ћемо размотрити неке од основних разлика између концепта и методологије рачуноводства и националних рачуна.

Најпре ћемо размотрити разлику између промета којег предузеће приказује у свом билансу успеха и вредности производње тј. аутпута који представља једну од основних категорија у систему националних рачуна. Пословно рачуноводство, за разлику од националних рачуна, не бави се концептом „аутпута“. Оно је фокусирано на продају производа и трошкове продатих производа како би се утврдио резултат пословања предузећа.

Промет представља укупну вредност производа и услуга предузећа или групе предузећа која је продата купцима у одређеном периоду. Суштина овог показатеља јесте у томе да је реч о продатим производима које произвођач размењује за новац или потраживање. Промет је основно мерило успешности предузећа у задовољењу својих купаца и његовог тржишног положаја. Поред тога, вредност промета је у директној сразмери са висином остварене пословне добити што је од примарног интереса за власнике предузећа, повериоце и пореске власти. Национално рачуноводство у свом фокусу има производни капацитет предузећа тј. способност да ствара и додаје нову вредност националном богатству. Сходно томе, за националне рачуне основни показатељ економске активности предузећа је вредност остварене производње тј. аутпут.

Предузеће хипотетички не мора у току посматраног обрачунског периода да произведе ниједан нови производ али ипак може остварити промет тако што ће продавати залихе својих производа насталих у претходном обрачунском периоду. Исто тако, вредност произведених производа у истом обрачунском периоду може бити већа од оствареног промета који исто тако хипотетички може бити једнак нули иако је предузеће произвело одређену количину производа и створило одређену додатну вредност. Управо због тога, за потребе обрачуна аутпута и бруто додате вредности, вредност оствареног промета се коригује за промене у вредности залиха готових производа и недовршене производње. Међутим, разлика између промета и БДВ се најбоље може сагледати ако погледамо начин пословања економских субјеката који се баве услугама у трговини. По правилу, ова предузећа обрачунавају и наплаћују вредност својих услуга или своје производње (аутпут) тако што додају одређени ниво марже или провизије на вредност добара којима се тргује. Тако, код трговинских предузећа вредност производње тј. аутпут представља разлику између оствареног промета робе и набавне вредности продате робе. То је тзв. трговинска маржа из које трговина надокнађује своје трошкове пословања и формира профит. Када је реч о услугама финансијског посредовања, обрачун аутпута захтева још детаљнија прилагођавања како би се из накнада које произвођачи добијају од својих корисника добила права вредност производње. Тако, аутпут друштава за осигурање и приватних пензионих фондова представља само мали део укупних премија и доприноса које наплаћују својим корисницима.

Следећа тема коју ћемо размотрити у вези са разликама између пословног и националног рачуноводства јесте разлика између профита или добитка и додате вредности. Разлика је не само у начину обрачуна већ и у суштини и компонентама ова два показатеља. Додата вредност представља, као што и сам назив говори, вредност коју предузеће или група предузећа додаје на вредност инпута које користи у производњи својих производа и пружању услуга. Ти инпути се називају међуфазна потрошња и обухватају, поред материјала и сировина, све врсте производних и непроизводних услуга нужних за обављање процеса производње, осим зарада и осталих накнада за запослене који се не сматрају међуфазном потрошњом, већ представљају

део додате вредности. Сходно томе, додата вредност представља оно што поменути инпутима додају власници фактора производње ангажованих у производном процесу – зараде запослених, предузетничка добит власника који раде у свом предузећу и накнаде по основу коришћења капитала других лица (ренте за изнајмљено земљиште, камате на позајмљени капитал и дивиденде улагача). Све наведено сачињава додату вредност, за разлику од добитка који је у својој суштини прираст сопственог капитала предузећа.

Добитак као доходак власника институционалних јединица представља разлику између свих расхода (укључујући и зараде запослених) са једне стране, и свих врста прихода са друге стране. Национали рачуни, као што смо рекли, имају у фокусу не капитал предузећа већ производни процес националне економије који ствара дохотке не само власницима предузећа већ и запосленима и другим учесницима у производњи као и држави у виду пореза и доприноса. Сума свих наведених доходака насталих у националној економији, који се у терминологији националних рачуна називају „примарни дохоци“, даје вредност бруто домаћег производа. Поред наведеног, различите врсте непословних и ванредних прихода и расхода који се са становишта пореских и рачуноводствених прописа признају као компоненте профита, у систему националних рачуна не сматрају се делом вредности производње нити међуфазне потрошње.

У вези са тим треба истаћи да трошкови закупа земљишта или ренте са становишта обрачуна додате вредности немају исти третман као у пословном рачуноводству где заједно са другим трошковима закупа представљају текуће расходе који се сучељавају са прометом и другим приходима предузећа. Будући да је реч о изнајмљивању непроизведених капиталних добара, сматра се да рента не ствара додатни аутпут за националну економију нити је, с друге стране, елемент међуфазне потрошње корисника земљишта. Рента сходно томе представља приход од својине власника земљишта и као таква сачињава део додате вредности.

Још једна разлика између рачуноводства и националних рачуна односи се на третман пореских обавеза институционалних јединица. Рачуноводство је оријентисано на утврђивање резултата пословања предузећа, све врсте пореза (изузев пореза на добит) третира као редовне расходе економских субјеката које они морају надокнадити из својих прихода. Међутим, систем националних рачуна пореске обавезе третира на другачији начин и прави јасну разлику између пореза на производе, пореза на производњу и осталих пореза. Приликом обрачуна додате вредности национални рачуни узимају у обзир само оне порезе који су директно повезани са процесом производње тј. оне који се наплаћују према количини или вредности произведених добара или услуга (ПДВ, акцизе и царине). Остали порези, као што је порез на имовину, разне таксе и накнаде, нису директно повезани са производним процесом и сматра се да се надокнађују из додате вредности.

Разлика се прави и када је реч о протуставки порезима у систему националних рачуна – субвенцијама које пословно рачуноводство региструје на истоветан начин независно од намене и сврхе помоћи које предузеће добија од стране државе. Међутим, само оне субвенције које су директно везане за процес производње улазе у обрачун додате вредности у систему националних рачуна. На пример, државна помоћ за набавку капиталних добара има другачији третман и не сматра се субвенцијом на производе или производњу, већ представља капитални трансфер од стране државе ка предузећу и појавиће се у систему националних рачуна у капиталном рачуну, где се приказују извори финансирања прираста капиталних добара националне економије.

Инвестиције у капитална добра или основне фондове представљају још једну тачку размимоилажења између рачуноводства и националних рачуна. На микро нивоу свака куповина основног фонда представља инвестицију било да је реч о новој или половној опреми, возилима или земљишту на коме ће се изградити објекти или које ће се користити у пословне сврхе. Пословно рачуноводство ће све наведене набавке евидентирати као прираст основних (сталних) фондова предузећа али национални рачуни све набавке основних фондова не третирају на истоветан начин. Наиме, национални рачуни под инвестицијама подразумевају само прираст новостворених или произведених капиталних добара, тј. инвестиције су само она капитална добра која увећавају капацитет националне економије да производи више добара и доходака у будућности. На пример,

куповина земљишта која за предузеће представља улагање у основне фондове, за националне рачуне не представља инвестицију, јер ова купопродајна трансакција не доводи до повећања нивоа капиталних добара у националној економији. Земљиште као непроизведено капитално добро не може се увећати тј. произвести нити увести из иностранства. Ова набавка биће анулирана смањењем капиталних добара у поседу продавца земљишта који ће у свом билансу стања приказати умањење вредности основних фондова. Исто је и са половним основним фондовима - инвестиција предузећа купца представља тзв. дезинвестирање предузећа продавца. Што се тиче употребе коришћених или постојећих фондова, у бруто инвестиције су укључени само трошкови повезани са преносом власништва. Ови фондови се не третирају као куповина у билансу стања већ се у билансу успеха региструју лизинг рате и припадајућа камата. Са друге стране, национални рачуни основне фондове прибављене путем финансијског лизинга третирају као купљене основне фондове и прикључују инвестицијама, без обзира на то што није дошло до преноса власништва над изнајмљеним основним фондовима.

Разлика у погледу вредновања фондова између рачуноводства и националних рачуна представља још један задатак који се ставља пред статистичаре у систему националних рачуна. Проблем се односи на вредност залиха обртних фондова и капиталних добара које приказује рачуноводство као и одговарајућег обрачуна излаза залиха и употребе капиталних добара. Рачуноводство фондове институционалних јединица вреднује и приказује по историјским, набавним ценама тј. цени коштања у случају готових производа. Међутим, промене нивоа цена у току обрачунског периода доводе до тога да се цене појединих елемената фондова на крају обрачунског периода разликују од оних на почетку што је нарочито изражено у инфлаторним економијама. То доводи до настанка тзв. власничких добитака или губитака, што ремети обрачун аутпута, међуфазне потрошње, инвестиција и потрошње основних фондова и, на крају, бруто домаћег производа у систему националних рачуна који захтева елиминацију власничких добитака или губитака из аутпута, будући да не представљају резултат производне активности националне економије.

Правило SNA, када је реч о залихама, састоји се у захтеву да се инпути морају вредновати по ценама које важе у моменту њиховог трошења а аутпути по ценама које важе у моменту када су произведени, што је еквивалентно ситуацији када не постоје залихе, што омогућава да међуфазна потрошња и аутпут не садрже било какве власничке добитке или губитке. Сходно томе, промене стања залиха рефлектују само вредност промене физичког обима, а не и кретања цена.

Када је реч о основним фондовима, ситуација је знатно сложенија, с обзиром на дуги век трајања и укупну вредност основних фондова у националној економији као и утицају пореских прописа на рачуноводствени обрачун амортизације. Вредновање капиталних добара по њиховој књиговодственој, историјској вредности није компатибилно са системом националних рачуна који захтева вредновање по тржишним ценама тј. ценама нове набавке. Сходно томе, књиговодствена вредност капиталних добара се не може користити у билансу стања националних рачуна. Као статистички стандард за обрачун вредности основних фондова и трошкова њихове употребе препоручује се примена тзв. метода перманентног инвентара. Реч је заправо о математичком моделу за процену бруто залиха капиталних добара у тржишним ценама на крају обрачунског периода и стварне вредности потрошње основних фондова утрошених у стварању додате вредности. За овај математички модел неопходан је читав низ података, почев од структуре основних фондова, њихове старости и века употребе до индекса цена појединих врста капиталних добара, како би се залихе и инвестиције ревалоризовале на ниво тржишних цена.

4.3. ЕФЕКТИ ПРИВАТИЗАЦИЈЕ

Транзиција ка потпуно функционалној тржишној економији подразумева и приватизацију многих предузећа која су претходно била у друштвеном и државном власништву. Приватизација је сложен процес који са собом, како краткорочно тако и дугорочно, носи одређене економске и социјалне последице.

Уопштено говорећи, продаја предузећа у друштвеном и државном власништву требало би да позитивно утиче на бруто домаћи производ, посебно у средњорочном и дугорочном периоду, јер се претпоставља да ће приватни власници рационалније користити технолошке и људске ресурсе у предузећу, како би максимално повећали промет и профит. Осим тога, приватизацију обично прати и модернизација фабрика, за коју је неопходан велики прилив инвестиција, што додатно подстиче раст бруто домаћег производа. Коначно, потенцијалном расподелом акција предузећа становништву, као и њиховом вероватном ревалоризацијом, повећава се током времена финансијско богатство, што опет подстиче приватну потрошњу.

Ипак, треба истаћи да строга примена правила националног рачуноводства може да поништи позитивне ефекте приватизације на БДП. Ради се о томе да се додата вредност предузећа мери на различите начине, у зависности од тога да ли производи за тржиште или не. У вези са овим, по важности се издвајају два случаја: у првом, предузеће у државном власништву укључено је у тржишну производњу, јер продаје производе по економски значајним ценама, то јест, ценама које покривају више од половине производних трошкова (укључујући међуфазну потрошњу и трошкове рада), узимајући у обзир и државне субвенције на производе¹. Пошто је овакво предузеће већ било део тржишног сектора, његова (позитивна или негативна) додата вредност је, већ, сасвим исправно, била укључена у БДП. Стога, уколико све остане по старом, његова могућа приватизација би, у обрачуну укупног износа додате вредности и њене динамике током времена, била неутрална. У ствари, током године у којој је дошло до приватизације, у националним рачунима би биле забележене само вероватне позитивне последице на продуктивност и укупну потражњу.

Насупрот томе, уколико предузеће у државном власништву није примењивало економски значајне цене, оно је било укључено у нетржишни сектор, и онда се његов аутпут обрачунавао, по конвенцији, као збир расхода текућег пословања. Чим такво предузеће изађе на тржиште, очекује се да ће цене својих производа или услуга подићи на ниво близу трошкова пословања, како би опстало на тржишту, али ће вероватно, у почетку, имати губитке. Наравно, докле год је вредност производње мања од трошкова пословања, додата вредност је негативна, па сама промена статуса предузећа може да умањи БДП, готово сигурно у години приватизације, можда и у неколико наредних година – све док предузеће не поврати економску равнотежу.

Ово је, заиста, чисто статистички ефекат, јер је једно овакво предузеће, док је припадало нетржишном сектору, већ стварало негативну додату вредност, али су, пре приватизације, губици били надокнађивани субвенцијама које су се финансирале из јавног дефицита или опорезивањем додате вредности која је створена у другим секторима. Ипак, у таквим околностима, БДП опада или спорије расте само током приватизације најнепродуктивнијих предузећа.

⁽¹⁾ У SNA93, у одељку 6.45, економски значајне цене дефинишу се као оне које значајно утичу на количине које су произвођачи вољни да испоруче или које су потрошачи вољни да купе. У ESA95, у одељку 3.27 даље се појашњава да се аутпут продаје по економски значајним ценама када се више од 50% производних трошкова покрива продајом. Поред тога, сматра се да предузећа у власништву домаћинства по правилу продају своје производе другим институционалним јединицама по економски значајним ценама.

Систем националних рачуна у Србији јесте основа за економске анализе и међународна поређења. Макроекономски агрегати националних рачуна имају велику предност у односу на друге расположиве статистичке индикаторе јер само они пружају доследан и свеобухватан скуп података помоћу којих се могу сагледати економске активности једне земље. Надамо се да ће национални рачуни постати основа за доношење одлука и спровођења мера економске политике.

Међутим, значај и улога националних рачуна не могу се добро разумети без високог нивоа знања и искуства из ове области. Стога, ова публикација има за циљ да политичарима, истраживачима, економским аналитичарима, новинарима, студентима и другим корисницима омогући боље разумевање система националних рачуна. Наравно, заинтересованим читаоцима се препоручује да се са детаљима методологије националних рачуна упознају коришћењем других публикација Републичког завода за статистику Србије и међународних организација.

Усвајање стандарда система националних рачуна уместо система привредних биланса није само методолошко питање већ и потреба да се статистички систем прилагоди променама које су настале преласком наше економије на систем тржишног привређивања. Најзначајнија новина система националних рачуна јесте то што у своје обрачуне укључује и, до сада необухваћене, услужне делатности, које последњих година бележе најбржи раст. Правилним мерењем ових делатности могуће је објаснити значајан економски раст и побољшање животног стандарда у Србији. Високе стопе раста бруто домаћег производа од 2001. године само су бројчани израз ових чињеница.

Ова публикација читаоцима не пружа само методолошка објашњења. У њој се, кроз примере, читаоци усмеравају ка правилном коришћењу и тумачењу података указивањем на статистичке методе коришћене при обрачунима. Сврха ове публикације је успостављање мерила за опис, анализу и коментаре резултата обрачуна, као и скретање пажње на то да агрегати националних рачуна нису једина мера економског развоја. Ту је и читав низ фактора који несумњиво утичу на благостање друштва и животно стандард, као што су ниво и квалитет образовања, квалитет здравствених услуга, брига о социјално угроженом становништву, равноправност свих чланова друштва, заштита животне средине и др.

У овој публикацији први пут су заједно приказани најзначајнији резултати годишњих и кварталних обрачуна, који се заснивају на истим принципима и дефиницијама. Годишњи обрачуни пружају драгоцене информације о економским структурама и дугорочним трендовима, док квартални обезбеђују краткорочне информације од значаја за вођење текуће економске политике.

Израда националних рачуна представља континуиран процес, који захтева много труда, времена, знања, вештине и улагања у стручне кадрове и техничке капацитете, праћење промена у методолошким концептима и дефиницијама, као и њихово спровођење у виду повремених ревизија, да би се добили што квалитетнији резултати.

Координатор у изради ове публикације био је Енрико Делиа, консултант за област економије, из Италије. Публикација је резултат блиске и плодне сарадње статистичара из:

Италијанског националног завода за статистику

на челу са Филипом МОАУРОМ, и тимом који чине (по азбучном реду):

Лудовико БРАЋИ
Марија Ливиана МАТОНЕТИ
Марија Асунта ФУЊИТО

Централног завода за статистику Мађарске

на челу са Чаком ЛИГЕТИЈЕМ, и тимом који чине (по азбучном реду):

Жужана БОРОШ
Кристина ДУДАШ
Корнелија МУРА-МЕСАРОШ
Ева ПАП
Пал ПОЖОЊИ
Адам ТАМАШ
Балаш ТОТ
Гизела ФАРКАШ
Марија ФОРГОН
Антонија ХУТЛ
Гизела ЧОНКА

Statistiska centralbyrån
Statistics Sweden

Централног завода за статистику Шведске

и тима који чине (по азбучном реду):

Кристер АНДЕРСОН
Биргита МАГНУСОН
Матс ХАГЛУНД
Кристијан ШУЛЦ

и:

Републичког завода за статистику Србије

на челу са Андром МИЛОЈИЋЕМ, и тимом који чине (по азбучном реду):

Јован БИСЕНИЋ
Милан БУРЗАНОВИЋ
Душан ГАВРИЛОВИЋ

Катарина ДИКИЋ
Светлана ЈЕЛИЋ
Нада ЈЕВТИЋ
Ана ЈОВАНОВИЋ
Сузана КАРАМАРКОВИЋ
Зорица МИСОЈЧИЋ
Марина ПАВЛОВИЋ
Драган ПОПОВИЋ
Горан РАДИСАВЉЕВИЋ
Драгана РАТКОВИЋ
Весна СИМОНОВИЋ
Мирјана СМОЛЧИЋ
Бојка СТЕВАНОВСКИ
Раде ЋИРИЋ
Марија ШОБОТОВИЋ
Весна ЗЛАТАНОВИЋ

Издавач:

Републички завод за статистику Србије
Милана Ракића 5, Београд

Тел:

+381 11 241 29 22

Е-mail:

stat@statserb.sr.gov.yu
pub@statserb.sr.gov.yu
biblioteka@statserb.sr.gov.yu

Интернет:

www.statserb.sr.gov.yu

CIP -Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

336.14(497.11)

КАКО се мери економија : Србија у
транзицији / Републички завод за статистику
Србије. - Београд : Републички завод за
статистику Србије, 2007 (Београд :
Републички завод за статистику Србије). - 72
стр. ; 20 см

Тираж 300. - Стр.5: Уводна реч / Питер
Еверерс.

ISBN 978-86-84433-72-7

1. Републички завод за статистику Србије
(Београд)

а) Национални рачуни - Србија
COBISS.SR-ID 144417548